LAISVĖ

ANTANAS MACEINA *ZENONAS IVINSKIS*

RAŠO APIE

HEROJINIUS LIETUVIŲ TAUTOS MOMENTUS

IR

KASDIENIUS DABARTIES UŽDAVINIUS

JAV LIETUVIAI DEMOKRATŲ PARTIJOJE
TOMAS REMEIKIS

APIE ANTRĄJĮ VALENRODĄ — GERMANTĄ
RAŠO IGNAS MALĖNAS

APŽVALGOSE:

- **JAUNOS AMERIKOS JAUNAS PREZIDENTAS**
- **BAŽNYČIA IR VALSTYBĖ: MODERNUS ŽVILGSNIS**
- **POLITINIS STUDENTIJOS VEIDAS**

1960 **Nr. 23 (60)**

Mūsų mieliesiems skaitytojams, bendradarbiams ir rėmėjams Šventų Kalėdų ir Naujųjų Metų proga siunčiame širdingiausius sveikinimus

Į Laisvę Redakcija ir Administracija

TURINYS

Antano Maceinos laiškas Lietuvių Fronto Bičiuliams 1
Zenonas Ivinskis: Herojiškieji momentai Lietuvos istorijoj 6
Aleksandras Petoefi: Karas ir taika . . . 11
Aloyzas Baronas: Paradas 18
Leonardas Andriekus: Daina 23
Tomas Remeikis: Lietuviai ir Demokratų partija 32
Ignas Malėnas: Tautiškumo pergalė prieš kvislingą 47
Jaunos Amerikos jaunas Prezidentas . . . 52
Bažnyčia ir Valstybė Amerikos žemyne . 55
Lietuvių Bendruomenėj, Vardai Įvykiuose 59-64

* * *

Į LAISVĘ — Lietuvių Fronto Bičiulių trimėnesinis politikos žurnalas.

Redaktorius — dr. Vytautas Vardys.

Redakcijos adresas: Į Laisvę, 3351 N. Cramer Rd., Milwaukee 11, Wis.

Viršelio vinjetė — dail. T. Valiaus.

* * *

Administratorius — Viktoras Naudžius.

Administracijos adresas: Į Laisvę, 1936 S. 49 Ave., Cicero 50, Illinois. Telef. OLympic 2-3596.

* * *

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian quarterly of politics. **Managing Editor:** dr. V. Vardys. Address: 3351 N. Cramer Rd., Milwaukee 11, Wis. **Business manager::** V. Naudžius, 1936 S. 49 Ave., Cicero 50, Illinois. Phone: OLympic 2-3596.

ADMINISTRACIJOS PRANEŠIMAI

Administracija dėkoja visiems tiems, kurie jautriai atsiliepė į paraginimą sutvarkyti savo prenumeratų sąskaitas. Administracija prašo ir tikisi, kad ir visi kiti, gavę paraginimo laiškus, nedelsdami atsilieps į prašymą.

Mielas prenumeratoriau, paremsi **Į Laisvę** žurnalą pakalbindamas savo pažįstamus jį užsiprenumeruoti.

Į Laisvę skaitytojai, pakeitę savo adresus, tuojau praneškite savo adresą administracijai.

Į LAISVĘ METINĖ PRENUMERATA:

Amerikoje (Šiaurės ir Pietų) $3.00; Australijoj ir D. Britanijoj — L. 10; Italijoj — L. 900; Prancūzijoj — F. 1000; Švedijoj — Kr. 10; Šveicarijoj — Fr. 8; Vokietijoj — DM 8.

ATSKIRAS NUMERIS

Amerikoje $1.00; Australijoje ir Britanijoje — L.3; Italijoje — L. 300; Prancūzijoje — Fr. 250; Šveicarijoje — Fr. 3; Švedijoje — Kr. 3; Vokietijoje — DM. 2.

Norintieji Į Laisvę žurnalą gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas.

LAISVĖ

1960 M. GRUODIS

NR. 23 (60)

Trys dešimtmečio uždaviniai

PROFESORIAUS ANTANO MACEINOS LAIŠKAS LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIAMS

Brangios Bičiulės
ir Bičiuliai

DIDELIU džiaugsmu sutikau Jūsų pakvietimą pabūvoti Amerikos bei Kanados Lietuvių Fronto Bičiulių konferencijoje. Ir štai dabar esu su Jumis ne tik savo dvasia, bet ir savo žodžiu. Ačiū Jums visiems už šią garbingą progą.

Visų pirma leiskite pasveikinti Jus, susirinkusius išvakarėse beveik jau dvidešimtmetės sukakties, žydinčios didžiausia lietuvių tautos tragedija visoje jos istorijoje. Palinkėti Jums šia proga įprastos sekmės yra permaža. Šiandien reikia ryžtis ir ištesėti. Ryžtis kovai, net jeigu ji atrodytų ir nesibaigianti. Ištesėti net tada, kai visos viltys atrodytų žlugusios. Tremtinio būtis dabar yra tokia, kad nežinia ir drąsa yra virtusios tauriausiomis dorybėmis. Tegu Jūsų susibėgimas iš dviejų plačių kraštų virsta simboliu nesuardomai visų lietuvių jungčiai, o Jūsų nutarimai bei planai anai ryžčiai ir ištesėjimui.

Jūs prašėte manęs žodžio, žodžio iš tolimos Europos, kuri stovi šiandien pačių grumtynių viduryje, suskaldyta politiškai ir dvasiškai. Ji dairosi paramos, laukdama jos iš visų, kurie šiose grumtynėse dalyvauja. Tad ir mano žodis bus ne kas kita, kaip šios paramos prašymas. Lietuvių Fronto bičiuliai juk neša šias grumtynes ant savo pečių. Jie yra pašaukti padėti visiems, kurie šiose grumtynėse svyruoja ir ilsta. Lietuvių Frontas juk yra būdingas ne tuo, kad jis daugiau ar mažiau atsideda kasdienos politikai, bet tuo, kad tęsia toliau rezistencinį tautos uždavinį. Rezistencija yra Lietuvių Fronto kilmės šaltinis ir jos gyvybės pradas. Jis išaugo iš kovos su tautos pavergėjais. Jame susitelkė kovos vyrai, suvesti vieno uždavinio, būtent, neleisti lietuvių tautai sunykti pavergime. Bet šiam paver-

gimui užtrunkant, kova ilgėja ir įvairėja. Daugėja tad pavojai kovą pralaimėti. Šie pavojai tyko dabar tiek mūsų tautos, dvidešimt metų pavergtos, jie tyko ir mūsų sąjungininkų laisvajame pasaulyje, jie tyko, galop, ir mūsų pačių. Rezistencinė mūsų pareiga dabar yra išaugusi ir išsišakojusi, bet mes turime ją vykdyti, mes turime spirtis šiai trejopai grėsmei. Ir tai kaip tik nusmaigsto gaires mūsų ateities veiklai.

BOLŠEVIZMAS — METAFIZINIO MELO SISTEMA

PRIEŠ šimtą trisdešimt metų Adomas Mickevičius, aprašinėdamas tremtinių kelią į Rusiją, lygina šį, kaip jis rašo, tuščią ir baltą kraštą su popieriaus lakštu, kuris guli parengtas rašyti. Bet kas jame rašys, klausia poetas, šventas Dievo pirštas ar senas Dievo priešas? Jeigu Dievo pirštas, tai jis gerus žmones pavers raidėmis. Šie žmonės bus Dievo liudytojai ir jo tiesos skelbėjai. Jeigu Dievo priešas, tai jis kardu įrėš, kad žmonių giminę reikia pančiais apkalti. Šiandien, malonios bičiulės ir bičiuliai, galime jau atsakyti į šį Mickevičiaus klausimą. Į Rusijos tuščią lapą rašo senas Dievo priešas. Tas Dievo pamėgdžiotojas, iš viršaus toks panašus į pasaulio Išganytoją, esmėje, tačiau, toks skirtingas. Jis rašo naują evangeliją, skelbdamas ją visam sutvėrimui, bet ne meilės ir tiesos, o neapykantos ir melo evangeliją. Bolševizmas yra ne tuo baisus, kad nuskurdina žmogų medžiagiškai, bet tuo, kad žudo žmoguje tiesos meilę. Nepripažindamas žmoguje jokių amžinų principų ir jokios amžinos prigimties, jis renkasi tiesos mastu šiandienos reikalą ir jam palenkia sąžinę, ilgesį ir mąstymą. Naujasis žmogus, kurį šiandien bolševizmas ugdo, turįs būti greitas prisitaikyti prie pakitusios padėties. Jis turįs būti istorinis ligi pat savo gelmių. Šitą žmogų bando bolševizmas išsiugdyti ir Lietuvoje. Ir mūsų tauta yra įjungta į aną tiesos naikinimo vyksmą, kuris šiandien žymi visas komunizmo valdomas šalis. Mes džiaugiamės, kad Lietuvoje gerėja medžiaginis žmonių gyvenimas. Taip, jis iš tikro pamažu gerėja. Tačiau kartu su tuo gerėjimu tvirtėja visų mūsų krikščioniškų verybių iškreipimas. Viskas iš naujo pervertinama. Istorija perrašoma. Ateitis kraipoma. Asmens niekinami. Kultūra niokojama. Religija ujama kaip prietaras. Iš kitos pusės, vadinamieji marksizmo laimėjimai keliami padangėn. vadinami vienintėliais tiesos nešėjais, geradariais ir išlaisvintojais. Melas virsta žmonių santykiavimo būdu, tiek tarp savęs, tiek su tautos praeitimi. tiek su jos kultūra, tiek su svetimaisiais. Ir tai organizuojamas sistemingas melas. Baisiausia yra tai, kad žmoguje yra auklėjama melo meilė, kad jis bolševistinėje sistemoje ne tik turi meluoti, bet ir šį melą mylėti. Ir gal niekur kitur bolševistinis žmogus nesiskiria taip giliai nuo krikščioniškojo

žmogaus, kaip savo santykiu su melu. Melas krikščioniui yra Kristaus paneigimas, nes Kristus yra tiesa, ne žodinė, bet įsikūnijusi, gyva tiesa. Melas bolševikui yra jo elgesio taisyklė. Net jeigu žmogus sovietinėje sistemoje ir netikėtų savo žodžiams, melas vistiek virstų jo būsena. Jis gyvena ir išsilaiko tik meluodamas. Galima nujausti koks sielų žudymas vyksta tokioje sistemoje.

PIRMASIS UŽDAVINYS: REZISTENCIJA PRIEŠ MELĄ

TAD ir būtų šiandien pirmasis mūsų uždavinys — rezistencija prieš melo dvasią. Prieš kiekvieną iškreiptą krikščioniškai tautinę vertybę turėtume pastatyti teisingą šios vertybės atskleidimą. Į melą istorijoje atsakyti giliu jos pažinimu. Į melą kultūroje atsakyti tikru jos atskleidimu. Į asmenų dergimą atsakyti jų darbų nušvietimu. Į religijos žeminimą atsakyti jos vertės kėlimu. Šiandien reikia skelbti jam kovą tiesos prieš-pastatymu. Lietuvių Fronto bičiuliai tremtyje turėtų imtis uždavinio šią kovą pradėti ir ją išvystyti. Rezistencija prieš melą turėtų sudaryti platų kovos barą su mūsų tautos pavergėju, nes tasai senas Dievo priešas, kurį pats Kristus yra pavadinęs melo tėvu ir kuris šiandieną kardu rašo į baltą Rusijos lapą, apkala pančiais tautas ne tik politine, bet ir dvasine prasme. Melas yra dvasios vergija, ir melo apspręsti žmonės yra lengviausia valdyti, nes meluojąs bei melą mylįs žmogus yra palūžėlis dvasioje. Neleiskime tad sovietams paversti melą lietuvių santykiu su savo tauta, su jos praeitimi ir jos kultūra, su jos tremtiniais. Rezistencija prieš melą šiandien yra lietuviškojo žmogaus išsilaikymo pagrindas. Pasvarstykite tad, mieli bičiuliai, kaip konkrečiai ši rezistencija prieš melą būtų galimai įvykdyta. Bet ji yra būtina, nes greit kitaip nesuprasime lietuvio iš už anapus geležinės uždangos, nors ir lietuviškai su juo kalbėdami.

ANTRASIS UŽDAVINYS: REZISTENCIJA PRIEŠ INTELEKTUALINĮ NERANGUMĄ

TAČIAU, kad šį taip aktualų uždavinį galėtume sėkmingai vykdyti, reikia mums patiems paskelbti kovą prieš intelektualinį nerangumą tarp mūsų pačių. Lietuvių Frontas niekados neužsisklendė smulkios politikos baruose. Jau ir Lietuvoje jis viena ranka laikė ginklą, antra, tačiau, tiesė būsimosios valstybės pagrindus, socialinei, kultūrinei ir politinei demokratijai. Šiandien šie pagrindai suformuluoti ir paskelbti, bet jie reikalingi gilesnio nagrinėjimo bei skleidimo visuomenėje. Jie susilaukė kritikos, tai geras ženklas, bet reikia ir mums netylėti. Reikia grįžti prie šių pagrindų ir nušviesti jų idėjas. Šian-

dien turim žymiai daugiau medžiagos mūsų idėjoms paremti bei jų vertei atskleisti, negu prieš dešimti metų, kai šias idėjas pirmą sykį leidome į tremties visuomenę. Ateinantis mūsų veiklos dešimtmetis, vistiek, ar grįšime tėvynėn, ar Apvaizdos sprendimu liksime tremtyje, ateinantis dešimtmetis bus skirtas mūsų idėjom giliai bei išsamiai nagrinėti ir visuomenėje įtvirtinti. Bet ne tik tiesioginės mūsų idėjos reikalingos didesnio susidomėjimo, jo laukia ir visos kitos dvasinės mūsų kultūros sritys. Jeigu norime spirtis bolševikiniam melui, turime pažinti tiesą visoje mūsų dvasinio gyvenimo plotmėje. Turime būti tiesiog godūs šio gyvenimo klausimams. Intelektualinis nerangumas yra mūsų priešas, gresiąs mus suplokštinti ir tuo būdu padaryti mus netinkamus rezistencijai, nes kova su bolševizmu bus laimėta ne tiek karo, kiek dvasios ginklais. Būdami rezistentai savo pašaukimu, būkime ir intelektuališkai budrūs bei judrūs.

Šia proga reiškiu didelį savo džiaugsmą, kad prie mūsų organo **Į Laisvę** susidarė idealistų būrelis, pasiryžęs kaip tik skatinti intelektualinę iniciatyvą ir įkūręs fondą šios iniciatyvos vaisiams leisti į visuomenę. Tai tikrai labai gražus žygis. Tai pradžia rezistencijos prieš intelektualinį nerangumą. Nuoširdžiai dėkoju tiems idealistams, kurie šį fondą pagrindo. Neabejoju, kad jo vaisiai mūsų sąjūdį nepaprastai sustiprins. Kviečiu konferenciją apsvarstyti mūsų bičiulių intelektualinės iniciatyvos būdus. Kviečiu visus šią iniciatyvą įderinti į kovą prieš melą, skleidžiamą tiek mūsų tėvynėje, tiek ir laisvajame pasaulyje, nes ir čia bolševikų melo yra labai apstu.

TREČIASIS UŽDAVINYS: REZISTENCIJA PRIEŠ VAKARŲ ILIUZIJAS

Šiuo pastaruoju sakiniu paliečiame naują pavojų mūsų kovai, būtent, laisvojo pasaulio iliuzijas bolševizmo atžvilgiu. Mes suprantame aiškiai taikos norą. Suprantame karo baimę visų tų, kurie jį yra pergyvenę. Ir mes stovime taikos pusėje. Ir mes smerkiame karą kaip priemonę tarptautiniams klausimams spręsti. Tačiau negalime užmerkti akių, regėdami kaip taika norima pirkti laisvės kaina, kaip taikos vardu pats sau žmogus kala pančius, tikėdamas bolševikų žodžiams bei vilionėm. Šis žmogus, ypač Jūsų kontinente, yra perdaug tiesiaširdis, kad suprastų ruso, ir dar bolševiko, gudrią klastą. Jūsų kontinentas yra užsikrėtęs Rousseau tikėjimu į nepaliestą žmogaus prigimti, kuri visiems žmonėms vienoda, taigi, palenkiama į gerą ir bolševizme, tik reikia nuoširdžiai prie bolševikų eiti ir jiems tikėti. Tai iliuzija, kylanti tiek pamirštant gimtąją nuodėmę, tiek nesuprantant marksistinės pasaulėžiūros, kuri gyvenimą laiko kova ir mumyse mato priešą, reikalingą apgauti ir tuo būdu lengviau nugalėti. Tikėkime, kad

ši iliuzija po pastarųjų įvykių Paryžiuje gal išsisklaidys arba bent susvyruos. Tačiau ji gali būti ir tokia gili, kad kiek nuoširdžiau atrodantis bolševikų šypsnis ją vėl iš naujo įžiebs. Regėdami šią iliuziją, vadinamą koegzistencijos bei gerų santykių vardu, negalime nesusimąstyti arba tylomis pro ją praeiti. Mes turime imtis rezistencijos prieš laisvojo žmogaus tikėjimą bolševikų šūkiams. Juk jeigu šis tikėjimas leistų Amerikos bei Europos tolimesnį kelią, tai komunistų pergalė pasaulyje būtų beveik užtikrinta. Tada pasaulis nukristų, tarsi prinokęs vaisius, prie bolševikų kojų. Todėl ir šioje srityje turime būti veiklūs. Turime visais galimais būdais atskleisti tikruosius bolševizmo kėslus ir sukrėsti aną naivų laisvo žmogaus tikėjimą, nes šis geraširdis ir tiesus žmogus nepažįsta bolševizmo. Mūsų uždavinys tad ateičiai būtų padėti šiam žmogui nežinojimą nugalėti. Ir jis bus mums labai dėkingas už mūsų paramą. Tai pats esu patyręs iš jau ketvertą metų trunkančio darbo su akademiniu vokiečių jaunimu. Šis jaunimas tiesiog trokšta žinių iš sovietų gyvenimo, bet jis jų neturi. Jis minta laikraščių straipsniais, kurie greičiau tikrąjį bolševizmo veidą pridengia, negu atidengia. Todėl savo pasilikimą Europoje laikau savotišku pašaukimu bent dalelei to jaunimo, kuris po keletos metų išeis vadovauti gyvenimui, parodyti bolševistinės pasaulėžiūros ir bolševizmo sistemos esmę. Tačiau šis darbas neturėtų būti paliktas vien privatinei iniciatyvai. Jis turėtų būti vienas iš rūpesčių viso mūsų sąjūdžio. Konferencija turėtų pasvarstyti kaip Lietuvių Fronto bičiuliai galėtų planingiau ir stipriau pradėti kovą su anuo bolševizmo nepažinimu bei iš jo kylančiu naiviu tikėjimu.

Trys tad visai konkretūs uždaviniai lauktų mūsų ateinantį dešimtmetį. Pirma, rezistencija prieš bolševikinį melą mūsų tautoje ir laisvajame pasaulyje. Antra, rezistencija prieš mūsų pačių intelektualinį nerangumą. Ir trečia, rezistencija prieš laisvojo žmogaus tikėjimą bolševikų šūkiams. Pirmas uždavinys vestų mus į tiesos atskleidimą bolševikų iškreipiamose vertybėse: religijoje, moksle, mene, istorijoje. Antras uždavinys reikalautų mūsų idėjų pagilinimo bei išplatinimo, jungiant jas su dvasinio gyvenimo bei dvasinės kultūros aktualiomis problemomis. Trečias uždavinys skatintų mus stipriau susidomėti vis labiau augančiomis iliuzijomis bolševizmo atžvilgiu ir mėginti sistematingiau bei ryškiau šias iliuzijas išsklaidyti.

Bičiulės ir bičiuliai, ši trilypė rezistencija yra nelengva, bet ji labai aktuali ne tik mums patiems, bet ir visam tremties pasauliui, kuriame mums tenka dabar gyventi. Ją vykdydamas, Lietuvių Fronto bičiulių sąjūdis iš tikro atliktų aną pagrindinę misiją, kurią jis yra įsirėžęs savo pagrinduose, būtent, būti kovos šaukliu ir pirmtaku už mūsų tautos istoriją ir kultūrą.

Aut. Maceina

Šiandien labiau negu bet kada mums reikalinga stiprybės mūsų kelyje į laisvę. Dėl to yra būtina dirstelėti atgalios į šimtmečių bėgyje mūsų tautos nueito kelio žūtbūtinius momentus ir iš ten pasisemti dvasiai stiprybės.

Herojiškieji momentai Lietuvos istorijoje

Zenonas Ivinskis

Aušros pirmojo numerio pats pirmasis sakinys skambėjo: "Homines historiarum ignari semper sunt pueri" — "Žmonės, kurie istorijos nepažįsta, visada lieka vaikais." Šitas garsus, per šimtmečius nuolat iki banalumo kartojamas posakis tačiau tik sąlyginai begali būti priimtas. Juk per paskutinius keliasdešimt metų eilė Europos nacijų, kurių istorijos tyrinėtojai savo tautoms tiek daug istorijos veikalų prirašė, buvo ar dar ir tebėra nuėjusios klystkeliais. Šiandien tat nebeužtenka savo istoriją gerai pažinti. Reikia jau kažko daugiau!

MŪSŲ LAIKUOSE UŽTIKRINTAS TAUTINIS IR VASTYBINIS IŠLIKIMAS

GARSŪS PRAEITIES ŽYGIAI KVĖPĖ LIETUVIUI PASITIKĖJIMĄ SAVIMI

Kodėl ano meto aušrininkai taip rūpestingai žvelgė į lietuvių tautos istoriją? Kodėl jie, keldami žymiuosius praeities žygius, stengėsi virpinti tada sustingusią lietuvių tautinę sąmonę? Jų pastangos buvo aiškios. Ano meto, t. y. 19-tojo amžiaus galo liūdnoje dabartyje, kada po caristinės Rusijos jungu dar nesima'ė jokio **vilties** žiburėlio, jie (Aušros veikėjai) per garsius praeities žygius kvėpė lietuviui daugiau **pasitikėjimo** savimi.

T'esiog nuostabu, kokiu brangiu turtu aušrininkams pasidarė Lietuvos praeitis. Jos pagalba jie stengėsi budinti, kelti ir sąmoninti tautą, nes, anot to pirmojo **Aušros** numerio propagandinės prakalbos, "Per ilgus tuos amž'us mūsų giminė taip buvo paniekinta ir prispausta, jog už tiesą dywitis reikia, kad tik per Wiešpaties malonę jiji iki šiai dienai dar gyva liko!"

Užtat ano meto patrio'ai taip labai gilinosi į lietuvių tautos pra-

eities žygius. Ir šiandien tikrai dar didelė nuostaba ima, kai paskaitai, kokiu pakilusiu jausmu nuo pat pirmojo **Aušros** numerio apie piliakalnius Lietuvoje ėmė rašyti didysis patriotas Jonas Basanavičius, visą savo gyvenimą paaukojęs pažinti senajai lietuvių didybei ir jos garsiai kultūrai. Kiekvienas praeities daiktas, koks akmens kirvukas, "Perkūno kulka" ar net senovės lietuvių lapinė kepurė vis turėjo tikslą parodyti labai seną lietuvių tautos praeitį ir drauge skatinti tėvynės meilę.

Šitaip puoselėdami jau seniai mirusias ir užuomarštin patekusias praeities vertybes, aušrininkai stipriai prisidėjo prie tautos sąmoninimo. Kada ano laiko dabartis buvo tokia tamsi ir juoda, tie vyrai, teturėdami dar tik neaiškią laisvės viltį, guodėsi lietuvių tautos praeities žygiais ir džiaugėsi jos spindinčiais darbais.

VILTIES TAUTA

Šiandien mes vėl, kaip Valančiaus ir Aušros laikų lietuviai, esame virtę vilties tauta. Mes tikime, mes turime viltį, ir tokia viltimi šią vasarą mes jau pradėjome dešimtmetį valstybinių sutemų. Viltis jungia ir palaiko mus, nes vis dar "naktis be aušros", kurios galo nesimato. Ne vienas prieš keliolika metų tarėsi matąs didžiąją viltį išsipildant, kai skelbė, jog tik prieš pačią aušrą esąs dangus tamsesnis, kad vilties žvaigždės būtų aiškiau įžiūrimos.

Galima, tiesa, su pagrindu guostis, kad dabar mūsų tarptautinė padėtis yra nepalyginamai geresnė, kad turime pasaulyje nemaža užtarėjų ir nuoširdžių draugų. O vis dėlto ne vienu atžvilgiu

Zenonas Ivinskis

— vienas iškiliausių Nepriklausomos Lietuvos laikotarpyje išaugusių intelektualų, mokslininkų ir Lietuvos praeities tyrinėtojų — yra istorikas, filosofijos daktaras, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius. Lietuvos Laikinosios vyriausybės skyrimu suorganizavo teologijos - filosofijos fakultetą, buvo išrinktas jo dekanu. Ligi Lietuvos aukštųjų mokyklų uždarymo 1943 m. be istorijos dėstymo filosofijos fakultete Kaune skaitė paskaitas ir Vilniaus universitete. Nepriklausomybės metais dalyvavo Pabaltijo is orikų kongrese Rygoje ir tarptautiniame istorikų kongrese Zueriche, o gyvendamas tremtyje skaitė paskaitas tarptautiniuose istorikų kongresuose 1955 m. Romoje ir 1960 m. Stockholme Moksliniame darbe eilės istorinių veikalų autorius. Už veikalą apie Merkelį Giedraitį ir jo laikų Lietuvą paskirta **Aidų** premija 1955 m. Išspausdino daug studijų ir straipsnių lietuvių ir kitomis kalbomis įvairiuose leidiniuose ir žurnaluose. Rezistencijoje — 1941 m. lietuvių tautos spkilimo dalyvis, rezistencinės minties ugdytojas, buvęs Europos Lietuvių Fronto Bičiulių pirmininkas, dabar Lietuvių Fronto Tarybos narys, Į Laisvę bendradarbis. Nuo 1949 m. gyvena Italijos ir V. Vokietijos sostinėse — Romoje ir Bonnoje. Romoje Vatikano archyvuose rinko ir renka medžiagą Lietuvos istorijai, o Bonnoje pirmininkauja Baltų Institutui.

Spausdinamas straipsnis yra paskaita, skaityta Europos Lietuvių Fronto Bičiulių ir ateitininkų studijų savaitėje 1960 m.

esame panašūs į aušrininkų laikų lietuvius. Ir mums yra reikalinga sau stiprybės pilkoje tremties kasdienybėje ir pasidrąsinimo į ateitį pasijieškoti 19-jo amžiaus veikėjų idealuose. Vėl darosi kartais labiau tikslinga dirstelėti atgalios į šimtmečių bėgyje nueitą kelią, į tautos didžiuosius žygius. Bet mes čia ne vien tik herojiškiausiais žygiais norime pasiguosti. Kaip tik norime parodyti ir anuos sunkius, tragiškus momentus, kada tauta išsilaikė, nepalūžo, rado kelią į šviesesnę ateitį, kada ji vis nepametė vilties.

HEROJIŠKOS KOVOS SU ORDINU

Čia ir bandysime peržengti šuoliais visus Lietuvos istorijos šimtmečius, iškeldami juose pačius reikšmingiausius mūsų tautos epizodus. Tai bus herojiškos kovos su ordinu. Jų centre stovės beveik visą Pabaltijo istoriją nulėmusios **DURBĖS** kautynės, nuo kurių liepos 13 yra suėje lygiai 700 metų. Pusantro šimto metų vėliau yra įvykusios kitos garsios kautynės, kurias šią vasarą taip iškilmingai Lenkija atžymėjo. Tai **Tannenbergas-Žalgiris,** kur Vytautas su pusbroliu Jogaila liepos 15 prieš 550 metų lemiamai išsprendė žymios dalies etnografinių Lietuvos žemių likimą. Paminėję trumpai įtemptus ir nelaimingus karus su Maskva, rasime Lietuvos istorijoje dramatiškų momentų taip pat 19-jo amžiaus antros pusės knygnešių, kaip ir 1919-20 metų savanorių ir partizanų žygiuose.

Į mūsų senąją istoriją nuo 13-jo amžiaus pradžios yra stipriai įaugęs vokiečių ordino, ar kryžiuočių vardas. Jau nuo pat Mindaugo laikų pradžios turėjo Lietuva vis karlauti su kryžiuočiais. Pirmiausia prasideda energingos kovos su Livonijos kalavijuočiais, kurie po didžiojo lietuvių laimėjimo prie **Saulės-Šiaulių** (prieš 724 metus) įsijungė į senprūsių žemėn ką tik atsikėlusi vokiečių ordiną. Šis prieš lietuvių tautą, gavęs įgaliojimus ją krikštyti, tęsė kovą per du šimtus metų.

Vokiečių ordino valstybė senprūsių žemėje buvo, galima sakyti, vieno žmogaus valios aktu įkurta valstybė. Tai buvo didelio valstybininko ir vyriausio ordino magistro Hermano Salzos kūrinys. Imperatorius Friedrichas II Hohenšlaufenas ordinui dovanojo Lietuvos ir kitas aplinkines pagonių žemes, kurias ordinas turėjo ginklu užimti. Pradžia atrodė gana sėkminga. Per pusę šimtmečio (iki 1283-jų metų) kryžiuočiai užkariavo visą lietuvių giminių prūsų gyvenamąjį plotą iki Nemuno. Už šimto metų ordino plotai jau siekė nuo Neumarko Brandenburge iki Narvos Suomių įlankoje. Kryžiuočių ordinas pasidarė tikrai galinga valstybė su savo originalia pilių statymo sistema, vakarų technika, gerais kovos ginklais ir pačia valstybine organizacija. Iš Europos Vakarų naujieji ateiviai atsinešė puikius **kolonizavimo** administravimo bei valdymo metodus.

Riterių-vienuolių valstybė labai praturtėjo, nes ji išvystė su Vakarų Europos miestais, ypač su vadinama Hanza, intensyvius prekybinius santykius. 14-me amžiuje ordino valstybė labai klestėjo. Ją palaikė daugelis valstybių ir

gausūs būriai riterių su savo "knechtais" vykdavo į Prūsus, kad galėtų dalyvauti žygiuose prieš pagonis, vadin. "Litauer-reysen". Garbės ištroškę "knechtai" kur nors Žemaičių-Aukštaičių nudegintuose kaimuose, kur pagoniui nebuvo jokio pasigailėjimo, turėjo būti pakelti į ri erius.

O vistiek tam galingam ordinui, kuris stiprią atramą turėjo neišsenkamuose vakarų kryžininkų rezervuose ir didelį palankumą pačioje Romoje, nepasisekė užimti nė pėdos žemės toliau už Nemuno. Apie šitą upę galima tikrai pasakyti, kad ji vir o, dėl savo didelės strateginės reikšmės, kovų ir kraujo upė.

Nepasisekė kryžiuočiams pajungti Žemaičių, to taip svarbaus kylio, kuris negailestingai skaldė dvi vis labai norinčias susijungti ordino dalis, būtent Prūsus ir Livoniją, t. y. šiandieninę Estijos ir Latvijos teritoriją.

KARIŲ TAUTOS KOVINGUMAS

Kur glūdi tos priežastys, kad tokia galinga ir tiek daug Vakaruose atramos turinti ordino valstybė per du amžius vis tik nepajėgė įveikti lietuvių ir įgyvendinti didžių ordino politikų trokštamų planų — būtent, užimti visą Lietuvą?..

Atsakymą duoda paties ordino kronikos, kurios jokiu būdu neturėjo noro iškelti priešų pagonių. O vistik iš tų šaltinių neabejotinai kiekvienas gali pasidaryti aiškią išvadą: nuo pat pradžios lietuviai stojo prieš ordiną kaip tikra **karių tauta**. Vargu mes šiandien pilnai begalime įsisąmoninti tos kietos kovos tikrąjį svorį ir prasmę. Susiokime dabar kiek prie 13-tojo amžiaus kovų, kurių viršūnėje stovi DURBĖS laimėjimas. Paminėtinas čia faktas: Iš 13-jame amžiuje buvusių 20-ties Livonijos ordino magistrų šeši savo galvas yra padėję kovoje prieš lietuvius. Taip atsitiko ir 1260-jų liepos 13 arti Liepojos.

Tada prie Durbės ežero žemaičių ir lietuvių kariuomenė, kuriai turbūt vadovavo Saulės kautynių laimėtojo Vykinto sūnus Treniota, taip sumušė jungtinę Prusų ir Livonijos kryžiuočių kariuomenę, jog ordino viešpatavimas Pabaltijyje pateko į **pavojingą krizę**. Sukilusios kuršių ir žiemgalių giminės sudarė daug rūpesčio Livonijos ordinui. O Prūsų ordinas ištisą 14-ka metų turėjo įtemptai kariauti, kol įveikė visų senprusių giminių sukilimą. Iš vėlesnių kovos santykių perspektyvos žiūrint, galima daryti išvadą: jeigu lietuviai 14-jo amžiaus nepertraukiamuose karuose su kryžiuočiais sėkmingai apgynė savo žemę, tai jau prie Durbės buvo padėtas pamatas tai lietuvių tautos egzistencinei kovai.

PERGALĖ PRIE DURBĖS LĖMĖ LIETUVOS IR PABALTIJO IŠLIKIMĄ

Lietuvių tautos istorijoje Durbės vaidmuo iki šiolei vis nėra dar pakankamai įvertintas. Žymiai daugiau kalbama apie Tannenbergo-Žalgirio laimėjimą, nors jo pasėkos toli gražu nebuvo tokios didelės. Taip buvo praeityje, taip yra ir šiemetiniais jubiliejiniais metais. Kai lenkai, perdėtai vertindami lenkų pulkų nuopelnus Tannenbergo kautynėse, iš to laimėjimo stengiasi padaryti jų šių

dienų politinėms užuomačioms atitinkan į sukakties minėjimą, mūsuose uoliai stengiamasi įrodyti, jog ir Vytautas, ir Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos vėliavos (t. y. pulkai) yra labai reikšmingai, net lemiamai prasidėję prie tos pergalės. Šitokioje tat poleminėje padėtyje spindintis vien pačių lietuvių laimėjimas, kur jokios kitos svetimos jėgos nėra gelbėjusios, beveik nueina užuomarštin.

Durbės kautynių ir jos žymių pasėkų vaidmuo labiausiai išryškėja, kai žvelgiama į padėtį, kuri susidarė Mindaugo valstybei po 1253 metų.Mindaugas, tiesa, užsidėjo karaliaus vainiką, bet turėjo užrašyti Livonijos ordinui ir nemažus žemių plotus. Pasidalinę su Kuršo vyskupu visą vakarų Žemaitiją, Livonijos ordinas 1253-54 pasistatė prieš pagonis naują pilį Klaipėdą, kuri turėjo ginti ir svarbų perėjimą Neringon į Prūsus. Nors Klaipėda nesuvaidino tokios rolės, kuri buvo skirta prieš lybius ir latvius įkurtai Rygai, ar prie Priegliaus 1255 pastatytam Karaliaučiui, bet Klaipėda beveik aklinai uždarė Lietuvai išėjimą į jūrą, juo labiau, kad 13-jo amž. gale Prūsų ordinas užvaldė Nemuno žiočių plotą.

Prasidėjo pavojingas vakarinės Lietuvos supimas iš trijų pusių. Šiaurės pasienyje Livonijos kryžiuočiai pasistatė tvirtą Dobės pilį. O pietų Žemaičiuose prie Mituvos ir Imsrės žočių į Nemuną abi ordino dalys bendromis jėgomis pasistatė ir bendrą pilį — Georgenburgą. Juk greitai abi ordino šakos — Prūsuose ir Livonijoje — per Žemaičius turėjo sau susidaryti bendrą tiltą, tvirtą ir pastovų **teritorinį** ryšį.

Žemaičiai laiku suprato pavojų. Jie pradėjo ilgą Georgenburgo apgulimą ir būtų privertę įgulą iš bado pasiduoti. Tuo metu kryžiuočiai jau ruošėsi lemiamam smūgiui, kuris turėjo užkirsti kelią visiems žygiams pagonių, kurie neklausė karaliaus Mindaugo. Livonijai talkon atėjo pats Prūsų ordino maršalas, mūsiškai karo ministeris ir karo vadas. Jis mobilizavo ir prūsų kilčių pamedėnus, sembus, natangus ir varmėnus. Pačioje Livonijoje buvo surinkti Talino (Revalio) danai, estai ir kuršiai. Net iš Hanzos miestų laivais buvo atvykę pilgrimų-kryžininkų, kurie, užuot vargais keliavę į tolimą Palestiną, tą patį galėjo laimėti kaudamiesi prieš Pabaltijo pagonis. Tai kelių tūkstančių kariuomenei vadovavo per **200** ordino riterių, kurie ėjo lyg karininkų pareigas.

Šitoji aniems laikams didžiulė jėga turėjo nenuoramas pagonis galutinai sudrausti. O šie, kai jau link Georgenburgo buvo išžygiavusi ordino kariuomenė, staiga nuo pilies pasitraukė ir puolė Kuršan. Kai čia pagaliau prie Durbės dvi kariuomenės susitiko, kuršiai greitai iš kovos lauko pasitraukė. Nors ordino kariuomenės branduolys su savo vasalais, kryžininkais ir danų riteriais rodė įprastinį narsumą, bet buvo apsupti.

"Sie wurden **ummeringet** gar von der heidenschafte schar" (eil. 5625-26), pasakoja mums svarbus šaltinis — Eilėtoji Livonijos kronika. Ordino kariuomenės likučiai norėję išsislapstyti gretimame lapuočių miške, bet ir čia jie apsigavo, nes buvę pastebėti. Anot Prūsų kronisto Dusburgo, bėgantieji taip buvę įsibauginę, jog net

3—4 pagonys esą iššudydavę šimtą krikščionių arba jie bėgę su didele gėda. Kad ir perdėtu, bet psichologiškai suprantamu būdu čia yra charakterizuojamas vokiečių kariuomenės žlugimas prie Durbės.

Lietuvių laimėjimas buvo nepaprastas. Geriausios ordino karo jėgos buvo kritusios kautynių lauke. O menki likučiai, kuriems dar pasisekė ištrūkti, skleidė baimę ir nusiminimą. Kautynių lauke, drauge su Prūsų maršalu ir Livonijos magistru, buvo kritę ir 150 kryžiuočių riterių. Kiti žuvusieji buvo neskaičiuojami. Dusburgas, kuris yra svarbus šaltinis toms kautynėms, pasiteisina: "Dievo kariautojų žuvo tokia daugybė, kad aš jų tikro skaičiaus negirdėjau." (Script. rer. Pruss. I, 97).

Lietuviai yra daug kautynių laimėję. 1605 ties Salaspiliu (Kirchholmu) Lietuvis lauko hetmanas Jonas Karolis Chodkevičius, dideliam Europos nustebimui, su 3,800 karių sumušė švedų Karoliaus IX-jo 14,000 kariuomenę. 16-me amžiuje lietuviai ne kartą sėkmingai kovėsi su Maskva. Pvz., 1514 Konstantino Ostrogiškio vadovaujama Lietuvos kariuomenė (25,000 vyrų) sumušė masinę Maskvos kariuomenę (80,000) prie Oršos. Taip pat didelį laimėjimą lietuviai prieš rusus turėjo 1564 prie Ulos. Pačiame 13-me amžiuje jie daug kartų supliekdavo ordino riterių kariuomenę. Pvz., 1270 drauge su Livonijos magistru prieš lietuvius krito 52 riteriai. 1279 — vėl panašiai — magistras ir 71 riteris ir tt. Durbės kautynėse tačiau savo pasėkomis buvo pats skaudžiausias smūgis. Jau amžininkai jas laikė didžiausia ordino katastrofa, nes jis atsistojo ant bedugnės krašto, šiaip taip išsilaikydamas penkiose pilyse Prūsų žemėje. Betarpiškai prasidėjęs senprūsių sukilimas (kam nežinomas Herkus Montė!) porai dešimtmečių atitraukė stipriai susilpnintas kryžiuočių jėgas nuo Lietuvos sienų.

Kryžiuočiai Prūsuose teatsilaikė dėka vis naujų pilgrimų-kryžininkų būrių. Kai Prūsų ordinas Lietuvon pradėjo savo žygius 1283, Lietuva jau buvo spėjusi sustiprėti. Reikia neužmiršti, jog Mindaugo nužudymas 1263 valstybę viduje buvo taip sukrėtęs ir jos kunigaikščių santykius taip užnuodijęs, jog dar toliau vyko kraujo praliejimas. Per septynmetį Lietuvoje vienas po kito buvo

Aleksandras Petoefi

vengrų poetas

KARAS IR TAIKA

Taikos, taikos pasauliui, tik
Ne iš tirono valios, ne!
Šventosios Laisvės atnešta
Taika tesklis visa žeme.

Jeigu visuotinė taika
Pasaulį šitaip aplankys,
Į šalį dėsime ginklus,
Skandinsim juos į vandenis.

Bet jeigu ne, čionai ginklus,
Kovosime be atvangos!
O taip, jei net kovoti reiks
Ligi pasaulio pabaigos!

Vertė A. Tyruolis

nužudyti k e t u r i kunigaikščiai, kurie turėjo vyriausią valdžią, arba jos siekė.

Pagaliau su Traideniu Lietuvoje buvo įkurta 1270 stipri valdžia, kuri per eilę generacijų sėkmingai pajėgė vesti įtemptas kovas prieš šarvuotus riterius.

Pabaltijo tautų likimas, neišskiriant ir Lietuvos, tikrai būtų nuėjęs kitu keliu, jeigu Lietuva prieš 700 metų nebūtų turėjusi anos didžiosios pergalės — Durbės.

ORDINO RITERIŲ SUPASAULĖJIMAS, KOLEKTYVINIS EGOIZMAS IR LIETUVIŲ PASIAUKOJIMAS LAISVĘ GINANT

Pereidami prie kito žymaus lietuvių laimėjimo. nuo kurio jau suėjo 550 metų, turime trumpai mesti dar žvilgsnį į lietuvių santykius su ordinu 14-me amžiuje. Aš čia nekalbėsiu apie pačią ordino organizaciją, kurioje, šalia pirmykščio idealizmo, kada ji buvo sukurta, nuo 13-jo amž. galo vis daugiau ėmė atsirasti kolektyvinio riterių e g o i z m o.

Išorėje ordinas buvo galingas. Į didžiulius kryžininkų žygius prieš pagonis lietuvius jis sukviesdavo iš Europos Vakarų grafus, hercogus, kunigaikščius, net karalius (visų kilmingųjų vardai paprastai būdavo kronikose minimi!), neskaitant daugybės riterių ir kitokių pilgrimų. Bet drauge su tais gausiais būriais į "Litauerreysen" **nyko religinė dvasia.**

Tokiems aukštiems ordino svečiams — kaip ir patiems kryžiuočiams — žygiai į Lietuvą virto tik pramoga, sportu, lyg kokiems 19-tojo amžiaus anglų princams kelionės į Indiją dramblių medžioti...

Čia būtų galima pacituoti iš Algirdo mirties metų, t. y. iš 1377-jų, labai įdomų šaltinį — Austrijos poeto Petro Suchenwir o eiles. Vaizdingi posmai ano dalyvio, kuris į Lietuvos žygį lydėjo Austrijos hercogą Albrechtą, gyvai parodo, kaip kryžiuočių ordinas visaip stengėsi pataikauti supasaulėjusiems kryžiaus karų dalyviams, juos iškilmingai priimdamas ir uoliai atlikdamas visą vidurinių amžių rierišką ceremonijalą.

Iš Suchenwirto dar kartą turime patvirtinimą, kaip šimtų šimtai tokių svečių kryžininkų kur nors apie Raseinius ar kitose gyvenvietėse sustodavo, puotaudavo. Poetas gana rūpestingai sužymėjo visas išgertų vynų rūšis. Bet jis aprašė ir kaip buvo deginamos sodybos, ir paskui žodžiais "Besser Ritter wenn Knecht" būriai žygių dalyvių būdavo keliami į riterius. Patys kryžiuočiai nė nepastebėjo, kaip išnyko ordino pirmykštis idealizmas, kaip patys ordino riteriai supasaulėjo.

Bet vokiečių ordinas, ypač nuo antros pusės 14-jo amžiaus, buvo dar gana stipri ir galinga valstybė. Tik **kovingumas** lietuvių, kurie turėjo labai aiškius savo tikslus ir dėjo įtemptas pastangas savo laisvei apginti, galėjo pagaliau atlaikyti prieš didelį gerai ginkluoto priešo spaudimą.

Kovoje su ordinu lietuviai parodė retai sutinkamą atsparumą ir karžygiškumą. Kiek daug heroizmo, lietuvių pasiaukojimo bei jų neišsekančios ištvermės matome net iš tų kronikų, kurios metai

iš metų buvo surašytos pačių lietuvių priešų kryžiuočių.

Negalint sustoti plačiau ties atskirais epizodais, užteks čia paminėti kronisto Vyganto Marburgiečio taip vaizdingai eilėmis apdainuotą kunigo, t. y. kunigaikščio Margerio neužmirštamą istoriją. Tai visiems, be abejo, žinomas didvyriškas epizodas, kaip 4000 lietuvių Pilėnuose (tai buvo pilis ant aukšto Nemuno kranto priešais Nevėžio žiotis!) gynėsi iki paskutinio atodūsio. Šitą 1336 metų vasario 24 — 25 dienos faktą minėjo savo dainoje ordino riteriai. Ir jiems darė didelio įspūdžio, kaip lietuviai pilies viduryje užkūrė didelį laužą, į jį sumetė visą savo turtą. Kronisto žodžiais, "nužudę visas moteris ir vaikus ir sumetę lavonus į ugnį, vienas po kito patys išsižudė." Pilin įsiveržę kryžiuočiai berado vien pelenus ir apdegusius narsių gynėjų lavonus. Skaitant šitą plačiai aprašytą epizodą, žvilgsnis savaime krypsta į pokarinį dešimtmetį, kada daug lietuvių drąsiai stoškai pažvelgė mirčiai į akis ir ją paniekino, tuo būdu atiduodami savo didžiausią žemišką auką — gyvybę.

Tragiškai herojišką Pilėnų istorija yra tapusi vienu iš brangiųjų romantiškosios Lietuvos istorijos lapų. Ji yra nuėjusi ir dailiojon literatūron. 19-jo amžiaus tautinio atgimimo laikotarpyje lietuviams stiprų įspūdį darė Vl. Kondratavičiaus (Syrokomlės) poema **Margier** ir Igno Kraševskio apysaka **Kunigas.** Okupuotoje Lietuvoje Vytautas Klova yra sukūręs operą **Pilėnai.**

Kai Pilėnų gynėjai aukojosi, tais pat metais (1336) kryžiuočiai iškirto plačias miško juostas ir išliesė du vieškelius link Lietuvos, kad būtų galima greičiau ir patogiau žygiuoti į pagonių žemę. Dar daugiau; tais metais buvo pastatytos trys ordino pilys ant paties Nemuno krantų iki pat Dubysos žiočių. Tai buvo "burgai": Georgenburgas, Bayerburgas, Marienburgas. Jau prie Gedimino įpėdinių ordinas stengėsi veržtis vis aukštyn prieš Nemuno srovę. Tarp Nevėžio ir Kauno buvo pastatyti trys "werderiai": Gotterwerderis, Rit erswerderis, pagaliau Nemuno ir Neries santakoje, t. y. pačiame Kaune ordino pasididžiavimas — stipri mūro tvirtovė — Marienwerderis.

Jau atrodė, kad taip kariškai svarbus Nemunas bus pagaliau ordino užvaldytas. Tačiau kietos Gedimino, o ypač šio sūnaus Kęstučio pastangos vis a statydavo pralaužtą frontą. (Jeigu kas nors, ne būtinai remdamasis bent dešimčia to laiko ordino šaltinių, kurie uoliai suregistruodavo tas kovas, pavertusias Lietuvą nuolatinio karo stovykla, pastatytų filmą, būtų tai šiurpūs negailestingos kovos vaizdai.)

Vyko nepertraukiama kova. Kai tik ordinas kur lietuvių žemėje pasistatydavo pilį, lietuviai tuojau reaguodavo, telkdavo jėgas ir griaudavo. Ir taip kartojosi per daug metų! Ordino pilims prie Nemuno galutinai sunaikinti reikšmingiausias buvo Vytauto Didžiojo vaidmuo. Dviem atvejais, kai Kęstutaitis bėgo iš kryžiuočių (1384 ir 1392) jis nuvalė nuo kryžiuočių pilių Panemunius.

Bet Vytautas Didysis ne vien tik pilis sunaikino. Jis taip pat galutinai išsprendė Lietuvos naudai ir patį didįjį pavojų, kuris jai nuo 13 - jo amžiaus galo lyg kokis Damoklo kardas kabojo. Nuo Mindaugo laikų ordinas iš Lietuvos valdovų vis reikalaudavo Žemaičių. Su kiekvienu kunigaikščiu kryžiuočiai mielai dėdavosi, kuris jiems Žemaičius užrašydavo. Taip darė kartą Jogaila (1382), du kartu (1402, 1418) jo brolis Švitrigaila ir keturis karus (1384, 1390, 1398, 1404) Vytautas. Jo laikais dėl Žemaičių išsivystė pačios didžiosios kovos.

Už šitą taip reikalingą tiltą tarp Livonijos ir Prūsų ordinas buvo linkęs Kęstutaičiui atleisti visas ankstyvesnes skriaudas ir 1398 Nemuno saloje prie Kulautavos darė su juo "amžinąją" taiką. kuri pasirodė taip laikina, nes jau už pusantrų metų Žemaičiai sukilo ir nugriovė ordino valdžią. Kad tai įvyko su Vytauto pagalba, ordinas skelbė savo prieš jį nukreiptuose atsišaukimuose į Vakarus.

Niekaip nenorėdamas Žemaičių išsižadėti, kurie "išslydo kaip už uodegos laikomas ungurys" (paties ordino formulavimas apie jų santykį su Žemaitija), ordino magistras vėl surado kelią į taiką. O Vytautui tada reikėjo laisvų rankų rytų erdvėje. 1404 tad Žemaičiai vėl buvo atiduoti kryžiuočiams. Ši kartą tačiau ordino viltys atrodė taip tikros, kaip niekuomet anksčiau; juk pats Vytautas pažadėjo padėti užvaldyti Žemaičius ir dar pastatyti vakarykščiams priešams dvi pilis savo paties žemėje, už kurią per ištisas karas tiek buvo pralieta kraujo.

Bet 1404 metų sutartin buvo įrašytas punktas, kuris už penkerių metų vedė prie naujų ginčų ir konfliktų. Mat Vytautas buvo išsiderėjęs iš kryžiuočių pasiimti iš Žemaitijos 250 šeimų. O jų atsiimti jis vis nesiskubino. Tuo tarpu ordinas skubėjo naujai laimėtoje žemėje įvesdinėti savo tvarką, matavo laukus, surašinėjo gyventojus, statėsi pilis ir negailestingai ėmė kilmingųjų sūnus įkaitais.

Bet Vytauto taktika vėl pasikartoja: jam su kryžiuočiais, paaukojus laikinai Žemaičius, taika tol tebuvo reikalinga, kol jis veikė rytuose. Kai jjis buvo ten alikęs tris sėkmingus žygius ir padaręs pastovią taiką su savo žentu, Maskvos kunigaikščiu Vosylium, Žemaičiai 1409 pavasarį gavo ženklą sukilti, nes javams nunokus prasidėsiąs karas.

Abi pusi jau žinojo, kad kruvinas konfliktas nebeišvengiamas, nes nuo seno buvo susitelkę daug neapykantos. Tad nebaigiamas vis atnarplioti Žemaitijos priklausomybės mazgas turėjo būti kardu perkirstas.

Kryžiuočiai visaip stengėsi sudaryti tokią padėtį, kad karalius Jogaila liktų neutralus .Bet abu pusbroliai veikė išvien. Jiedu paruošė bendrą karo planą taip slapta, kad kryžiuočiai iki pat paskutino momento nežinojo, kur priešas puls.

ŽALGIRIS, VYTAUTO IR JOGAILOS BENDRADARBIAVIMAS, DABARTINĖ LENKŲ POLITINĖ PROPAGANDA, GALUTINIS ŽEMAIČIŲ IŠGELBĖJIMAS

Čia nedėstysime pačios 1410-jų karo eigos. Dėl šaltinių trūkumo kai kurie dalykai tiksliau ir nežinomi. Tebesiginčinama dėl kariuomenių skaičiaus bei jėgų santykio, dėl pačios kautynių eigos, dėl dešiniojo sparno, t. y. lietuvių pulkų bėgimo, dėl paskubėto atsitraukimo nuo ordino sostinės Marienburgo apgulimo. Labiausiai tačiau vis dar nesutariama, kas yra buvęs tikrasis vadas lietuvių — lenkų jungtinės kariuomenės pusėje. Katram priklauso laimėjimo garbė — Vytautui ar Jogailai?

Lenkijoje šiemet ypatingai iškilmingai atžymėta 550 metų sukaktis nuo tų kautynių, kurias lenkai paprastai vadina Grunwaldu, o mes pasidarėme vertimą — Žalgirį.

Politinės naujosios Lenkijos aspiracijos vis dar tebereikalauja iškelti kiekvieną, žymesnį lenkų pasireiškimą prieš germanus. Tad pergalės minėjimo proga lenkų spauda buvo užversta straipsniais, kurie tačiau buvo rašomi ne ano laiko akimis. Vargu kada Tannenbergo kautynės yra tarnavusios tiek politikai, kiek šį kartą. Pačioje kautynių vietoje, kuri dabar atsidėjus kasinėjama, liepos 17 buvo surinkta keliasdešimt tūkstančių organizuoto jaunimo (iš viso per 200.000 dalyvių!) ir atidarytas kelioliką milijonų zlotų kainavęs paminklas. (Pats partijos sekretorius Gomulka ten pasakė aiškią politinę kalbą!)

Kai šitokiomis nuotaikomis Varšuvos Lenkija atžymėjo Tannenbergą, kyla klausimas, kas lietuviams beliko sakyti? Ar bėra prasmės apie Tannenbergą kalbėti,! Galbūt šį plačiai Europoje tada nuskambėjusį žygį belieka palikti lenkų istorijai? Taip jau yra siūlęs prieš kelis mėnesius **Drauge** poetas Aistis.

Tačiau tai būtų neistoriškas klausimo pastatymas. Ir šią pergalę prieš ordiną reikia aiškinti tik ano laiko rėmuose, ieškant ištirti, anot Rankės, „kaip iš tikrųjų yra buvę." O kai suderinami šaltinių faktai, yra galima tik viena istoriška išvada, būtent, jog Tannenbergo kautynių laimėjimas tada buvo Algirdaičio ir Kęstutaičio **bendro** ir **sutartino** veikimo vaisius.

Nors Dlugošas yra ir gerokai tendencingas, bet iš jo kronikos apie Tannenbergo kautynes daugiausia žinoma. Pagal jį formaliai karalius skaitėsi vyriausiuoju vadu. Jis šventino riterius, priėmė ordino pasiuntinius, bet pačių kautynių metu buvo saugojamas 60-ties raitelių „tarp vežimų ir palapinių" (XIII 48, 50). Jis esą iš tolo, šaukdamas iki užkimimo, skatinęs karius kovon (t. p. 64). Apie Vytautą rašo tas pats Dlugošas, kaip jis tvarkė pulkus, davinėjo įsakymus, keisdamas žirgus visur jodinėjo, o kautynių metu atstatinėjo pralaužtas vietas, ar keitė naujais daliniais (t. p. 53, 63).

Pats Vytautas, kuris veikė lyg vyriausias štabo viršininkas, jau turėjo trijų dešimtmečių kovos patyrimą. Jo kariuomenės vadai buvo taip pat kautynėse grūdinti vyrai. Vyriausias jų buvo Vilniaus seniūnas Manvydas, šalia jo maršalas Čepurna, per Žemaičių

sukilimą pagarsėjęs Rumbaudas, Kauno seniūnas Sungaila, Ukmergės Kinsgaila ir kiti. Nemažinant bendrojo Jogailos vaidmens, kuris naujojoje lenkų istoriografijoje vis labiau perdėtai keliamas, tikruoju pačių kautynių vadu sąjungininkų pusėje reikia laikyti Kęstutaitį. Šiandien yra netikslu ir neistoriška bandyti visus laimėjimo nuopelnus tepriskirti tik vienam kuriam iš pusbrolių. Abu jiedu prieš mūšį ir po jo veikė sutartinai. Katras jų laimėjo? Katro didesni nuopelnai?

Šiandien tai yra sunku ir benusverti tiksliai. Vyriausiam ordino magistrui pusbroliai buvo lygiaverčiai priešai, ir šaukdamas greičiau pradėti kautis, Ulrichas von Jungingen pasiuntė po kardą abiem: Vytautui ir Jogailai.

Dabar yra bandoma, davus fantazijai nemaža laisvės, iki smulkmenų aprašyti visą kautynių eigą. Kai kurie autoriai — jų netrūksta ir lietuvių tarpe — taip vaizdingai piešia visus kautynių epizodus, lyg tai visa būtų iš naujai surastų šaltinių išskaityta. Šiandien mes tačiau dar galutinai negalime atsakyti į klausimą, ką reiškė Vytauto kariuomenės dešiniojo sparno, praėjus gerai valandai po susikovimo, traukimasis link Seewaldo. Pagal lenkų Dlugošą tas lietuvių pasitraukimas reiškęs "bėgimą" (t. p. 53-54). Bet šitas tariamas bėgimas galėjo reikšti ir iš totorių paimtą taktiką — apsimesti bėgti, kad būtų galima priešą patraukti ir suardyti jo eiles. Dažnai, rašant ir apie Tannenbergą, yra užmirštama, kad vidurinių amžių kovojimo būdas buvo visai kitoks. Yra žinoma, kai kautynių svoris persimetė į kairįjį, t. y. lenkų, sparną ir kai kryžiuočiai jau ėmė giedoti laimėjimo giesmę **Christ ist erstanden,** Vytauto vadovaujami Lietuvos pulkai, kurie paskui save buvo patraukę eilę priešo vėliavų, sugrįžo į kovos lauką. Ir kai dar prisidėjo rezerve stovėjusieji Jogailos pulkai, ilstanti kryžiuočių kariuomenė nebeatsilaikė.. Tarp 200 kritusiųjų ordino riterių buvo pats didysis magistras, maršalas, daug aukštųjų pareigūnų ir komtūrų. Visos kariuomenės kritusiųjų skaičius vis įvairiai apskaičiuojamas. Karinių jėgų proporcija pradedant kautynes yra buvusi lietuvių-lenkų naudai 2:3 ar 3:4. Sąjungininkų galėjo būti apie 27,000: Vytautas atvedė 40 pulkų, o Jogaila — 50. Viename pulke, ar "vėliavoje", tada skaičiuota 300 vyrų. Naujais skaičiavimais randama, kad sąjungininkų iš viso buvo 39 000, o kryžiuočių 33,000. Anais laikais tai **tikrai milžiniškos** kariuomenės.

Skaudaus pralaimėjimo pasėkoje pasidavinėjo prūsų žemės pilys ir miestai. Kryžiuočiams beliko tik 8 pilys ištikimos: jų tarpe Ragainė ir Klaipėda. Bet pusbroliai, ilgai užtrukę pergalės vietoje, tik 25 liepos teatvyko prie Marienburgo, kur jau buvo surinkta 5000 vyrų įgula.

Kai dėl nuovargio, karo nuostolių žmonėmis ir maisto trūkumo vienas po kito Vytautas ir Jogaila nuo Marienburgo apgulimo pasitraukė, laimėjimas nebuvo užbaigtas iki galo. Žiemos sąlygomis vėliau kariauti jau buvo sunku. Atvykę prie Torno pilies, kur buvo užsidaręs karingas magistras

Henrikas von Plauen, pusbroliai pasirašė 1411 vasario 1 d. taiką, apie kurią Dlugošas sakė savo kronikoje: "...visai klaidingu būdu ir beveik pajuokai buvo atsisakyta tosios garbingos ir atmintinos Grunwaldo pergalės. Ji nedavė jokios naudos Lenkijos karalystei, tačiau labai didelę Lietuvos kunigaikštijai" (t. p. 119). Bet ir Lietuvos valstybei Žemaičiai tebuvo pripažinti iki gyvos abiejų pusbrolių galvos.

Reikia neužmiršti: ordinas nesidavė greitai įveikiamas. Vienos laimėtos kautynės dar negalėjo sėkmingai išspręsti visų klausimų, juo labiau, kad imperatorius ir popiežius buvo kryžuočių pusėje. Bet Tannenbergo kautynės, kurias laimėjo Vilniaus ir Krokuvos sostuose sėdį Gediminaičiai **sutartinu** veikimu, stipriai atsiliepė olimesnei ordino egzistencijai. Praėjus dar dvylikai metų po jų, pagaliau buvo galutinai išgelbėti Žemaičiai, ir 1422 pravestoji siena pasidarė pastoviausia per šimtmečius.

EUROPINĖS KULTŪROS SARGYGOJE

Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių laikais lietuvių tauta buvo parodžiusi didelį gajumą. Tuo pačiu metu, kai vakaruose buvo vedama atkakli kova, rytuose buvo skleidžiamas Lietuvos valstybingumas į tuos gudų ir ukrainiečių plotus (kalbant šiandieniniais tautų pavadinimais!), kur **totoriai** jau buvo uždėję savo jungą, ar dar taiks ėsi pavergti.

Lietuviai stojo kaip nepereinama užtvara prieš tą azijatų jungą, reiškiantį europinės kultūros griovimą. Didieji Lietuvos kunigaikščiai buvo labai pakantūs, t. y., nesuardydami rusiškų žemių vieningumo ir negriaudami vietinių institucijų, sėkmingai rinko rusų žemes. Priklausyti Lietuvos valstybei reiškė būti **laisvam** nuo totorių valdžios. Tad Lietuva ne vien kardu, bet ir taikiu būdu, net šeimyniniais ryšiais, laimėjo daug rytinių slavų žemių.

PRIEŽASTYS, NUVEDUSIOS Į UNIJĄ

Šitas faktas nulėmė Lietuvos santykius su kita valstybe, kuri taip pat rinko rusų žemes. Tai buvo **Maskva!** Nuo 15-jo galo prasidėjo daug lėšų reikalaujų ir varginantys karai su maskoliais. Šie ėmė draskyti nuo Vilniaus dvaro gana toli esančius Lietuvos valstybės pasienius. Lietuvos bajorijai, ypač smulkiajai, atrodė per sunku **vienai** nešti prieš Maskvą gynimosi jungą. Lietuvos bajorija tad nesipriešino, kad **drauge** su Lenkija būtų kovojama prieš bendrą priešą, kaip kitados buvo sėkmingai kovota prieš kryžiuočių ordiną. Toji būsimosios pagalbos viltis, kuri vėliau iš tikrųjų pasirodė tokia netikra ir mažai ką gelbstinti ir nuvedė ne kur kitur, o į realią uniją.

Karuose su ordinu lietuvių tauta gynė plotus, kurie buvo etnografiškai lietuviški. Visa tauta buvo vieninga. Visiems rūpėjo apginti savo laisvę, nes iš senųjų prūsų likimo buvo gerai žinoma, koks kryžiuočių jungas yra sunkus.

Kovose su Maskva padėtis pasidarė kitokia. Lietuvos valdovai valstybės sudėtin buvo įjungę žemes, kurios nebuvo lietuviškos. Jos skyrėsi nuo vakarinių valstybės sričių ir savo religiniu, ir tautiniu atžvilgiu. Kada Maskva perėjo į atvirą agresiją, pamažu prasidėjo rytinių Magni Ducatus žemių trupinimas, nes tuos plačiausius rytų plotus apginti, siųsti ten iš Lietuvos įgulas ir apskritai iš tolimo Vilniaus organizuoti sienų apsaugą buvo sunku. Tat per visą 16-jį amžių, nežiūrint eilės žymių pergalių ir laimėtų kautynių, Maskva, išdavimu pagrobusi Lietuvai svarbų Dniepro gynimo 'raktą'—Smolenską, vis toliau skverbėsi į Vakarus.

Čia toliau nebus dėstoma toji kruvina ir slėgianti Maskvos ir Lietuvos santykių istorija. Toji kova susidėjo iš įvairių susitikimų karo lauke, kur dažnai Lietuvos kariai rodė prieš masines Maskvos kariuomenes patvarumą ir narsumą. Bet apginti tas rusiškas ir stačiatikiškas žemes prieš rusus ir dar stačiatikius, darėsi vis sunkiau.

Kai 1655 metais rusai užėmė Kauną ir Vilnių, buvo imta bažnyčiose giedoti garsi giesmė, kurios graudingi posmai buvo giedami iki pat 19-jo amžiaus vidurio. Pabaigos posme buvo mums

Aloyzas Baronas

PARADAS

Karių paradą seka gatvėj minios,
Praeina jie darniai veidais gyvais.
O daug jų nuskandino jūros sidabrinės,
Daug jų užklojo smėliu ir purvais.

Ir aš žinau, per visą žemę mano,
Žygiuos karių kolonos amžinai,
Ir sudarkytuose veiduose partizanų
Žydės besikartojančių Pilėnų pelenai.

šiandien labiausiai suprantami žodžiai:

Wysi paszaley aszaromis plusta,
Jau regim musu Karaliste žusta.
Biaurybes dides kasdien platinosi,
Miestai yr sodas pustiniems stojasi.

Kai toji graudi giesmė per kartas graudeno žmonių širdis, didžiosios Maskoliaus okupacijos nelaimės buvo pasibaigusios, bet išvengti rusų jungo, kuris atėjo su trečiuoju Lietuvos-Lenkijos padalinimu, nepasisekė. Rusija visokiais būdais stengėsi nudelsti ar sunaikinti visų reformų ban-

dymus ir valstybę sprogdino iš vidaus.

Šitaip buvo prieita prie antrojo respublikos padalinimo, kuris elementariai brutalia jėga buvo išreikalautas seime 1793. Tai buvo paskutinis bendrosios respublikos seimas iš viso.

(Šioje vietoje peršasi gyva paralelė ir projekcija į ateitį. Gardino seimo metu, galima sakyti, buvo suduotas Lietuvos valstybingumui panašus smūgis, kokį nepriklausomos Lietuvos valstybė patyrė iš tos pačios Maskvos už 147 metų, t. y. prieš dvidešimtį Kaune 1940 "Liaudies seimo" scenoje. Brutalus ir su jokiomis priemonėmis nesiskaitąs Rusijos atstovas Sieversas, daugeliu atžvilgių primenąs 1940 metų Kaune siautėjantį sovietų emisarą Dekanozovą, įbauginimui areš'avo keletą seimo atstovų, sunaikino kaikurių dvarus. Areštai buvo vykdomi Lietuvoje ir liepos 7—8 prieš pat balsavimus į tariamą "Liaudies seimą").

TA PATI RUSINIMO POLITIKA PRAEITYJE IR DABAR

Kai Lietuva 1795 buvo rusų užimta, carienė Katryna II išleido savo manifestą, kuriame, be kitko, buvo pasakyta, jog "iš Lenkijos susigrąžintos gubernijos, senos rusų žemės, turi būti rusiškos ne tik iš vardo, bet ir savo dvasia." Įdomu, kad po 160 metų, t. y. 1955, Lietuvos komunistų partijos generalinis sekretorius Sniečkus, aiškindamas XX-jo partijos kongreso Maskvoje nutarimus, į aną Lietuvos okupavimą pažiūrėjo kaip į gana progresyvų žygį, ir reikalavo sukaktį reikšmingai atžymėti.

Lietuvoje iš tiesų tos sukakties proga buvo daug rašyta, vis pažymint, kaip esą naudinga nuo amžių buvusi lietuviams didžiosios rusų tautos kaimynystė. Pats J. Paleckis savo knygutėje apie "vyresnį brolį" yra juk dabar pasakęs: nevienodai dosniai saulė apšildo savo spinduliais Ukrainos ir Jakutijos, Uzbekistano ir Karelijos laukus. Bet lygiai dosniai tačiau vyresnis brolis — didžioji rusų tauta teikia savo šilimą visoms sąjungos tautoms (61 p.).

Šitokis požiūris nešamas į praeities lietuvių-rusų santykius, net ir į šimtmetį, kai prasidėjo didysis lietuvių tautos rusinimas. Šitaip prieinama prie kito herojiško lietuvių tautos epizodo, būtent, prie spaudos draudimo, neužmirštamos knygnešių epochos, savanorių ir partizanų kovų.

VYSKUPO MOTIEJAUS VALANČIAUS GADYNĖ

SPAUDOS UŽDRAUDIMAS IR KNYGNEŠIAI

Ne kartą tremties spaudoje yra jau buvęs cituotas reikšmingas prof. St. Šalkauskio posakis:

Jei mūsų tauta panorėtų dabar tinkamai pažymėti tą garbingą mūsų istorijos lapą, jai tereikėtų pastatyti paminklą **nežinomam knygnešiui,** kuris iškėlęs viena ranka švyturį, o antra kylodamas raštų naštą, reikštų mums tą pat, ką ki-

toms tautoms reiškia triumfo arkos, ar laisvės s atulos.

Ir iš tikro, kova už lietuvišką spaudą buvo ta patvarumo, pasiaukojimo, drąsos ir didvyriškų pasiryžimų mokykla, be kurios lietuvių tauta nebūtų pasiruošusi nepriklausomybei laimėti...

Šitaip prieš 30 metų filosofas yra išryškinęs knygnešių reikšmę (**At-kų ideologija,** 177 p.).

Ar mes begalime šiandien pilnai įsivaizduoti visas tas sąlygas ir aplinkybes, kuriosna pateko lietuvių tau a. Anuo metu ji buvo kultūriškai atsilikusi. Jos liaudis dar buvo tautiškai nesusipratusi. Tautos tradicinė inteligentija buvo pasiryžusi eiti tik lenkų kultūros ir jų politinių nuotaikų keliais.

Kaip tik šitokioje sunkioje būklėje lie'uvių tauta ir neteko vienos iš svarbiausių priemonių užpildyti savo kultūrinėms spragoms, būtent, ji neteko savo **spaudos** lotyniškomis raidėmis. Mūsų tau'ai susidarė labai pavojinga padėtis. Nuo 1865 m. knygos savomis raidėmis buvo uždraustos, o pradėtieji spausdinti **raštai ir maldaknygės** "graždankos" raidėmis, arba rusiškais "kirvukais", — kaip tada žmonės rusiškąsias raides vad'no — turėjo lietuvių tau'ą suartinti su rusų kultūra, o paskui per gudriai brukamą pravoslaviją ir visai surusinti.

Politiškai ir kultūriškai visai apsiniaukusiame danguje atrodė tebuvo galima rasti tik du gana **pavojingus** kelius. Vienas jų reiškė visai išsižadė'i lotyniškų raidžių knygų ir kitos spaudos. Bet tuo būdu būtų buvęs tik dar labiau pagilintas kultūrinis atsilikimas kaip tik tuo metu, kada jau buvo prasidėję pirmieji tautinio susipratimo ženklai.

Kitas kelias buvo patogus: jis reiškė graždankos — "kirvukų" prisiėmimą. Bet šituo nuola dų keliu lietuvių tauta būtų buvusi pastūmėta rusifikacijon.

Iš tos tikrai tragiškos būklės lietuvius išvedė jos tikrasis vadas, būtent, Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Savo blaivybės brolijų tinklu jis buvo per trumpą laiką lietuvių liaudį atpratinęs gerti. Per gausiai lankomas parapijines mokyklas jis buvo jau spėjęs dar prieš spaudos draudimą išmokyti liaudį skai'yti. Kągi būtų reiškę visokie lietuviški raštai, lietuviškos knygelės ir laikraščiai, jeigu žmonės nebūtų mokėję jų paskaityti. (Tai bū'ų buvę tikrai panašu į geros radijo stoties puikias transliacijas, kai žmonės neturi elektros srovės ir aparatų).

Du dalyku Valančius žmonėms įkalė į galvą: 1) saugotis ir stropiai budėti, kad maskolius negadintų tikrosios "vieros" (tikėjimo) ir2) į rankas neimti jokių "kirvukais" spausdintų raš'ų, ir kai vaikas iš mokyklos tokią knygą namon parneš, ją tuojau **sudeginti.**

Šitokia savo aiškia programa Valančius tapo nepajudinama uola, kuri kietai atsis'ojo prieš pravoslavinimo pastangas. Jis išugdė stiprų atsparumą, **kuris apsau-**

gojo lietuvių tautą nuo surusinimo.

Bet neužteko tik **drausti!** Reikėjo liaudžiai ką nors ir duoti! Čia ir pasireiškė vėl Valančiaus didybė ir jo nujautimas, ką reikia padaryti. Valančius gerai žinojo, kad priešinimasis rusams, atmetimas jų raidžių, reiškė kovos, mūsiškai rezistencijos kelią, kuris buvo erškėčiais klotas. Bet tame sunkiame kelyje Valančius įžiūrėjo ir laimėjimo vilį.

PIRMASIS KNYGNEŠYS IR TAUTOS ŽADINTOJAS

Valančius, tas pirmasis knygnešys, ir nukreipė tautą **slapta** savo knygas spausdinti už sienos, Prūsuose, arba Maž. Lietuvoje. Jis pats vieną po kitos parašė 9 knygutes ir jas išleido Tilžės klebono Zabermano vardu. Pirmieji slapti knygnešiai buvo Valančiaus kunigai ir bažnyčių tarnai. Vėliau buvo įtraukti paprasti kaimiečiai, net bažnytkaimių moterėlės, kurios kartais vargu ir pajėgdavo įžvelgti visos tos kovos prasmę ir didybę. Sugebėjimas visą lietuvių tautą įtraukti į tą ryžtingą kovą, iš esmės jau reiškė tos kovos laimėjimą.

Knygnešių epocha, Dovydo kova prieš Galijotą, yra iš tikro vienas iš herojiškųjų lietuvių tautos istorijos epizodų. Tam tikru atžvilgiu jis gali būti lyginamas su kryžiuočių kovų laikotarpiu, nors jis ir tesitęsė 40 metų.

Lietuvių tautos įsisąmoninimui, jos atgimimui spaudos draudimo epocha turėjo didelės reikšmės. Paprasti liaudies sūnūs, anie garsieji knygnešiai, kurie su dideliais pavojais per sieną nešė spaudą ir ją skleidė krašte, buvo, žinoma, dalyviai nelygios kovos. Bet joje jie patys labiau užsigrūdino ir įsisąmonino, nes kiekviena **įprasminta** kova grūdina ir sąmonina. Šitas kovos elementas, kuris įvairia forma Lietuvos istorijoje yra sutinkamas, savo gana dramatiška forma yra aptinkamas ir pačiuose naujausiuose dešimtmečiuose. Nuo knygnešių laikotarpio veda beveik nepertraukiama grandinė prie nepriklausomybės metų **savanorių...**

SAVANORIAI NEPRIKLAUSOMYBĖS ŽYGIUOSE

TAUTA IŠEINA LAISVĖS GINTI

Prieš septynis šimtmečius nepalaužiamos kovos prieš ordiną, kurių viršūnėje stovi Durbės kautynės, garantavo jaunos Lietuvos valstybės egzistenciją. Prieš 550 metų prie Tannenbergo iš kryžiuočių buvo atkovota svarbi lietuvių tautos žemė. Knygnešių gadynėje kietas lietuvių užsispyrimas niekais pavertė rusifikacijos pastangas. Kova buvo laimėta spaudos grąžinimu.

Visai panašiai, kai tik atsirado minimalinės politinės sąlygos 1918 - 1920 metais, lietuvių jaunuomenės idealizmas sugebėjo re-

alizuoti nepriklausomybės idėją. Ginklai tada buvo tikrai muziejinės vertės, seni ir surūdiję šautuvėliai. Nedarydami ilgų svarstymų ir racijonalių skaičiavimų, jais lietuviai 1919 metais kovojo už savo tautos nepriklausomybę. Bet to laiko didelis entuziazmas, idealus nusistatymas dėl tautos ateities ir nepaprasta tėvynės meilė padarė tuos aprūdijusius ginklus **taiklius** ano laiko priešams. Kai tikslas siekiamas su aiškiu nusistatymu ir užsispyrimu, kelias į laimėjimą darosi artimesnis.

Tnie pasigėrėtini savanorių žygiai, tos nepriklausomybės kovos (kada mirusieji dažnai stipriau prakalba negu gyvieji!), buvo, sakytume, lyg tas didžiulis kapitalas, tautiniai-patriotinis dvasios pelnas. Juo nepriklausomoje Lietuvoje per porą dešimtmečių buvo maitinama ne tik gausi mokyklinė jaunuomenė, bet ir visa lietuvių tauta. Nepriklausomybės kovų idealizmas ją auklėjo, sąmonino drąsino, kvėpė pasitikėjimo sa imi. Savanoriai ir kariai reikšmingai pratęsė knygnešių darbą.

Čia nebandysime sistemingai apžvelgti savanorių ir nepriklausomybės kovotojų palikimo. Okupuotoje Lietuvoje jau eilė metų anie kariai perstatomi tik kaip antisovietinės anglo-saksų intervencijos ir jų imperializmo įrankis. Visaip niekinant anų kovotojų atminimą, naujai perdirbama, perrašoma ir pati nepriklausomybės kovų istorija. Esą lietuvių tautos dauguma jau 1919 metais norėjusi prisijungti prie Tarybų Sąjungos ir esanti daug pastangų padėjusi, bet tik anglai-amerikiečiai esą tai sutrukdę. 1958 Vilniuje išleistas Lietuvos TSR istorijos šaltinių III tomas, kuris patiekia neva 1918-1919 metų kovų dokumentus, yra grubiausio Lietuvos istorijos falsifikavimo ir perdėm neteisingo vaizdavimo pavyzdys. Tauta yra apvagiama, jos istorija naujai pertaisoma pagal okupanto užuomačias, nuslepiant jos geriausių pastangų ir laimėjimų ryškiuosius epizodus.

Kągi sako objektyvi, realiais faktais ir autentiškomis versmėmis paremta istorija? Trumpai. Neužteko juk pasauliui lietuvių tautos vardu pasakyti, jog naujai steigiamoji Lietuvos valstybė atsiskiria nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis. Reikėjo Vasario 16-tosios akto žodžius įgyvendinti. Reikėjo juos energingai paremti pačios tautos **valia.**

Gerai yra žinoma, kaip karą pralaimėjusi vokiečių militarinė valdžia 1918-jųgale ruošėsi Vilnių palikti, kai aplinkui komunistai ir svetimi gaivalai grūmojo Gedimino sostinėje ką tik Lietuvos Valstybės Tarybos paskatytajai vyriausybei.

Kada 1919 metų pradžioje raudonieji užėmė Vilnių, nepriklausomos Lietuvos Valstybės Taryba ir Ministerių kabinetas skubiai išsikėlė Kaunan. Bet ir čia reikėjo stipriai budėti, kovoti su netvarka ir destruktyviais elementais. Šie gi stengėsi ką tik gimusią valstybę paskandinti anarchijos bangose, kad ją būtų galima atiduoti bolševikams. Jų kariuomenė slinko vis gilyn Lietuvon ir siekė ją perskelti pusiau. Iki 1919 metų vasario pradžios rusų rau-

donieji suspėjo ateiti iki pat Telšių.

Čia vėl buvo dramatiškas momentas, kurių lietuvių tautos istorijoje netrūksta. Šalia negausaus ir lietuvių tautai svetimo gaivalo bei suirutę mėgstančių išdykautojų, kurie jieškojo raudonąją sėklą Lietuvoje įdaiginti, staiga išėjo viešumon pozityvios, kilnios jėgos. Jas vedė nuo seno paliudyta pasiaukojimo dvasia savo tėvynei. Šitaip ir prasidėjo Lietuvos plote šviesos kova prieš iš rytų nešamas tamsias galias.

Jau vasario pirmomis dienomis 1919-ais partizaniškose lietuvių pirmųjų dalinių kovose su bolševikais pirmasis savanoris Povilas Lukšys prie Kėdainių savo krauju užantspaudavo Vasario 16-sios akto įgyvendinimą. Panašių aukų gyvenimas vis daugiau ir daugiau reikalavo.

Bet kaip tik per šitas savanorių kovas, per iš rytų nešamo raudono chaoso rūkus vis labiau švito artėjančios **giedros spinduliai**, nes vis daugiau ir daugiau atsirado savanorių. Pagausėję būriai buvo verčiami kuopomis, o kuopos tapdavo batalijonais ir pulkais. Galima sakyti, jog visas kraštas pabudo ir sujudo ginti savo laisvės. Išlaisvintosios Lietuvos plotas vis labiau didėjo.

Pirmosios **planingos** karinės operacijos prie Panevėžio reiškė jaunutei Lietuvos kariuomenei didelį laimėjimą ir jai įkvėpė daugiau drąsos, kai iš raudonųjų buvo atimtas pats miestas. Gegužės mėnesį bolševikai jau buvo išstumti ir iš Ukmergės. Rugpiūčio pabaigoje buvo laisvi ir Zarasai.

Leonardas Andriekus

DAINA

Žinau, kad Lozorių
Prikėlei iš numirusių,
Ir seserys, jo verkusios,
Tuojau nurimo.
Kodėl gi bangos taip raudoja mariose,
Kodėl taip šaukia mano seserys:
Nėra prisikėlimo?

Tai kas, jei akmenys
Prie marių juokiasi
Iš mano ašarų, nukritusių
Ant karšto smėlio?
Aš nerimo daina, kančioj prinokusia,
nukelsiu rudenį, lyg karsto antvožą,
Nuo mirusių pavasarių —
Prišauksiu vieversėlį
Į tėviškės dirvas,
Ir jo balse
Pajus kiekvienas žemės grūdas
Prisikėlimo pergalę.

Iš naujo rinkinio

Saulė Kryžiuose

Lietuvių kariai bei savanoriai ne tik sulaikė, bet taip pat a'mušė pro Vilnių ir Daugpilį Lietuvon plūstančią komunistų bangą, kurios vienintelis tikslas buvo įkurti čia jau Minske proklamuotą Tarybinę Lietuvos - Gudijos respubliką, siekiančią užgniaužti tikrąsias nepriklausomybės pastangas.

Vos tik išmušus iš Lietuvos komunistus, tuojau atsirado kitas nepriklausomybės priešas, kurį taip pat ginklu reikėjo tramdyti.

Tai buvo po pirmojo pasaulinio karo Pabaltijyje likę vokiečių kariuomenės daliniai. Prisijungę prie rusų karių, kurie Bermonto vadovaujami kovojo prieš bolševikus, šitie kariai bandė įsiviešpatauti Pabaltijyje, taigi ir Lietuvoje. Jie siekė čia pastoviau įsikurti ir stojo skersai kelio atbudusių tautų laisvei.

Bet ir čia lietuvių tautos valia gyventi savo nepriklausomą gyvenimą pasirodė žymiai **stipresnė** negu jai priešingos jėgos. Bermontininkai prie Radviliškio buvo sumušti ir išvaryti iš mūsų krašto. Paskutiniai jų daliniai 1919 metų gale (tiksliau — gruodžio 15) pasitraukė iš Lietuvos.

Sėkmingai nugalėjus antrą Lietuvos priešą, kovos už Lietuvos laisvę dar nesibaigė. Neišvengiamai teko kardus kryžiuoti ir su lenkais. Naujoji Lenkija buvo tačiau atstatoma elementų, kurie santykiuose su Lietuva nieko sena nebuvo užmiršę (jie perdėm svajojo apie unijos laikų valstybės ribas!) ir dar nebuvo nieko nauja išmokę (turiu galvoje lietuvių tautinį atgimimą!). Tad atsistatančioji Lenkija nenorėjo pripažinti teisės gyventi **atskirai** Lietuvos valstybei.

NAUJOJI REZISTENCIJA LAISVĖS KOVOSE IR TAUTINIO IŠLIKIMO SARGYBOJE

Dvidešimt metų išgyvenome nepriklausomi. Per tą, palyginti, trumpą laiką pasiekėme didelių laimėjimų ūkio, švietimo ir apskritai įvairiose kultūrinio gyvenimo srityse. Bet š. m. birželio 15 d. jau praėjo ir antri **dvidešimt,** kai nepriklausomybė iš didelių sutemų **nebeišeina.** Šią vasarą būtų reikėję kokiu nors būdu prisiminti tuos dvidešimt metų sunkios ir juodos okupacijos. Bet vis dėl to nepajėgėme jokiu reikšmingesniu ženklu tai padaryti, nei kokiu nors kolektyviniu leidiniu, ar kokiu paskaitų ciklu.

PASIDAVIMAS BE ŠŪVIO IR AIMANOS

Žvelgiant į tuos du paskutiniuosius dešimtmečius, mūsų žvilgsnis iki šiol vis dažniausiai nukrypdavo į kietą okupaciją, į kalėjimų bei priverčiamojo darbo stovyklų žiaurumus, į brutalų sovietinimą, o ypač į 1941 metų birželio vidurio ir vėlesnes (po1944) deportacijas. Aimanų virtinė, skundai ir pagrįsti kaltinimai okupantui pasiberdavo per minėjimus, sukaktis, tautos šventes. Okupanto žiaurumui pavaizduoti ir įspūdžiui sustiprinti vis būdavo žeriami didžiuliai ištremtųjų skaičiai. Kartais jau buvo galima pasidaryti išvadą, kad "genocidas" Lietuvoje tautą jau yra privedęs prie visiško sunaikinimo. "Gal iš viso Lietuvoje jau neliko, ar neliks lietuvių", paklausdavo su užuojauta ne vienas lietuvių tautos draugas svetur. Žinoma, rei-

kia labai apgailestauti deportacijų nuostolius, atskirų šeimų tragedijas.

Bet ir šitame okupacijos siautėjime, kurio ribas tiksliai iš tremties darosi sunku nustatyti, reikšmingiausias elementas a eičiai yra tautoje išsilaikiusi **rezistencinė dvasia**. Kol bus rezistencija lietuvių tautoje, kol ji sugebės surasti **raudonajam "tvanui"** pasipriešinimi įvairių formų, jos nesunaikins nė sunki okupacija.

Tad yra tikrai pribrendęs laikas, žvelgiant į tuos paskutinius du dešimtmečius, pirmoje vietoje susto'i prie žymių rezistencijos faktų, kurie a'sistoja greta Pilėnų Margerio aukos ir visada atmintinos knygnešių ir Kražių skerdynių kovotojų dvasios.

Ir iš pačios kenčiančios Lietuvos yra betarpiškai atvežtas ne vienas autentiškas pareiškimas, jog, užuot minėję trėmimo dienas, laisvojo pasaulio lietuviai turėtų labiau atžymėti didvyriška kankinių mirtimi žuvusius partizanus. (Taip laisvajai lietuvių spaudai yra pareiškęs Amerikos Lietuvos Atsiminimų radijo programos direktorius Jokubas **Stukas**, kuris šį pavasarį lankėsi Kaune ir Vilniuje).

Mūsų jaunoji karta, kuri dar pradžios mokyklą Lietuvoje lankė, kai 1940-jų birželio mėnesį daug kas pasigedo nors "garbės šūvio" galinčio pasauliui parodyti lietuvių tautos rezistenciją, aktyviai ima reikštis tremties periodikoje. Ji išeina, žinoma, su savo kritiškomis pastabomis.

Štai **Metmenų** Nr. 2 (1960) jaunas rašytojas Algimantas Mackus savo straipsnį ("Ties nepriklausomybe ir ties žemėn neįaugusia kar a") pradeda Jono Aisčio strofomis iš **Pilnaties**:

Vienas kraujo lašas būt tave
nuplovęs,
Bet varge jo vieno tu
pasigedai —
Nors stiprybę sėmėm iš didžios
senovės,
Liko netesėti mūsų pažadai:::
Vienų vienas žodis būt tave
apgynęs,
Bet varge jo vieno tu
pasigedai, —
Nors visi žadėjom mirti už
tėvynę,
Liko netesėti mūsų pažadai.

Taip! Jaunoji generacija dėl 1940 metais pasireiškusio pasyvumo dabar daro priekaištus vyresniajai kartai. Mat gyvenimas dažnai mėgsta paradoksus ir savotišką ironiją! 1919 metų didieji patriotai nedelsė ir ilgai nesvarstė. Gal neatsirado jų tarpe atsargių ir proingų apskaičiuotojų ir realistų. Kas galėjo, šoko ginti Lietuvos! Tikrai ant vienos rankos pirštų tada buvo skaičiuojami štabo karininkai, moką surašyti karo operacijų įsakymus. Už dvidešimtmečio jau turėjome dešimtimis žvmiais ordenais atžymėtų specialistų genštabistų. Jie, žinoma, sugebėjo ir gana aiškiai įvertinti visus pavojus ir vaizdingai išdėstyti, kaip neprotinga būtų gintis

Tautos nelaimėse, žinoma, paprastai iš visuomenės, ypač iš jos pačios judriausios kartos, kyla skundas. Tad per 20-metį nėra dar pasiliovę priekaištai mūsų vadovaujančiai karininkijai, ypač tiems jų, kurie išliko nedeportuoti ar nebuvo išsiųsti į įvairius "kursus" Rusijon. Jiems tremtyje beteko rašyti apologinių atsiminimų tomus ar per tautos ir kariuomenės šventes visuomenei pasakoti apie buvusį didį kariuomenės vaidmenį Lietuvos valstybę atstatant.

REZISTENCIJOS HEROJIŠKUMAS

Bet būtų labai neteisinga per oficialaus nesipriešinimo faktą vertinti visos lietuvių tautos rezistencinį potencijalą. Ir 1940 metų okupacijoje rezistencija greit ėmė reikštis. Ji kaip tik prasidėjo tuose sluogsniuose, kurie buvo perdėm **lietuviškos** mokyklos auklėtiniai, būtent, puskarininkių ir jaunų leitenantų kadruose, studentuose, vyresnių klasių moksleiviuose.

1941 metų birželio gale Lietuvių Aktyvistų Fronto krašte įvykdytas sukilimas ir jo pastatytoji vyriausybė akivaizdžiai įrodė, jog rezistencinė dvasia lietuvių tautoje tikrai nebuvo palūžusi. Priešingai, ji išsiskleidė iki tol nežinomų formų po 1944 m. okupacijos.

Tai buvo herojiškas septynmetis aktyvios ir organizuotos rezistencijos. Aušrininkų žodžiais tariant, tai buvo mažo "uodo" energinga kova prieš didelį "siaubūną" Tai buvo žymiausias ir kulminacinis lietuvių tautos pasipriešinimo epizodas, kuris iš kiekvieno kovotojo pareikalavo aukščiausio fizinių jėgų įtempimo, nepaprastos drąsos mirties pavojuje, kaip ir sugebėjimo pačią mirtį paniekinti. Tai titaniška kova bevardžių ir neapdainuotų didvyrių, kuriems negaliojo vadinamų "gudruolių" parolė: jeigu negali priešo įveikti, tai susidėki su juo.

Tai buvo anų senųjų "karių tautos" tradicijų toks išryškinimas, kur herojiškas momentas pasiekė pačią viršūnę. Mirti vis dar galima spėti: kalėjime, ištrėmime, priverčiamojo darbo stovykloje. Anie drąsuoliai, žvelgdami kitomis akimis į žmogaus žemišką egzistenciją, pasirinko aktyviausią formą, kuri terodė kelią ar į žuvimą nuo priešo kulipkos ar pačiam beviltiškoje padėtyje slėptuvėje susisprogdinant, ar žūstant per per kankinančius tardymus, ar paskui kenčiant dvidešimt penkerių metų priverčiamojo darbo sunkiai pakeliamą baudžiavą... Šitos rūšies rezistencija pralenkia visas iki tol mūsų istorijoje žinomas pasipriešinimo formas ir frontalines kautynes.

Ar mes ,tariamieji Lietuvos "ambasadoriai" svetur, kurie esame užsiraukę iš tėvynės **pasitraukimo** priekaištą jos sunkiausioje valandoje, galime imtis kalbėti ir vertinti partizanų žygius iš mūsų perdėm saugios ir patogios emigracijos? Iš viso čia kyla klausimas, ar mes kada sulauksime laiko, kada galėsime pasakyti, jog ir mes turime teisės į partizanų didžios kraujo aukos paliki-

mą? Ar mes galėsime taip pat prisitaikyti prie to ateities turto paveldėtojų?!

Jau pats visų anų tautiečių pasilikimas tėvynėje, kai ji atsidūrė didžiausiame savo pavojuje, drauge reiškia jiems didelį nuopelną ateičiai, jeigu jų kuris nepasimetė klystkeliuose ir nenuėjo priešui tarnauti.

PRIEKAIŠTAI ESANTIEMS LAISVĖJE

Anie beviltišką jungą kenčiantieji, kaip vėl iš tėvynę lankiusiųjų girdime, su pagrindu darą pabėgusiems iš jos priekaištų. Jų tarpe jie randą ir tokių veiksnių, kurie 1944 vasaros rezistencinėje lietuvių spaudoje skelbė atsišaukimus apie reikalą pasilikti tėvynės ginti, tuo tarpu jie patys esą pasitraukę į Vakarus. Tada Žemaičių, ypač Platelių miškuose, jau bolševikams okupavus didelę dalį rytų Lietuvos, per 1944 metų vasarą nuostabiai greitai ir gana pavyzdingai susiorganizavo vadinamieji "Vanagai", vėliau pagarsėję miškų "bunkerių" kovotojai prieš okupantus. Kai dalis jų vadų esą greitai **saugesnės** vietos jieškojo, likusiems tėvynėje beliko nelygioje kovoje laukti, kol jie bus, lyg lapės iš savo olų, "išrūkyti", sugaudyti, iššudyti. Šitie vyrai J. Aisčio reikalautą "kraujo lašą" yra atidavę su kaupu...

Jeigu tikėti minėtam Lietuvos lankytojui J. Stukui, esą ir dabar tėvynėje **tebekaltinami** laisvojo pasaulio lietuviai, kam jie esą **per radiją klaidinę**, aiškindami, jog greit ateisią išvaduoti... Tuo būdu esą gražiausias Lietuvos jaunimas patikėjęs iš užsienio ateinantiems raginimams — bėgęs į miškus, kovojęs, laukęs ir ten buvęs žiauriai iššudytas. (Jų akimis, čia visu nuogumu iškyla jautrus klausimas, kurio čia plačiau neliesime, būtent, ar tremtiniai esame jų viltis pateisinę?).

Yra neabejotinų šaltinių patvirtinti faktai, jog partizanai, kaip ir patriotinė Lietuvos visuomenė, ilgai tėvynėje yra palaikiusi nuotaikas, kad iš **vakarų** ateis išvadavimas. Tam nusistatymui paremti kiekvienas ryškesnis šaltojo karo faktas (ypač 1948 įtampa ar vėliau Korėjos karas) buvo sau naudingai išaiškinamas.

Kas liečia lietuviškuosius veiksnius, tai jie iš Vakarų Europos labai ilgai neturėjo su kraštu pastovaus ir tikro ryšio ir prie tokio visuotino ir nerealaus nusistatymo palaikymo negalėjo reikšmingai prisidėti. Matyti, tačiau tokie priekaištai Lietuvoje dabar dar iškyla, kai iš arti ryškiai matomi ir apgailėtinai dideli, tiesiog tragiški nuostoliai,kurių beprasmiškumą kaip tik ten norima patikimomis progomis prisiminti.

Šitokiose tad gana nepalankiose aplinkybėse reikia imti vertinti jau lietuvių tautos praeitin nuėjusią partizanų veiklą, nors tokiam vertinimui vis dar nėra tikros ir objektyvios istorinės perspektyvos. Ar buvo, pav., galima tuojau po Kražių įvykių tiksliai įvertinti jų istorinę reikšmę? Ar galėjo Durbės laimėtojai nujausti, kad jų smūgiai stipriai sulėtino rytuo-

se germanizacijos procesą ir ordino vykdomą kolonizaciją? Tikrosios **laiko perspektyvos neturime** ir šiuo jautriu klausimu, nors jis mus iki sielos gelmių jaudina nuo pirmųjų tremties metų.

Antra, taip pat svarbus dalykas: mes žinome labai nedaug ir tik fragmentariškai apie tai, kas dėjosi pačios didžiosios rezistencijos metais. Didelę daugumą kovotojų, kurie kartais aplinkai tik savo slapyvardę tepaliko, pridengė velėna. Jie nusinešė į nebylius kapus svarbių, tiesiog dramatiškų kovos momentų. Štai stovime prieš herojiškos kovos paslaptis miškuose, kur apsuptose slėptuvėse arba apie jas vyko pačios didžiosios tragedijos.

Jeigu apie metai iš metų besikartojančius kryžiuočių žygius Lietuvon mums taip rūpestingai užrašinėjo paties ordino kronikos, tai šį kartą esam ypatingai nelaimingoje padėtyje. Neturime jokių, nors ir inventoriškų, duomenų. Nežinome nė apytikslių aukų skaičių!

Be to, dar yra kitas žymus skirtumas. Kryžiuočiai negalėdavo susilaikyti apie narsų, nors ir nekrikštytą priešą riteriškais žodžiais nea'siliepę. Iš jų gražių posmų sužinome ne tik apie Margirį, bet ir apie kitus drąsius žygius pagonių, kurie juk iš esmės, kaip didžiausieji Dievo karalystės priešai žemėje, vidurinių amžių krikščioniui turėjo būti nepr'imtini. O kronistai vis tik iškeldavo — ir tai sutinkame dešim'imis kartų — patyrusį ir kariauti mokantį priešą.

PARTIZANŲ ŽYGIŲ NIEKINIMAS IR ISTORIJOS KLASTOJIMAS

Visai kitaip yra okupuotoje Lietuvoje su partizanų drąsiausiais žygiais. Falsifikuojant visa, ypač naujausią Lie uvos istoriją, visą partizanų veiklą siekiama iš pagrindų **suniekinti.** Jie nuolat spaudoje ten yra pristatomi kaip didžiausi nusikaltėliai, vadinami paprastai banditais, kuriems priskiriami nebūti, iš piršto išlauž i nusikaltimai. Šitaip norima — ir dabar vis pastoviai siekiama — šmeižtų negarbėje paskandinti šviesiąją atmintį kovotojų, kurie sudėjo aukščiausią žemišką kainą tėvynės ir jos laisvės labui.

Kovodami su par izanais, sovietų organai iš visų jėgų rinko apie juos visokią galimą medžiagą. Papildydami ją per žiaurius tardymus iš paimtų išgautais duomenimis, jie tik dešimtmečiui praėjus ėmė savaip sudarkytą ir pusiau falsifikuotą medžiagą skelbti savo dienraščiuose ir žurnaluose. Tuo būdu jie nori dabar parodyti, jog jie žino, viską yra susekę ir iššifravę, kas tik kur yra bandęs pradė i konspiratyvinę antikomunistinę veiklą.

JIE ĮVEIKĖ MIRTIES BAIMĘ

Šitaip stovime ties retai pasitaikančia padėtimi, kad partizanų veiklai nors kiek tiksliau pavaizduoti ir jai įver inti mažai tetu'ime duomenų. Net nesamę padarę bandymų nors kiek tos mažiau žinomos medžiagos sutelkti, taip,

kaip, pvz., yra padarę latviai, nors jų partizaninis judėjimas nepalyginamai silpnesnis buvo. Štai magistras Adolfas Šildė Stockholme 1960 pavasarį išleido knygą **Važu rāvēji** —Grandinių sutraukytojai!). Žymusis partizanų vadas Daumantas, kuris 1951 pavasarį krito kaip išdavimo auka, paliko mums brangų didelės aukos testamentą. Aš turiu galvoje tremtyje išleistą knygą "Par izanai". Joje žymusis partizanas tėra apžvelgęs tik trejus pirmuosius partizanų veiklos metus. Jis labiau išryškino, kaip buvo vykdomas pasipriešinimas Prienų ir Kazlų Rūdos girių tam tikruose rajonuose. Bet vistik iš Dauman o knygos, iš atskirų į Vakarus atėjusių nuotrupų, net iš pačių bolševikų **Tiesoje** paskelbtų dviejų tuzinų straipsnių ("Vanagai iš anapus") galima pasidaryti kai kurių išvadų. Atskiri faktai primena, o kartais ir pereina, anas nuostabus mūsų romantikų išgarbintas 14-jo amžiaus kovas su kryžiuočiais, kada būrelis ryžtingų kovotojų iš paskutiniųjų gindavo kokią pilaitę.

Lietuvos partizanų kovos ir jų karai normaliomis žmogaus gyvenimo aplinkybėmis sunkiai bevertinamos pastangos savo pavojingumu ir kovotojų parodytu drąsumu dažnai viršija paprastą karą ar jo metu vykusių apsupimų pačius žinomiausius epizodus. Jeigu gausus priešas, kurio municijos ir puolėjų rezervai neriboti, prisiartina pagaliau su automatiniais ginklais prie pasiryžėlių slėptuvės per keliasdešimt metrų, paskutiniesiems išbėgti jau nebėra jokios vilties. Įveikę mirties baimę, jie kovoja iki paskutiniojo šovinio. Tokie kovotojai pagaliau žino, kad jiems jokio kito kelio nebėra! Miškas nuo 1945, o ypač nuo 1946 Lietuvoje buvo sutraukęs narsaus jaunimo, kurių labai maža dalis tepaklausė amnes ijos atsišaukimų, kai daugumą terado kelią į mirtį ar į sunkiausius priverčiamuosius darbus 25-iems metams.

Lietuvos partizanų padėtis daugeliu atžvilgių buvo nepalyginamai sunkesnė negu anų II pasaulinio karo partizanų įvairiuose Europos kraštuose. Lietuviams partizanams kaip tik reikėjo išsilaikyti priešo užimtame krašte eilę metų ir tada, kai pašonėje nebeliko juos **palaikančio fronto.** Nebeliko pagaliau ir jokios valstybės bei jėgos pašonėje, kuri lietuvius partizanus remtų. Reikia tikrai stebėtis, kaip galėjo partizanai tiek ilgai vykdyti savo rezistenciją, kai viltys sulaukti pagalbos iš **Vakarų** vis labiau darėsi iliuziškos.

Jeigu maisto klausimas dar nebuvo toks aštrus, ypač kol ūkininkai nebuvo suvaryti į kolchozus (plačiai išsivystęs partizanų veikimas, be kitko, gerokai sutrukdęs 1947-8 metais kolchozų steigimą, tai municijos, ginklų, medikamentų atžvilgiu padėtis darėsi vis labiau ir labiau kritiškesnė. Be to, lyginant su II Pasaulinio karo partizanais, Lietuvos partizanai ir kitu atžvilgiu turėjo daug blogesnę padėtį. Išskyrus kelis didesnius miškų masy-

vus, jų veikimo plotas buvo gana siauras. Nebuvo čia Jugoslavijos partizanams patogių kalnynų ir vingiuotų tarpeklių bei sunkiai įžengiamų skardžių ir šlaitų, dengiamų tankių miškų.

KRITUSIEJI IŠ KAPŲ BYLOJA GYVIESIEMS

Neminėdami plačiau atskirų jaudinančių epizodų, turėtume čia tačiau sustoti ties vienu svarbiu klausimu, būtent, kokios įtakos darė ir tebedaro krašte ir tremtyje lietuvių visuomenei, ypač jos brėstančiam ir mokyklą lankančiam jaunimui, didelės partizanų aukos? Tas aukas aš norėčiau palyginti su kryžiuočių karų aukomis! Tat, kiek daug tas lietuvių patriotų kraujas įtaigoja Lietuvoje likusiųjų tautiečių, ypač jaunuomenės, patriotinį nusistatymą?

Yra žinomas faktas, kad Lietuvoje yra stipriau išryškėjusi santykiuose su rusiškuoju bei bolševikiniu elementu lietuviškoji linija. Už tėvynę pralietasis kraujas daro savo įtakos! Tiesa, jau bus greitai dešimtmetis, kaip turgavietėse nebeišstatomi paniekai nežinomųjų didvyrių lavonai. Gal jau visai ir nebeliko ko beinšstatyti, nes tauta perėjo į pasyvią rezistenciją.

Bet kritusieji iš kapų byloja gyviesiems! Kodėl tik dabar bolševikams taip labai prireikė šmeižti, pulti ir niekinti partizanus spaudoje Kodėl tik po devynerių metų tebuvo paskelbta eilė straipsnių apie Juozo Lukšos ir Juliaus Butėno žuvimą, iš visų jėgų stengiantis juodu suniekinti ir parodyti perdėm svetimų valstybių agentais, parsidavusiais už pinigus.

Visa tai tik gali būti įrodymu, kad tų vyrų atminimas geros valios lietuviuose yra **šventas.** Kaip tik iš minėtų **Tiesos** straipsnių ("Vanagai iš anapus") patys komunistai nejučiomis parodo, kokias dideles jėgas bolševikai buvo sutelkę, kad tik galėtų pagauti Lukšą

Neužteko lietuvių tautos partizanams įveikti panaudoti porą specialių divizijų, neužteko visą Lietuvą aptraukti specialių dalinių partizanams gaudyti — "istrebitelių" (vad. "stribokų") tinklu, neužteko panaudoti miškuose specialiai apmokytus šunis ir t. t. Reikėjo dar imtis klastos ir žemos diversijos.

Šalia įvairių kitų priežasčių, dėl kurių ėmė silpnėti partizanų veikimas, reikia pažymėti ypatingą bolševikų kovos **klastą.** Jau Jau 1945 vasarą Kazlų Rūdos miškuose jų pasiųsti apsimetėliai "partizanai" žiauriai iššudė patriotų partizanų būrelį, kuris leidosi pirmųjų gera valia įtikinamas. Toji diversinė ir klastinga sistema, kuri turėjo paraližuoti ir siaurinti partizaninį veikimą, vis labiau ir labiau buvo naudojama 1949-51 metais.

Tiesa, partizanų vienetai darėsi vis labiau uždari, surinkti iš patikėtinių, turinčių slapyvardžius ir žinančių dažnai keičiamus slaptažodžius. Bet savais tardymų bei kankinimų ir kitais klastos metodais bolševikų agentai prieidavo

ir prie pačių slaptažodžių. Pas ryšininkus ar net į pačius kovos vienetus atsiųsdavo savo gudriai apmokytus išdavikus, kurie tam tikrą laiką neva nuoširdžiai bendradarbiaudavo. Kai dar kuriuo nors būdu bolševikams ėmė tarnauti kuris ryšininkas, partizaninis veikimas buvo išsiatytas didžiausiems pavojams, kur kovotojas gyvas begalėjo laikytis jau tik savaitėmis, ar porą mėnesių.

Patys komunistai yra davę, kad ir gudriai sujauktos medžiagos — ir gana gausios — kaip išdavimo aukomis krito **Lukša** ir **Butėnas.** Bet tokių išdavimų buvo žymiai ir daugiau! Šitokios pragariškos klastos pasėkoje žuvo ir žymus partizanas "Beržas" ir eilė kitų vadų, ilgamečių kovotojų, arba jie pateko į spąstus. Esamų kovos vienetų, slapyvardžių ir slaptažodžių sistema toliau nebegalėjo išsilaikyti.

„MES MIRĖME, KAD JŪS LAISVI GYVENTUMĖTE"

Minėjau, jog ne kartą yra kalbama apie tokios aukos beprasmiškumą. Bet ar mes galime taip klausimą statyti? Kai 1919 metų savanoriai aukojosi, jų žygiai reikšmingai prisidėjo, kad per dvidešimt metų Lietuvoje buvo išaugintos kelios patriotinės kartos. Nepriklausomybę turėjo išaugti jos gerųjų vaikų-karžygių krauju palaistyta, taip kaip mūsų mėgiamoji žalioji rūtelė, anot dainos, išauga karčiomis ašarėlėmis laistoma.

Daugelis gerai prisimename: kai prie Nežinomojo Kareivio kapo — ant aukuro Kaune (jis okupantų išardytas!) vakarais pasmilkdavo eglišakių dūmai, pagarbiai ten atsistojant Radviliškio, Giedraičių, Širvintų kautynių invalidams, jie primindavo anuos porą tūkstančių nepriklausomybės kovose žuvusių karių. Jie savo gyvybės auką įprasmino ne tuo, kad jie stojo su ginklu prieš ki us, bet tuo, kad jie patys nepabūgo už tėvynę mirti, kad kiti galėtų laisvai gyventi.

1941 pirmomis karo dienomis vienas iš 73-jų Rainių miškelio kankinių ant cininio puoduko Telšių kalėjimo celėje paliko išraižęs žodžius "Mes mirėme, kad Jūs laisvi gyventumėte". Su tokiu nusistatymu, be abejo, žuvo ir mūsų partizanai, kurių susitikimus su mirtimi pridengė miškas, ir piktos priešo pastangos jų atminimą suniekinti visai nepasisekė.

Šiandien dar nesame pilnai pajėgūs iš arti (esame dar tikrai perdaug arti! tos aukos istorinės prasmės įvertinti. Bet čia norėtume su vengrų sukilėliu pakartoti širdį veriančius žodžius:

"Motin, yra ir mirtyje vilties!"

Tokia viltis mumyse palaiko ir tikėjimą lietuvių tautos ateitimi, kaip idealistų pasiryžimas ir jų stipri viltis išvedė lietuvių tautą iš I Pasaulinio karo chaoso,

Kartoju: kartais tautos istorijo būna momentų, kada mirusieji stipriau prakalba negu gyvieji. Prakalba jie tada, kada jų gyvieji tautiečiai supilkėja, ima glebti,

(Pabaiga 51 puslapy)

Lietuviai ir demokratų partija

MAŽUMŲ VAIDMUO AMERIKOS POLITIKOJE

Tomas Remeikis

Bendrais bruožais kalbant, Amerikos tautinės mažumos savo interesus gina dviem būdais: aktyvia veikla pagrindinėse politinėse partijose ir taip vadinamu "lobbying" (į aka), t. y. ekstralegaliniu valstybės pareigūnų įtikinėjimu ir spaudimu. Vartojamas metodas priklauso nuo mažumos dydžio, susiorganizavimo ir socialinio-ekonominio portreto. Juo mažesnė grupė, juo ji daugiau priversta naudotis "lobby" veikla, nes Amerikos rinkiminė sistema pagrįsta teritoriniu atstovavimu, kuris neleidžia proporcinės reprezentacijos rinktose pozicijose.

Lietuvių Amerikoje atveju, galima teigti, sėkmingiausias interesų gynimo kelias yra neformalaus spaudimo ir socialinių kontaktų kelias. Visos Amerikos masu lietuviai sudaro užtektinai imponuojančio dydžio grupę, į kurią Amerikos politikai jau kreipia dėmesio. Kadangi ir daugelio kitų Rytų Europos mažumų interesai dažnai sutampa su lietuvių, Amerikos politikas, ignoruodamas lietuvių pageidavimus, dažnai gali užsitraukti ir kitų mažumų nemalonę. Kersteno Komiteto sudarymas yra geriausiai žinomas tokios ekstralegalinės įtakos rezultatas.

Sėkmingiausi tautinių interesų gynimui partijos kanalai randami lokalinėje Amerikos politikos plotmėje. Amerikos politinių partijų organizacijos tarnauja kaip pagrindiniai kanalai mažumų socialiniam, politiniam kilimui, jų pagrindinių kasdieninių reikalavimų užtikrinimui. Politinės partijos nacionaliniu mastu tampa suinteresuotos mažumomis tik rinkimų metu, kada joms reikalinga mobilizuoti mažumas savo interesams. Partijos todėl suteikia mažumų vadovams galimybę išreikšti savo nuomones ruošiant partijos programas ir paprastai į jas inkorporuoja keletą mažumų reikalų principų. Realiai žvelgiant, tuo ir baigiasi mažumų įtaka per politines partijas nacionalinėje plotmėje.

TOMAS REMEIKIS

Illinois universitete baigia rašyti disertaciją politinių mokslų daktaro laipsniui gauti. Jo straipsnių dažnai pasirodo akademinio jaunimo žurnaluose. Jaunosios kartos intelektualas ir visuomenininkas, ypač žinomas savo veikla skautų akademikų tarpe ir Lietuvių Studentų Sąjungoje JAV.

Mažumų ir tautybių skyriai tautiniuose komitetuose

Mažėjant imigracijai, imigrantų vaikams bei anūkams kylant į geresnes socialines pozicijas, tautinių mažumų politinis sąmoningumas ne mažėja, bet didėja. Antrosios kartos tautinių mažumų vadovai būna užtektinai išsilavinę ir labiau sąmoningai supranta savo interesus ir jų pasiekimo būdus. Jie pajėgia išvystyti didelį spaudimą, reikalaudami, kad partijos patenkintų jų interesus. Ta naujoji imigrantų karta, turėdama jau išsilavinusių ir kvalifikuotų žmonių įvairioms politinėms pareigoms, atsiduria pozicijoje, iš kurios gali efektyviai daryti įtakos partijų vadovybėse.

Lyg ir pripažindamos spaudimus, kylančius iš tautinių, rasinių ir religinių mažumų, Amerikos partijos bent nuo 1946 m. į savo centrinę organizaciją įvedė skyrius, kurie rūpinasi mažumas mobilizuoti partijos naudai. Be to, jau vien tik apie tautines mažumas kalbant, jokia partija jų negali ignoruoti, nes jos sudaro apie 20% Amerikos balsuotojų. Todėl ir respublikonai ir demokratai turi savo tautybių skyrius prie nacionalinių komitetų.

Nuo maždaug 1948 m. rinkimų Amerikos partijos progresyviai daugiau ir daugiau dėmesio skiria mažumoms. Nacionalinio komiteto biurokratija ir organizacija, susijusi su mažumų reikalais, buvo plečiama. Šioje srityje ypatingai daug pasidarbavo respublikonai, padarydami tautybių skyrių nuolat veikiančiu organu. Demokratai savo tautybių skyrių suaktyvina tik rinkiminiais metais. Respublikonai, siekdami atplėšti didesnį mažumų balsuotojų skaičių nuo "Roosevelto koalicijos", ypatingai išvystė veiklą mažumų tarpe, kai tuo tarpu demokratai, pasitikėdami savo socialinės-ekonominės politikos patrauklumu, socialiniai blogiau stovinčioms Amerikos mažumoms, o taip pat pasikliaudami vietinių demokratų "mašinų" sugebėjimais mažumas išlaikyti demokratų tarpe, mažiau kreipė dėmesio į mažumas. Bet po 1952 ir 1956 m. pralaimėjimų, kurių metu Roosevelto sulipdyta koalicija ėmė byrėti, demokratai vėl pradėjo daryti tiesioginius bandymus išlaikyti mažumas savo tarpe.

1956 m. rinkiminės kampanijos eigoje demokratai išplėtė savo tautybių skyrių ir paskyrė Michigan gub. G. Mennen Williams pirmininku. Michael Cieplinski iš New Yorko jau nuo 1948 m. buvo skyriaus direktorium. Lietuvius atstovavo dr. P. Grigaitis, M. Kižytė, A. Varnas. Tie patys žmonės lietuvių interesais prie tautybių skyriaus rūpinasi ir 1960 m.

Kokios to skyriaus funkcijos? Per šį skyrių Demokratų partijos vadai yra informuojami apie mažumų nuotaikas, jų pageidavimus ir reikalavimus. Iš kitos pusės, per šį skyrių Demokratų partija gali pasiekti ir mažumų narius. Mažumoms leidžiami specialūs pranešimai ir brošiūros, stebima, kad mažumų žmonės registruo-

tųsi balsuoti (mažumos paprastai negausiai registruojasi) ir bendrai per savo tautybės direktorius prieinama prie tautybių spaudos.

1956 m. rinkimų metu lietuvių sekcija nuveikė nedaug. Tada tautybių skyrius paruošė svarbesnėm tautybėm įvairius sąrašus, bendradarbiavo su maždaug 500 laikraščių ir bandė užmegzti ryšius su tautybių vadovais.

Šių metų rinkimai

1960 m. rinkiminei kampanijai dar tik prasidedant, demokratų prezidentinis kandidatas sušaukė mažumų konferenciją Hyannisport, Mass., rugpiūčio pradžioje, kurioje dalyvavo per 50 atstovų. Lietuvių atstovais buvo adv. John Grigalus, senas Kennedy pažįstamas, šiuo metu einąs Massachusetts valstijoj state's attorney padėjėjo pareigas, M. Kižytė, A. Varnas ir dr. P. Grigaitis. Konferencijoj Kennedy išdėstė savo užsienio politikos pažiūras, užtikrino, kad nesutinka su **status quo** Rytų Europoje, ir turėjo spaudos konferenciją. Kennedy paprašė, kad kiekviena tautybė paruoštų trumpą memorandumą, išdėstantį grupės pageidavimą, o lietuvių grupei pareiškė, kad "mūsų platformoje pasižadėta pagreitinti visomis garbingomis ir atsakingomis priemonėmis tą dieną, kada Lietuvos vyrai ir moterys, kartu su kitomis laisvę mylinčiomis tautomis Baltijos srity vėl gyvens laisvėj ir teisėtume" ir kad jokiu būdu nesutiks su **status quo** Rytų Europoje.

1960 m. rinkimuose demokratų vadovybė labai vikriai kreipėsi į tautybių atstovus, patvirtino savo nusistatymus įvairiais tautybėm rūpimais klausimais, išklausė jų pageidavimų. Žinoma, sunku pasakyti iki kokio laipsnio ši konferencija ar tautybių skyrius nustato ar pakreipia partijos vadovybės politiką. Tačiau viena yra aišku — partijos vadovybė yra linkusi išklausyti tautybių reikalavimus ir daugumoje atvejų juos net viešai iškelti ir paremti. Tuo būdu tautybių skyrius prie Demokratų nacionalinio komiteto tampa dar vienu kanalu lietuvių interesams pristatyti ir ginti. Iš lietuviško taško žiūrint, tai labai teigiamas reiškinys. Iš kitos pusės, ir Demokratų partija per šį skyrių sudarė sau geresnes garantijas, jog lietuvių kilmės piliečiai pabalsuos už demokratų kandidatus. "Ranka plauna ranką" yra vienas iš pagrindinių Amerikos politinio proceso principų.

"Nepolitiniai" piliečių komitetai

Demokratų centriniai organai ir kitais būdais bando paveikti mažumas savo programa. 1960 m. rinkimų metu, kaip ir kitais rinkiminiais metais, buvo sudarytas vadinamų piliečių organizacijų tinklas Kennedy kandidatūrai remti. Su žinomų lietuvių demokratų veikėjų pagalba ir iniciatyva tokių lietuvių "nepolitiniai" skyriai Kennedy kandidatūrai remti buvo įsteigti didesnėse lietuvių kolonijose. Tokiems skyriams koordinuoti ir rinkimų cent-

ro instrukcijom bei informacijai perteikti, o taip pat lietuvių rinkiminės akcijos strategijai ir taktikai nustatyti Čikagoje veikė centrinis komitetas — Lithuanian American Committee for John F. Kennedy. Jam pirmininkavo K. Žirgulis, o į vykdomąjį komitetą įėjo žymesnieji lietuviai demokratai — A. F. Wells, J. Juozaitis, J. T. Zuris, dr. P. Grigaitis ir kiti.

"Nepolitiniai" piliečių komitetai yra pagalbiniai rinkiminės kampanijos organai. Jie neturi jokios rolės demokratų politikos ar strategijos nustatymui. Lietuvių atveju centrinis komitetas Čikagoje formuluoja rinkiminę strategiją lietuvių tarpe. Kokia tad yra nauda lietuviams organizuotis ir remti kandidatus, jei neturi ypatingo balso,nustatant partijos politiką? Nauda atsiranda po rinkimų, kada laimėjęs kandidatas retai neatsilygina kokiu nors būdu tiems žmonėms, kurie padėjo jam rinkimus laimėti. Per tokius žmones atsiranda galimybės sudaryti kontaktus, pasidaro prieinami partijos vadovai. Visa tai nepaprastai reikalinga, kada lietuviai bando savo reikalus ginti ar kongrese, ar tai prezidentūroje, ar tai vietinėje politikoje.

EUROPOS IR AMERIKOS PARTIJŲ SKIRTINGUMAI

Europoje partijos programa yra veiksmo planas, Amerikoje — partiją sudarančiųjų interesų apjungimas

Partijų platformos

Paprastai europietis interpretuoja Amerikos partijų platformas europietiškų partijų programų mastu. O tai yra didelė klaida. Jei Europoj partijos programa, sakysim, socialistų, priimama kaip **veiksmo planas,** kuris beveik kaip taisyklė vykdomas partijai rinkimus laimėjus (plg. Anglijos darbiečių programą ir veiksmus), tai Amerikos partijų programos atlieka kitą funciją. Jos apjungia **partiją sudarančių interesus,** konsoliduoja tuos interesus rinkiminei kampanijai, ir dėl to yra labai bendrinio pobūdžio. Dėl to partijai laimėjus, jos programa gali būti tik iš dalies įgyvendinama. Todėl ir abiejų didžiųjų Amerikos partijų platformos paviršutiniškai atrodo labai panašios. Tokios jos ir yra, jei į jas giliau nepažvelgiama. Nežiūrint to, kad tikri esminiai skirtumai tarp demokratų ir respublikonų platformų egzistuoja. Partijų platformos dėl savo bendrumo ir abstraktumo neišreiškia partijų savitų pažiūrų įvairiais klausimais. Galėtume pasakyti, jog respublikonus charakterizuoja "individualinės laisvės" principas, gi demokratus "socia-

linės gerovės" principas. Tie principai yra pagrindas skirtingam partijų praktikavimui įvairioms visuomenės dalims ir skirtingam valdžios rolės visuomeniniame procese supratimui. Demokratai iškelia federalinę valdžią kaip pagrindinį veiksnį, gi respublikonai tai programai vydyti labiau nori remtis valstijų ir vietinės valdžios organais.

Dabar pažvelkime, kokiu būdu Demokratų partija suformuluoja savo "oficialų" veidą ir kokią rolę partijos platformos sudaryme vaidina lietuviai.

Amerikos partijos platforma yra pagrindinis visuomenėje egzistuojančių interesų derinys. Šis derinys yra suformuluojamas prieš nacionalinę partijos konvenciją. Tą uždavinį atlieka specialus organas, kurį sudaro nacionalinis komitetas. Sudarytasis organas išklauso įvairių sričių žinovų ir grupių atstovų pasiūlymus. Tokiu būdu įvairios interesinės grupės turi progą išvystyti didžiausią įtaką platformos formulavimui. Ir lietuviai tiek respublikonų, tiek demokratų atveju gina savo interesus platformos komitete.

Lietuviai platformų formulavime

Čia jau galima pastebėti vieną ypatingą žymę: lietuviai prieš demokratų ir respublikonų komitetus reiškiasi ne kaip demokratai ar respublikonai ar politinių Amerikos lietuvių klubų atstovai, bet kaip **lietuvių interesinė grupė.** Specifiniai, ši interesų grupė yra ALT-as, kuris per savo sekretorių dr. P. Grigaitį paprastai pristato ir respublikonams ir demokratams identiškus pasiūlymus, liečiančius pagrindinius Lietuvos laisvės reikalus. Nenuostabu, kad abiejų partijų platformos lietuvių reikalu esmėje būna tos pačios.

Kiek partijos kreipia dėmesio į interesų pageidavimus, matome 1956 m. demokratų platformoje. Platformos komitetui per ALT-to sekretorių dr. P. Grigaitį buvo pateikta visa eilė pasiūlymų, kurių keletas buvo parafrazuoti ir įtraukti į platformą. Štai viena demokratų partijos 1956 m. platformos ištrauka. Toliau skliaustuose originalus ALT-to pasiūlymas demokratų platformai.

"We rededicate ourselves to the high principle of national self-determination, as enunciated by Woodrow Wilson, whose leadership brought freedom and independence to uncounted millions. It is the policy of the Democratic Party, therefore, to encourage and assist small nations and all peoples behind the Iron Curtain and outside in the peaceful and orderly achievement of their legitimate aspirations toward political, geografical, and ethnic integrity..." (The Democratic Party reiterates its pledge to uphold the right of national self-determination as a universal principle, first proclaimed by President Wilson and subsequently adopted by all the civilized world and incorporated in the Charter of United Nations. This basic right should

be granted to every nation imprisoned within the communist empire in Europe and Asia and also to the nations struggling for liberty in other regions of the world). Demokratų platformos tekstas yra aiški ALT pasiūlymo parafrazė. Tokių parafrazių randame ir daugiau.

Šių metų platforma

Ruošiant 1960 m. demokratų platformą, taip pat per ALT-tą buvo pasiųsti memorandumai Demokratų regioninei konferencijai Detroite, nacionaliniam komitetui ir platformos komiteto pirmininkui Chester Bowles. Rezultatai šiais metais abiejų partijų platformose tie patys: Rytų Europos problema specifiškai vos užsiminta, nors abi partijos plačiai kalba apie santykius su komunizmu.

Lietuviai turi galimybę ginti savo interesus ir per demokratų ir per respublikonų platformas. Bet turint minty platformų politinę funkciją, galima suabejoti platformose išreikštų nusistatymų politiniu svarbumu. Tačiau, nors partijų pažadai lieka dažnai nerealizuoti, tie pažadai ir nusistatymai yra reikšmingi kitu atveju: jie formuoja tam tikrą pažiūrą į Rytų Europos sutvarkymą — esame išskiriami iš Rusijos ir mums pripažįstama bent moralinė teisė į nepriklausomą gyvenimą. Kadangi platformų tekstai plačiai paskleidžiami rinkimų metu, galima teigti, kad pozityvus nusistatymas Rytų Europos klausimu yra nemažas laimėjimas laisvųjų lietuvių propagandiniame kare.

Nors lietuvių įtaka ir sėkmingai pasireiškia rinkiminės platformos formulavime, betgi yra svarbesnių demokratų partijos organų, nustatančių partijos politiką, į kuriuos nėra daroma jokia įtaka. Turiu minty Demokratų patariamąjį nacionalinį komitetą (The Democratic National Advisory Council), kuris apjungia žymiausias partijos figūras politinės krypties nustatymui, opozicijos kritikai. Panašų organą turėjo ir Respublikonų partija, kada prieš 1960 m. konvenciją buvo sudarytas komitetas suformuluoti partijos programą sekančiam dešimtmečiui. Tas komitetas, pavadintas Republican Committee on Program and Progress, turėjo didelę įtaką nustatant Nixono programą ir partijos platformą. To komiteto padalinio, kuris svarstė Amerikos saugumo ir taikos programą, vicepirmininku buvo Lev. Dobriansky, Georgetown universiteto profesorius ir Ukrainiečių kongreso pirmininkas. Tokią strateginę poziciją užėmęs ukrainietis galėjo padaryti didelę įtaką respublikonų užsienio politikos nustatyme. Lietuviai, deja, iki šiol dar nepajėgė bet kurios partijos strateginėje pozicijoje įtaisyti žmogaus, kuris įtakingai dalyvautų partijos politikos nustatyme. Kol kas turime veikti netiesioginiai — per kontaktus su mums palankiais partijos vadovais.

AMERIKOS LIETUVIŲ POLITINĖS ORIENTACIJOS BRUOŽAI

Kokie veiksniai kreipia Amerikos lietuvį į vieną ar kitą politinę partiją

Amerikos lietuvių politinę orientaciją nustatė ir dar nustato bent trys veiksniai: socialinė-ekonominė lietuvių padėtis, jų sąmoninga valstybinė filosofija ("welfare" valstybei prieš individualizmą), valstijų teisės ir politinės partijos pozicija Rytų Europos klausimu. Bent šių trijų veiksnių saviveika kreipė lietuvį į vieną ar į kitą politinę partiją. Jeigu sociališkai-ekonomiškai blogiau stovėjusiai senajai lietuvių imigrantų kartai federalinės valdžios tiesioginis įsikišimas į socialinį ir ekonominį krašto gyvenimą reiškė socialinį gerbūvį, tai naujajai ateivijai, kuri ekonomiškai iš karto geriau įsitaisė, vidaus politikos klausimai nerūpi. Jai dėmesio centre užsienio politika. Ir tai suprantama. Naujasis ateivis pirmoje eilėje politinis pabėgėlis ir tik antroje — imigrantas. Nenuostabu, kad ir naujųjų ateivių dominuojama spauda terašo beveik vien užsienio politikos klausimais.

Ankstesnieji imigrantai

Ankstesniųjų lietuvių imigrantų karta buvo viena iš lojaliausių vadinamosios "Roosevelto koalicijos" grupių iki maždaug 1950 m., kada toji koalicija pradėjo byrėti. Šį irimo procesą ypatingai pagreitino Eisenhowerio asmenybė, kuri atrodė esanti virš partijų. Dalis "senųjų" lietuvių demokratų balsavo už Eisenhowerį. Čia spausdinamoji statistinė lentėle

(lentelė įdėta 39 puslapyje)

rodo Eisenhowerio asmenybės patrauklumą, ypatingai lietuvių apgyvendame Marquette Parko rajone Čikagoje. Lentelė iškelia ir įdomų klausimą: kodėl Čikagos Bridgeporto lietuviai ir toliau pasiliko stiprūs demokratų rėmėjai? Čia kaip tik iškyla socialinio-ekonominio klausimo reikšmė politikoje.

Kurie pažįsta Bridgeporto ir Marquette Parko lietuvių apylinkes, turės pripažinti, kad jos labai skirtingos. Bridgeporto apylinkės gyventojai yra daug žemesnėje socialinėje-ekonominėje padėtyje negu Marquette Parko. Galima teigti, kad Bridgeportas dar tebėra senųjų imigrantų rajonas, žemesnės vidutinės klasės, kai tuo tarpu Marquette Parkas jau yra vidutinės ar net aukštesnės vidurinės klasės gyventojų rajonas, antros-trečios lietuvių amerikiečių kartos gyvenvietė. Nuo tokių socialinių-ekonominių skirtumų gerokai priklauso ir partiniai skirtumai. Jei senoji ir jų vaikų karta buvo demokratai, tai socialiniais-ekonominiais sumetimais (kaip kad dar ir dabar yra Bridgeporte lietuviai), tai šiandien daugiau pasiturinti vidurinės klasės antroji ir trečioji lietuvių karta tampa daugiau ir daugiau respublikoniškų pažiūrų. Su socialinio-ekonominio statuso kitimu kinta ir demokratų partijos patrauklumas.

Lentelė nr. 1

1956 m. balsavimo rezultatai dviejuose lietuvių rajonuose Čikagoje: Marquette Park — Ward 13 ir Bridgeport — Ward 11.

Rinkiminė apylinkė (Precinct)	Stevenson (D)	Eisenhower (R)	A. G. Kumskis (D) Sanitary Dist. Truster	F. T. Delany (R) Sanitary Dist. Truster
48	253	328	278	289
49	191	236	199	218
50	156	308	164	280
51	132	266	157	228
68	213	235	239	182
82	111	214	132	186
Viso 13 Warde	20.702	29.528	23.945	24.301
16	198	146	212	117
17	293	160	318	117
57	190	83	208	52
59	157	169	194	121
62	220	155	242	123
Warde Viso 11	15.534	11.191	16.793	8.688

Ward	Prezidentinis kandidatas		Kandidatas į JAV senatą		Kandidatas į Illinois gubernatorius	
	Resp.%	Dem.%	Resp.%	Dem.%	Resp.%	Dem.%
Ward 11 Bridgeport	41,9	58,9	34,8	65,2	32,7	67,3
Ward 13 Marquette Park	58,8	41,2	49,6	50,4	45,1	54,9

Nežiūrint ekonominių ir socialinių veiksnių svarbumo, Amerikos lietuvis taip pat buvo ir yra savotiškas nacionalistas, nes kada kandidatais išstatomi lietuviai, nežiūrint kuriai partijai priklausytų, lietuvių gyvenamose vietose jie gauna lietuvių balsus. Tai ypač ryšku Čikagoje, kur Respublikonų partija, daugiau palaikydama lietuvių kandidatus, pajėgė pa'traukti net lietuvių demokratų balsus. Olio ir Brenzos vardai yra įtikinantis pavyzdys. Būdami respublikonais, jie gaudavo daugumą lietuvių balsų, nors didelė dauguma lietuvių buvo demokratai. Bet taip buvo lokalinėje plotmėje. Nacionalinėje plotmėje tie patys lietuviai buvo geri demokratai.

Reiškia, lietuviai padalina savo balsus tarp partijų tautiniais sumetimais. Pažvelkime į lentelę, kuri vaizdžiai rodo, kad lietuvis demokratas A. Kumskis gavo daugiau balsų negu jo partijos vadas Adlai E. Stevensonas demokratiškame Bridgeporte ir respublikoniškame Marquette Parke.

Į Laisvę žurnale (1959 m. nr. 19/56) kolega L. Valiukas, rašydamas apie lietuvių veiklą Respublikonų partijoje ir pasiremdamas Marquette Parko apylinkės lietuvių balsavimo statistika, teigė, kad lietuvių perėjimas į respublikonų pusę turėtų būti pastebimas ir kitose vietose, nes Čikaga esanti demokratų tvirtovė. Pagrindine tokio lietuvių partinio persiorientavimo priežastimi nurodė, "jog respublikonai yra labiau pajėgūs vesti kovą prieš komunizmą ir niekad nesusikompromitavo santykiuose su naminiais ar tarptautiniais komunistais." Nors ir neturėdamas davinių apie lietuvių partinę afiliaciją kitose apylinkėse, drįstu nesutikti su kol. L. Valiuko interpretacija. Kiek tai liečia Marquette Parko lietuvių respublikonėjimą — yra tiesa. Bet tuo remiantis dar negalima teigti, kad panašus respublikonėjimas vyksta visur. Tai patvirtina ir tos pačios Čikagos Bridgeporto lietuvių pavyzdys. Reikia daryti kvalifikuotą teigimą — respublikonėjimas vyksta tik tam tikruose lietuvių sluoksniuose. Šitokiu moderuotu teigimu taip pat pripažįstama, kad politinė orientacija yra nustatoma kelių veiksnių, iš kurių socialinis-ekonominis yra vienas iš svarbiausių. Todėl netikslu politinės orientacijos kitimą aiškinti vien tik respublikonų sugebėjimu kovoti prieš komunizmą. Čia kolega Valiukas mato situaciją subjektyviai. Būdamas pats naujasis ateivis, natūraliai sprendžia partijas pagal jų užsienio politiką. Galima būtų pridėti, jog Marquette Parko respublikonėjimo priežastimi yra ne vien tik socialiniai-ekonominiai reiškiniai, bet iki tam tikro laipsnio ir lietuvių nacionalizmas. Čikagos respublikonai yra buvę duosnesni lietuviams kandidatams, todėl Čikagos politinių partijų veikėjai interpretuoja Marquette Parko respublikonėjimą kaip reakciją prieš nepalankią demokratų "mašinos" politiką. Noriu tuo stipriai pareikšti, kad kol. L. Valiuko interpretacija yra labai simplifikuota ir gerokai iš politinio taško parašyta.

Naujieji ateiviai

Pažvelkime kiek iš arčiau į naujųjų ateivių politinę orientaciją. Nėra patikimų davinių naujųjų ateivių (kurių didelė dauguma jau piliečiai) politinėms pažiūroms nusakyti. Yra viena tik aišku, kad užsienio politika jiems yra svarbiausia. Dėl to, spėčiau, daugiausiai naujieji piliečiai yra pakrypę į respublikonus. Kodėl? Pirmoje vietoje naujųjų ateivių galvosenoje, kuri taip dažnai pasireiškia spaudoje ir privačiuose pasikalbėjimuose, Roosevelto užsienio politika yra pagrindinė Lietuvos nelaimės priežastis, t. y.,

Rooseveltas Lietuvą pardavė bolševikams. Toliau, naujiesiems ateiviams komunizmas yra didžiausias priešas, todėl ir tie, kurie kiečiausiai su juo kovoja, nesvarbu ar Amerikoje ar kur kitur, yra didžiausi "lietuvių tautos draugai". Taip McCarthy, Knowlandas, Taftas — visi respublikonai — naujųjų ateivių herojai, buvo izoliacionistai. Eisenhowerio pržadai 1952 m. išlaisvinti pavergtas tautas irgi be abejo prisidėjo prie respublikonų antikomunistinio veido išvystymo. Ypatingai mūsų dešiniųjų pažiūrų žmonės, kurie savo pasaulėžvalga yra mažiau susirūpinę vidaus politikos klausimais ir kreipia savo dėmesį į komunizmą kaip jų pasaulėžvalgos antitezę, neišvengiamai gėrėsis respublikonų užsienio politika, visai net nekreipiant dėmesio į tos politikos pagrindines prielaidas ir Respublikonų partijos užsienio politikos istoriją, kuri yra paženklinta aiškiu izoliacionizmu. Nėra per daug ko stebėtis, kad tautininkų krypties **Dirva** bei katalikiškasis **Darbininkas**, nors ir ne taip ryškiai, yra respublikonų pusėje.

Iš kitos pusės tie, kurie Demokratų politiką interpretuoja Trumano žygiais — Trumano doktrina, Marshall'o planas, Point Four programa, Korėjos karu — tie demokratų užsienio politikoje įžvelgia efektyvią programą prieš komunizmą. Būčiau linkęs spėti, kad užsienio politikos klausimu lietuvių yra daugiau respublikoniškai nusiteikusių.

Drįstu teigti, kad mūsų spaudoje nėra buvę Amerikos politinių partijų užsienio politikos analizių. Partijų nusistatymas tarptautiniais klausimais yra vertinamas paviršutinišku, gerokai emociniu atžvilgiu. Gaila, kad šio straipsnio apimtis neleidžia giliau pažvelgti į šią taip svarbią problemą. Lietuviškojo politinio susigrupavimo atžvilgiu, lietuvių politinės partijos, karieji (socialistai, liaudininkai) yra pakrypę į demokratų partiją, nes jos socialinė programa jiems artimiausia, kai tuo tarpu dešinieji, ypatingai tautininkai, yra respublikoniškų pažiūrų. Senoji lietuvių Tautinė Sąjunga, kuriai priklauso socialiniai geriau įsitaisę lietuviai, kaip Bačiūnas, Olis, yra, galima sakyti, respublikonų "pagelbinė" organizacija. Su šia organizacija artimais ryšiais yra susirišę ir naujieji ateiviai tautininkai. Krikščioniškasis blokas yra turbūt lygiausiai pasidalinęs tarp Amerikos partijų.

Baigiamosios pastabos

Demokratų partija, siekdama suorganizuoti kiekvieną interesinę grupę savo naudai, skaitosi su lietuviais, yra linkusi išklausyti jų pageidavimus ir, reikalui esant, atsilyginti jiems už teikiamą paramą rinkimų metu. Todėl partija tampa dar viena svarbia priemone, kurios pagalba galima prisidėti prie Lietuvos reikalų gynimo. Darbas demokratų partijoje negali pakeisti "lobby" veikimo iš lietuvių pusės, bet be tokio darbo "lobby" veiksmai būtų daug mažiau sekmingi. Dalyvavimas parti-

nėje politikoje iš vienos pusės suteikia galimybę veikti partijos vadovus ir per partiją (ir jos propagandinę mašiną), atitinkamai formuoti Amerikos viešąją nuomonę Lietuvos klausimu. Iš kitos pusės, parama ir darbas partijai užtikrina priėjimą prie įvairių partijos vadovų, iškilus Lietuvą ar lietuvius liečiantiems klausimams. Todėl nėra klausimo apie naudą ir reikalingumą lietuviams dalyvauti Demokratų partijos gyvenime, nors tas darbas yra pagrindiniai pagelbinės reikšmės, ginant lietuvių interesus.

Nors šis straipsnis pasirodo ir po rinkimų, verta vistiek paminėti porą dalykų apie Demokratų partijos politikos priimtinumą lietuviams. Vidaus ekonominėje ir socialinėje politikoje demokratai yra linkę pabrėžti federalinės valdžios rolę socialinio ir ekonominio gerbūvio užtikrinime. Demokratai nesibijo bandymų, siekia kuo didžiausio ekonominio produktyvumo ir augimo, kas sudaro svarbų pagrindą vystant efektyvų komunizmo sustabdymą — sunaikinimą. Taigi, demokratai yra priešingi konservatoriškam respublikonų nusiteikimui socialinėje ir ekonominėje politikoje.

Užsienio politikoje demokratų partija internacionalistinė. Ji atmeta respublikonų izoliacionizmą Europos reikaluose, atmeta "massive retaliation" doktriną, paskelbtą respublikonų, kurios pagrinde yra senoji izoliacionistinė "Amerika tvirtovė" (Fortress America) pažiūra. Taigi respublikonai, nors ir yra nekompromisiniai nusiteikę komunizmo atžvilgiu, jie yra mažiau linkę su komunizmu kovoti už Amerikos ribų. Mums, lietuviams, tai jau nenaudinga. Juntu, kad iki šiol apie partijų užsienio politiką spręsdavome iš viešų pareiškimų, daugumoje propagandinio pobūdžio, nepažvelgę į tų pareiškimų prielaidas. Toms pagrindinėms Amerikos partijų užsienio politikos prielaidoms turėtume daugiau skirti mokslinio dėmesio, kaip iki šiol, ir tik tokios analizės pasekoje daryti sprendimus.

LIETUVIAI ČIKAGOS MIESTO IR MASSACHUSETTS VALSTIJOS DEMOKRATŲ PARTIJOJE

Čikagoje

Būdami realistai, vietos demokratų vadovai vienaip ar kitaip visada pripažino kiekvieną tautinę grupę, kuri yra teritoriniai koncentruota ir politiniai sąmoninga. Demokratų partija Čikagoje reguliariai paskiria bent vieną, tačiau neperaukščiausią vietą, lietuvių kilmės kandidatui. Taip, pav., teisėjas Zuris partijos buvo išstatomas kandidatu į miesto teisėjus ir reguliariai išrenkamas.

Paskutiniais metais Zurio vietą užėmė A. Wells, kuris yra gerai užsirekomendavęs, pertvarkydamas Čikagos miesto judėjimo teismą. Įvariais metais įvairiems postams yra kandidatavęs ir A. Kumskis, bet niekada nebuvo išrinktas. Nežiūrint didelių Čikagos lietuvių demokratų pastangų, partija atsisakė išstatyti daugiau ir aukštesniem postam lietuvių. Dėlto lietuvių demokratų tarpe kildavo didelis nepasitenkinimas miesto politine vadovybe. Kada respublikonų partija išstatydavo kandidatais Olį ar Brenzą Čikagos miesto demokratų „mašinai" pamokyti, lietuviai demokratai paremdavo ir lietuvius respublikonus.

Pastebėtina, kad Čikagos demokratų „mašina" neduoda lietuviams tokių postų, kurie turi taip vadinama „patronage" teisę, nes su tokiais postais lietuviai ir kiti galėtų įgauti per didelę įtaką airių dominuojamoje mašinoje. Brenza kaip apskrities iždininkas (County Treasurer) ir Olis kaip sanitarinio distrikto viršininkas (Sanitary District President) kontroliavo vienu metu turbūt bent pusę respublikonų "patronage" būdu paskirstomų darbų ir todėl jie buvo labai įtakingi respublikonų partijoje. Lietuviams demokratams niekada nepavyko gauti tokių pozicijų. Lietuvių demokratų vadai, tačiau, yra aprūpinami labai gerai apmokamais darbais.

Čikagos lietuviai demokratai yra susiorganizavę į Lietuvių Demokratų Lygą, kuriai priklauso visa eilė demokratų klubų įvairiose kolonijose. Ši organizacija nėra integrali demokratų partijos dalis, bet su ja demokratų vadai skaitosi kaip su lietuvių reikalų gynėja. Tos organizacijos vardas demokratų partijoje nėra labai geras, nes jos vadovai įvairiais asmeniniais sumetimais per gerai nesugyvena. Ši grupė yra ne kartą ir susikompromitavusi, tapdama partijai nelojalia, kada būdavo nepatenkinami jos reikalavimai.

Visa eilė Lietuvių Demokratų Lygos vadų yra taip pat ir rinkiminių apylinkių vadovais-kapitonais, bet niekada dar lietuvis nepajėgė tapti rinkiminės apskrities (Ward) vadu. Pagrindinė to priežastis: neužtektinai didelis lietuvių skaičius ir kvalifikuotų lietuvių trūkumas. Bet per rinkiminių apylinkių (precinct) kapitonus kiekvienas lietuvis gali gauti „protekcija", jei kada tokia reikalinga darbų ieškant ar kokiai legaliai problemai iškilus.

Kodėl Čikaga, turėdama tiek daug lietuvių, nepajėgia iškelti lietuvio į aukštesnę politinę poziciją. Dalinį atsakymą rasime A. Rudžio kandidatūros į kongresą istorijoje. Ir demokratai ir respublikonai atsisakė išstatyti Rudį kandidatu į kongresą. Tuomet Rudis, ignoruodamas visas Čikagos politines taisykles, nutarė kandidatuoti kaip nepriklausomas kandidatas. Kaip lentelė Nr. 2 parodo, rezultatai buvo tragiški.

Lentelė nr. 2., JAV Atstovų Rūmų rinkimų duomenys 3 kongresiniame distrikte Čikagoje 1958 m.

Ward	Precinct	William T. Murphy Demokratas	Emmet R. Byrne Respublikonas	Anthony J. Rudis Nepriklausomas
13.	48	187	93	44
	49	167	97	39
	50	120	120	50
	51	104	103	53
	57	114	78	176
	59	113	89	160
	61	132	92	127
	68	280	69	4
	82	132	92	21
	88	214	105	147
	89	190	111	161
Viso 13 Warde		9.745	5.064	2.940
16		9.364	3.693	265
17		14.665	5.539	221
18		22.243	15.794	1.197
19		23.668	25.356	1.495
20		201	67	1
Viso 3 kongresinėje apylinkėje		79.886 (56,4%)	55.513 (39,3%)	6.119 (4,3%)

Rudžio kandidatūra parodė Čikagos miesto politikams lietuvių balsų stiprumą. Matome, kad tik dviejose rinkiminėse apylinkėse (59 ir 57 Rudis pajėgė gauti daugiau balsų negu kiti kandidatai. Surinkęs labai mažą balsų skaičių, Rudis įrodė, jog lietuviai tiršČiausiai lietuvių apgyventame kongresiniame distrikte neturi net jėgos balanso. Demokratai galėjo laimėti ir be lietuvių pagalbos. Pastebėtina, kad Čikagos lietuviai demokratai kaip tik naudodavo šį argumentą, reikalaudami didesnio lietuvių pripažinimo rinkimų metu. Ir nėra todėl ko stebėtis, kad demokratų vadovybė, gerai žinodama tokius rezultatus, galį drąsiai ignoruoti lietuvių reikalavimus didesniam pripažinimui. (Žinoma, reikia pastebėti, jog inž. Rudžio kandidatūros daug lietuvių, demokratų ir respublikonų, ir neparėmė. **Red.**)

Rudžio rinkiminė kampanija taip pat parodė, kad lietuviai negali laimėti sau atstovo kongrese be partijos paramos. Todėl galima teigti, jog mes tol neturėsime kongrese lietuvio, kol neatsiras žmogaus, kuris partijos darbe į-

rodys savo sugebėjimus ir politinį akylumą. Nėra vilties gauti demokratų partijos pritarimo lietuviui kandidatui į kongresą ar net kokiai valstijos aukštesnei pozicijai vien dėl to, kad jis yra lietuvis. Esame per daug maža ir per daug išsklaidyta grupė to tikėtis. Dėl tokios padėties ir vietinėje politikoje lietuvių perspektyvos nėra per geros. Anot Čikagos demokratų vadų, viena priežastis, kodėl lietuvių neiškilo miesto politikoje, yra ta, jog trūksta kvalifikuotų žmonių.

Massachusetts valstijoje

Massachusetts valstijos lietuviai turi vieną iš geriausių politinių organizacijų. Jie yra susiorganizavę ne kaip demokratų partijos klubai, bet kaip piliečių politiniai klubai, kurie, tačiau, faktiškai yra demokratų partijos vienetai. Tokių klubų Massachusetts valstijoje yra apie 30 ir jie apjungia, taip jų vadovai tvirtina(apie 10,000 narių. Vien tik South Bostono lietuvių piliečių draugija (Lithuanian Citizens Association) priskaito daugiau kaip 1,500 aktyvių narių. Šis klubas aktyviai reiškiasi miesto ir valstijos politiniame gyvenime, remdamas kandidatus, įtakodamas sustatant kandidatų svrašą, ruošdamas susirinkimus bei sudarydamas įvairius komitetus remiamų kandidatų išrinkimui užtikrinti. Lietuvių piliečių klubai yra apjungti centrinės organizacijos — Lithuanian American United Citizens Clubs of Massachusetts, Inc. Anot šios organizacijos prezidento advokato John J. Grigalus, apie 90% Massachusetts lietuvių balsuoja už demokratų kandidatus. Pačiame Bostone lietuviai yra beveik 100% demokratai.

Gera organizacija ir politinis sąmoningumas davė neblogų rezultatų. Štai minėtas J. J. Grigalus šiuo metu yra valstijos vyr. advokato pavaduotojas (Asistant Atorney General for the Commonwealth of Massachusetts). Dabartinis Mass. valstijos advokatas Edward J. McCormack, jr., yra vedęs lietuvaitę. Jo dėdė yra Atstovų Rūmų daugumos vadas John W. McCormack. Prieš keletą metų žinomas gydytojas dr. Paul. J. Jahmauh buvo paskirtas Mass. valstijos sveikatos komisionierium. Šiuo metu Anthony J. Young, Esq., yra Bostono Finansinės komisijos pirmininku, ponia Tillie Gerulis iš Worcesterio yra valstijos komisijos kaliniams tikrinti narė (Parole Board of the Commonwealth of Mass.) Neseniai Vyto Pigaga iš lietuvių gyvenamos apylinkės Worcesteryje buvo išrinktas į Mass. valstijos legislatūrą. John P. Grigalus štai kaip apibūdina Mass. Demokratų partijos pažiūras į lietuvius: „Demokratų partija yra gerai informuota apie lietuvių interesus ir nuoširdžiai remia laisvos ir nepriklausomos Lietuvos pripažinimą ir skaitosi su mumis miesto valdžioje. Neturime Bostono apylinkėje lietuvių kandidatų bet kokioms valdžios pareigoms, nes esame per maža grupė laimėti rinkimus... Yra neįmanoma išrinkti lietuvį į miesto (Bostono) valdžią, nes mes turime tik 20,000 registruotų balsuotojų (lietuvių) ir nesame užtektinai koncentruoti jokioje rinkiminėje apylinkėje, kur galėtu-

mėm išrinkti lietuvį atstovą (į Mass. legislatūrą) iš Bostono apylinkės... Nėra vilties išrinkti lietuvį iš Mass. į J. A. Atstovų Rūmus, nes, kaip minėjau anksčiau, esame neužtektinai didelė grupė."

Beveik galima išvesti taisyklę, kaip kad parodo Čikagos ir Mass. pavyzdžiai, lietuviai vietinėje politikoje retai pasiekia aukštesnių pozicijų, bet politiniai aktyvūs lietuviai demokratai yra aprūpinami gerais darbais bei **paskiriami** į aukštas valdžios pareigas. Lietuviai demokratai, tačiau, tiek rinktose pozicijose, tiek paskirtose pozicijose, labai retai turi "patronage" teisę kas apriboja jų įtaką vietinėse Demokratų partijos organizacijose. Tiek didelė tremtinių lietuvių koncentracija tiek jų išsiskirstymas apriboja lietuvių siekimus aukštesnėms rinktoms pozicijoms.

Bibliografinis post scriptum

Šį straipsnį ruošiant buvo panaudota visa eilė politinių studijų. Visos lentelės išskyrus studentiją liečiančias sudarytos iš Cook County Ill., Board of Elections dokumentų. Panaudoti sekantys veikalai: **John P. White, Lithuanians and the Demokratic Party; A case study of Nationality Policies in Chicago and Cook County,** Unpublished Ph. D. thesis, U. of Chicago, Chicago, Ill. 1953; Jack Redding, **Inside the Democratic Party,** New York: The Bobbs — Merrill Co. Inc., 1958; V. O. Key Jr., **Politics, Parties, and Pressure Groups,** 4th ed., New York; Thomas Y. Cronwell Co., 1958; Hugh Bone, Angus Campbell, et al. **The Voter Decides,** New York: Row Peterson and Co, 1954; V. Vardys, **Select Committees of Congres in Foreign Relations: a case study in Legislation Process,** Unpublished Ph. D. Thesis, U. of Wisconsin, 1958.

Dalis informacijos imta iš lietuviškosios periodinės spaudos — **Draugo, Naujienų, Dirvos, Vienybės.** Nuoširdžiai dėkoju dr. P. Grigaičiui už suteiktą interview ir už dokumentų paskolinimą, p. K. Žirguliui už informaciją apie piliečių komitetų veiklą, Jonui Navickui už informaciją apie Kalifornijos lietuvių politinę veiklą. Padėka priklauso ir Lietuvių Studentų Sąjungos studijų komisijai, kuri leido pasinaudoti jos darytos studijos daviniais. Didelė padėka priklauso John J. Grigalus, kuris suteikė medžiagą apie Massachusetts lietuvius.

Europos Lietuvių Fronto Bičiulių Vadovybė

Pirmininkas: dr. K. J. Čeginskas, Glimmervagen 6 lc, Uppsala, Sweden. **Vicepirmininkas ir biuletenio redaktorius:** V. Natkus, (14b) Hechingen, In Weiher 10, West Germany. **Sekretorius:** A. Grinienė, (13b) Muenchen 54, Kristallstr. 8/1, West Germany. **Kasininkas ir Į Laisvę atstovas Vokietijoj:** V. Krištolaitis, (22b) Kaiserslautern 2, Schliessfach 323, West Germany. **ELI vedėjas:** M. Musteikis, (13b) Gautingen, Unterbrunnerstr. 85, West Germany. **Fondo valdytojas:** Kun. Br. Liubinas, (22b) Post Heidesheim/Rh., Uhlerborn, West Germany. **Studijų savaitei ruošti komisija:** dr. J. Grinius, (13b) Muenchen 54, Kristallstr. 8/1, West Germany, kun. Br. Liubinas, A. Šležas, (22c) Mainz-Neustadt, Raupelweg 15/1, West Germany.

TAUTIŠKUMO PERGALĖ PRIEŠ KVISLINGĄ

PRANO GERMANTO ATVEJIS

Ignas Malėnas

Švietimo tarėjas vokietinėje tarnyboje okupacijos metais. — Už vokiečių kalbos dėstymą nuo pirmo skyriaus — kaip bolševikai Lietuvoje dabar už rusišką liežuvį. — Kraujo kaina už tautos interesus.

1941 m. birželio mėn. gale man pranešė, kad aš kviečiamas į Švietimo ministeriją. Nuėjau. Radau J. Ambrozevičių, J. Rainį, dr. A. Jušką ir V. Kasakaitį. Mes visi buvom pakviesti vadovauti departamentams, o V. Kasakaitis departamento reikalų vedėju. Beje, netikslu būtų pamiršti sargą Lukauską, kuriam teko sutikti kiekvieną interesantą ir išaiškinti, kad trumpai pasirašytų, ko nori ir prašymą įduotų departamento direktoriui uždėti rezoliucijai. Jokių sekretorių nei mašininkių neturėjome. Būdavo, ateis interesantas, ant lapelio pasirašys ko jis nori, direktorius uždės jam rezoliuciją ir eina su raštu namo vykdyti kas parašyta. Bet interesantų būdavo tiek daug, kad kartais tekdavo užtęsti darbą net ligi 9 val. vakaro. Tačiau dėl šitokių darbo valandų niekas nenusiskundė. Tai buvo entuziazmo laikai. Kitaip galvojantį sutikęs manydavai, kad jis nesveiko proto. Šitokiu entuziazmu dirbome 6 savaites, iki buvo paleista mūsų vyriausybė.

Panaikinama Laikinoji Vyriausybė

Pradėta kalbėti, kad gausime naują viršininką. Jis net buvo užėjęs porą kartų apsižvalgyti, kaip visa eina. Praną Germantą (Meškauską) pažinojau iš seniau. Bet tuo metu aiškiai prisimenu jo pagyrimą, pasidžiaugimą, kad čia mes esame prityrę darbininkai ir su tokiais būsią bepigu dirbti. Po Germanto paskutinio a'silankymo, rodosi, praėjo 3—4 dienos. Per tą laiką vokiečiai likvidavo Laikinąją Vyriausybę.

Įdomios buvo J. Ambrazevičiaus ir P. Germanto perdavimo-perėmimo kalbos. Jas ramus, sveiko proto referentas Jurgis Puodžiukynas taip charakterizavo: tai įsivaizduokit Ambrazevičiaus vietoj plataus masto vyrą, kokį nors

anglų Eden, kuris pripratęs elegantiškai svarstyti problemas vien valstybiniu mastu, ir užkampio pilietį, kuris nežino ką išmurkti ir pasakoja apie tai, kaip jam botagas susipainiojo.

Pasijutome esą baloje. Kaip iš jo išeiti — nežinojome. Visi tylėjom kaip žemes pardavę.

Pagaliau atėjo metas eiti pas tarėją kasdieniniais reikalais. Nuėjau su parengta savaitine pamokų lentele. Projektas buvo parengtas pradėti vokiečių kalbą 4-me skyriuje, o kraštutiniu atveju 3-me skyriuje. Tarėjas tokiu siūlymu nusistebėjo. Vokiečių kalba turi būti įvesta 1-me skyriuje. Šito jo nusistatymo joki argumentai neveikė. Aš kėliau argumentą, kad žydai valstybinės kalbos mokė tiktai 3-me skyriuje. Priminimas tik sukėlė jo pyktį. Tada paprašiau nurodyti nors vieną kraštą, kuris moko savo vaikus svetimos kalbos pirmame skyriuje. Bet ir tai nieko negelbėjo. Man buvo atsakyta, kad mes patys turime intereso galimai greičiau išmokti vokiečių kalbą. Mums jokių kitų pavyzdžių nereikia.

Pagaliau rimčiausias argumentas prieš vokiečių kalbos dėstymą buvo vokiečių kalbą mokančių mokytojų stoka. Šitą argumentą išklausius, klausimą nukėlėme pergalvoti rytojaus dienai. Kad visi mokytojai seminarijoje mokėsi vokiečių kalbos — tarėjas to nežinojo.

Taip pradžioje turėjom kovoti su tarėju dėl kiekvieno lietuviško reikalo. O jau turėjome lietuviškus reikalavimus jo administracijos pabaigoje švelninti, kad vokiečiai mokyklų visai neuždarytų.

1942 m. rudenį, turbūt spalio mėnesį, tarėjas parėjo iš posėdžio su vokiečiais ir liepė sušaukti direktorių ir skyrių viršininkų posėdį, nes turįs pranešti svarbių duomenų. Susirinkome jo kabinete. Tarėjas Germantas pradėjo:

— Dabar karo metas ir voikečiai turi taupyti visas jėgas, kad galėtų atsispirti už save daug stipresniam priešui. Ryšium su šiuo vokiečiai peržiūrėjo ir mūsų įstaigas ir atatinkamai pakeitė jų sąrangą. Bet mes čia nieko nenustojom. Sumažinom mokytojų seminarijas į 4. Gimnazijų turime perdaug. Todėl jų pirmosios parale-

IGNAS MALĖNAS

neseniai Clevelande atšventęs 60 metų amžiaus sukaktį, yra žinomas vadovėlių autorius, pedagogas, Vytauto Didžiojo universiteto teologijos - filosofijos fakulteto dėstytojas. 1936 metais kartu su eile kitų žinomų katalikų veikėjų reformistų Ignas Malėnas pasirašė **Naujojoje Romuvoj** paskelbtą deklaraciją „Į organiškos valstybės kūryba". Vokiečių okupacijos metais vadovavo vidurinių mokyklų departamentui švietimo ministerijoj ir, vėliau vadyboj. Po 1945 m. aktyvaus lietuviškojo švietimo vadovas Vokietijoje ir JAV.

Čia spausdinami jo memuarai apie švietimo tarėją dr. Praną Germantą-Meškauską, kuris, bevadovaudamas lietuviškajam švietimui, iš stipraus vokietininko atsivertė į tikrą lietuvį patriotą. Vokiečių buvo kalintas Stutthofo koncentracijos stovykloje. Ten ir mirė 1945 metais.

NEKROLOGO VIETOJ

Germantas turėjo valenrodišką prigimtį. Ką Adomas Mickevičius pavaizdavo savo poemoje, Germantas vykdė tikrovėje. Valenrodas buvo tik legenda apie prūsų lietuvį Alpį, kuris suprato, kad jo tauta nenugalės kryžiuočių atviroje kovoje. Alpis pasivadino Konradu Valenrodu, svetimuose kraštuose pasiekė riterio garbės, įstojo į ordiną ir buvo išrinktas didžiuoju magistru. Tada jis išvedė ordino armiją į žygį prieš Vilnių ir sąmoningai leido lietuviams sužlugdyti visą jos galybę. ....

Germantas vokiečių galybės nesužlugdė: jis tik sumaišė jų planus Lietuvai iš vidaus pavergti. Tokį vaidmenį tik jis ir ga'ėjo atlikti. Pasivadino Germantu (buvęs Meškauskas), įstojo į nacių partiją, pasiekė SD karininko laipsnio, pasidarė jų generaliniu tarėju, tačiau širdyje liko lietuvis.

* * *

* * *

Pagaliau ir pats Germantas kartą nukrypo nuo savo rolės. Kai generalkomisaras Rentelnas, sušaukęs tarėjus, reikalavo priversti jaunimą stoti į sumanytą įkurti Lietuvos SS Legioną, Germantas nebepakartojo savo „jawohl". Priešingai, pasakė ilgą kalbą, kritikavo nevykusią partijos politiką ir savo atsakymą dėl SS Legiono užbaigė žodžiu „nein".

Tai buvo 1943 m. kovo pradžioj. Kovo 15-tos naktį jis buvo areštuotas Vilniuje, o kitą dieną pergabentas į Kauną ir prijungtas prie mūsų, jau sėdėjusių SD kalėjimo rūsyje.

* * *

Germantas, užsikrėtęs būdamas voroje, dar vaikščiojo. Buvo apatiškas, nieku nesidomėjo, savimi ir švara nesirūpino. Netrukus atgulė ir nebekėlė. Jo liga vystėsi paralitinėj formoj, kaip pas Antaną Januševičių. Sirgo 10 dienų. Matyt, buvo paliesti smegenys, nes tris dienas prieš mirtį neteko žado. Mirė balandžio 10 d. Jo pelenus draugai pasistengė išgelbėti. Papirko krematoriumo komandą, paprašė, kad jį atskirai sudegintų ir pelenus jiems grąžintų. Pasidarę urną, juos sudėjo ir saugiai paslėpė.

STASYS YLA — **Žmonės ir žvėrys dievų miške,** 1951 m., psl. 310 ir 548.

lės klasės panaikinamos visur, paliekant tik po vieną klasę. Filharmonija uždaroma. Operos choras uždaromas, bet jo vietoj įsteigiamas meno ansamblis ir dar visa eilė reformų, kurių dabar aš negaliu nė atsiminti." Kalbą užbaigė pabrėždamas, kad yra karo metas ir kad ir mes turime aukoti is, kad karas būtų laimėtas mūsų pusės.

Aš tuoj ypač užprotestavau prieš seminarijų sumažinimą, nurodydamas, kad mums seminarijų dar trūksta, todėl jos neuždarytinos, bet plėstinos.

Priekaištai tuoj įgavo asmeninio pobūdžio, stačiai barimąsi, nes jis, mane pertraukdamas, ėmė man priekaištauti, jog aš ginąs tik savo reikalus, o bendrojo gerbūvio visai nežiūrįs. Aš atsikirsdamas jam atrėžiau, kad man būtų daug geriau ant lietuviško vežimo plytas vežioti negu tokiu būdu tvarkyti lietuviškas mokyklas.

Tarėjas pareiškė, kad aš reiškiąs tik savo nuomonę, bet kitų neatstovaująs, nes kiti šiuo reikalu nepasisakę.

Tada žodį paėmė dir. J. Rainys. Jis pareiškė, kad jie visi taip mano, bet aš pirmas taip pasisakęs dėlto, kad man pirmam buvo duotas žodis.

Salėje prasidėjo sumišimas. Tarėjo lūpos pradėjo drebėti. Pasiūliau posėdį atidėti rytdienai. Pasiūlymas buvo priimtas, ir nelemtas posėdis baigtas.

Rytojaus dieną posėdis nebuvo šaukiamas. Nėjau su raportu pas tarėją 3 dienas. Ketvirtąą dien pas mane į kabinetą atvyko pats tarėjas.

— Tai ko pyksti? Čia nėra ko!

Pasakiau, kad nepykstu, bet tokiai situacijai susidarius net nežinau, kaip iš jos išbristi.

Pagaliau išlyginom dalykus gražiuoju. Tarėjas pasiūlė seminarijų reikalu parašyti stipriai motyvuotą raštą. Jis pažadėjo dalyką ginti. Sutikau.

Nuo tada su tarėju beveik kasdien pasišnekėdavom ir pamačiau, kad mūsų pokalbiai nuolat darėsi glaudesni. Pagaliau jis man pasiūlė tokį dalyką: visa, ką aš sužinosiu apie jį, o jis apie mane — vienas kitam pranešime.

Aš įsižiūrėjau šiame darbe aiškų šnipinėjimą ir atsakiau, kad šitokiems darbams visiškai netinku.

Kaip ten bebūtų, po to pasikalbėjimo mes lyg ėmėme arčiau bendradarbiauti. Pirmas toks nuoširdesnis pasikalbėjimas įvyko tarp 1942 m. Kalėdų ir Naujųjų Metų, einant į mokytojų susirinkimą Saulės rūmuose Kaune. Jis tada pasakojo, kaip jis klausėsi anglų radijo, ir kaip tas visokiais būdais suniekinęs Vokietiją. Tiesiog plaukai jam šiaušėsi ant galvos. Jis klausęsis anglų radijo pirmą kartą. Paskui jis jau slapta klausydavosi anglų ir kitų kraštų radijo ir dažniau. Taip tai mūsų tarėjas palengva iš vokiečių šalininko atvirto į tikrąjį lietuvį. To priežastis — labai kietas visų tarnautojų lietuviškas nusistatymas, kuris jį vertė apsigalvoti,

kol pagaliau jis galutinai atsivertė.

Prof. M. Biržiška, rodosi **Mintyje** rašė, kad Germantas atėjęs į Švietimo vadybą kaip katalikų atstovas. Tai aiškus prasilenkimas su tikrove. Germantas į vadybą atėjo kaip aiškus vokiečių šalininkas, o užbaigė, kaip aiškus lietuvis patriotas.

Germanto areštas

Ar kovo 15 d. 1943 m. Germantas sugrįžo iš Kauno ir spėliojo, kad, turbūt, šiąnakt jį areštuosią. Jis to tikėjosi pereitą naktį Kaune. Bet tai neįvyko. Germantas sakėsi griežtai užprotestavęs prieš vokiečių apgaulingus pažadus išleisti lietuviškąjį kalendorių, kuriam vokiečiai sakėsi nesurandą popieriaus. Patariau peržiūrėti visus stalčius, kad nerastų ko nors įtartino, dėl ko vokiečiai paskui galėtų prikibti. Tada mudu ėmėmės tikrinti visus stalčius ir sudeginome viską, kas tik sukėlė nors mažiausio abejojimo. Tą pat patariau padaryti ir pas save namuose. Rytą į darbą nebesulaukėm. Naktį buvo areštuotas. Iš patarnautojos sužinojom, kad pas jį nieko įtartino nerado.

— • —

HEROJIŠKIEJI MOMENTAI LIETUVOS ISTORIJOJ

(Atkelta iš 31 psl.)

materialėti, miesčionėti, gyventi ginčais ir nesantaikomis.

Dariaus ir Girėno pilnas drąsos ir jaunatviškos bravūros žygis, kuris jiedviem beveik prie pat tėvynės durų (jiedu per 37 val. 11 min. perskrido 6411 km.) atnešė mirtį, daugeliui jaunuolių Lietuvoje įkvėpdavo skaidraus idealizmo.

O partizanų žygiai? Kitados knygnešių kovos metais mūsų pranašiškas dainius Maironis, kada buvo anų pilkųjų-nežinomųjų didvyrių laikais, kada tęsėsi ilgos bandymų dienos, rašė:

Jei po amžių kada skaudūs
pančiai nukris,
Ir vaikams užtekės nusiblaivęs
dangus,
Mūsų kovos ir kančios, be
ryto naktis —
Ar jiems besuprantamos bus?

Gal panašiais žodžiais norėtų mus dabar paklausti anie didžiosios aukos herojai, anie šimtų šimtais, net tūkstančiais savo galvas padėję partizanai! Bet mes čia norėtume kito pranašiško poeto lūpomis, kurio poezija guodžiasi ir tremtiniai Sibire, žuvusiems atsakyti:

Jūs toliau negu tolimos žvaigždės
Juodą naktį juodam danguje,
Bet čia pat jūsų kovos ir žaizdos
Gyvos dega mūsų širdyje.

Jūs skaidriau nei šaltinis nuplaujat
Mūs kaltes ligi žemės širdies,
Ir mes jaučiam — Jūs degantis kraujas
Mūsų kraujo srovėj vis žydės...

Jaunos Amerikos Jaunas Prezidentas

Amerika turi naują prezidentą, 43 metų John F. Kennedy. Jo išrinkimas atspindi naująją Ameriką — nebe anglosaksinę, protestantinę, per daugelį generacijų įsišaknijusią Šiauriniame kontinente, bet naujųjų emigrantų — neseniai įsikūrusią, jau nebe anglišką ir ne protestantišką Ameriką. John Kennedy atstovauja ne kilmės aristokratiją — tai Henry Cabot Lodge, bet XIX amžiaus imigrantų Ameriką. Tieji įsitvirtino ne šeimos kilmės pagrindu, bet per politiką ir per sugebėjimą tapti turčiais (Edwin O'Connor, The Last Hurrah, 1956). Dar ir kitu atžvilgiu naujasis prezidentas yra naujosios Amerikos atstovas: jis mies.ų „mylimasis", didžiųjų mies ų balsais išrinktas. Jis taip pat naujos generacijos atstovas, generacijos, kuri brendo po Rooseveltinėje atmosferoje ir kovėsi paskutiniame kare. Šitoji Amerikos generacija skirtinga nuo stevensoniškės: ji dar buvo perjauna susižavėti marksistiniu radikalizmu ekonominei krizei likviduoti, bet kartu pakankamai priaugusi suprasti reformų reikalą, kad kraštan niekada negrįžtų nedarbas, skurdas, alkis (žiūr Arthur M. Schlesinger veikalus apie Roosevelto laikus). Taip pat — tai geenracija, kuri tiki Amerikos galybe ir nori užsieniuose tą galybę naudoti Amerikos tikslams. Abu jie, laimėjusysis Kennedy ir jo oponentas Nixonas šiuo požvilgiu priklauso kitai generacijai — ne Eisenhowerio, įtikėjusiai, kad Amerikos milžinas pačia savo egzistencija išlaikys taiką ir laisvę, bet 1960 generacijai, kuri nori Amerikos galybę pavartoti, kad pasiektų galutinės taikos ir laisvės.

Prezidento Kennedy atveju, jį išrinkdama Amerika pademonstravo dar vieną savo naujumo žymę: jinai jau pakilusi Amerika; Amerika, sugebėjusi išsivaduoti iš religinių prietarų, kurie katalikui draudė įkopti į prezidentūrą. Galima pridėti taipgi, kad ir katalikiškumo atžvilgiu Kennedy yra naujas žmogus katalikiškosios visuomenės tarpe. Ne tai svarbu, kad dauguma katalikų teologų ir lifosofų bei kitų Bažnyčios vyrų su kai kuriom Kennedy pažiūrom nesutinka, bet tai, kad pripažįsta jam teisę manyti skirtingai ir dėl to jo neišmeta iš katalikų tarpo.

Kennedy herojai

Iš Kennedy raštų ir kalbų atrodo, kad jo politiniai herojai yra Lincolnas ir Franklinas Rooseveltas. Rinkiminėje kampanijoje Kennedy save lygino su Lincolnu, 1960 metų rinkimus su 1860 metų Lincolno rinkimais, kai reikėjo nuspręsti, kuriuo keliu Amerika pasuks: į laisvę net per civilinį karą ar į taiką vergijos pripažinimu. Kaip Lincolnas, ir savo oponentą provokavo į debatus; ne kaip Lincolnas, jų dėka ir laimėjo. Rooseveltą Kennedy lygiai su XVIII a. Amerikos revoliucija prieš Angliją. Hyde Park (Roosevelto namai), Warm Springs (Roosevelto gydykla) jam buvo„ sakė Kennedy, tiek pat garbingos vietos kaip ir Valley Forge, kur Washingtono armija kentė kietą ir žiaurią žiemą, bet ją pergalėjusi galop išgelbėjo ir pačią Amerikos Revoliuciją. Iš Roosevelto Kennedy skolinosi ir politinį žodyną bei analogijas. Rooseveltas žadėjo "a New Deal" — naują tvarką, Kennedy žadėjo "New Frontier" — atidaryti naują Amerikai pasaulį. Iš Roosevelto Kennedy skolinosi ir rinkiminių kalbų pobūdį. Kaip Rooseveltas 1932 m. namų krizę, taip Kennedy 1960 m. vanojo tarptautinę krizę, kurioje Amerikos prestižas buvo kritęs panašiai

kaip ir šėrų kainos krizės metu. Vėliau, kai jau rimtus argumentus buvo perdažna kartoti, Kennedy bandė laimėti išjuokdamas oponentą: Padėkite man paleisti poną Nixoną į atsargą džiaugtis Kalifornijos gražuolėmis, kalbėjo Kennedy Nixono gimtinėje.

Dar daugiau: iš politinio čempijono Roosevelto Kennedy skolinosi ir politinę strategiją. Nuo pat Demokratų konvencijos liepos mėnesį Los Angeles mieste buvo aišku, kad Kennedy bando sulipdyti Trumano ir Eisenhowerio laikais iširusią Roosevelto koaliciją, kuri Rooseveltui atnešė negirdėtus ketverius laimėjimus. Toji koalicija susidarė iš pietiečių valstybių su šiauriečių didžiaisiais miestais. Kitaip tariant, pietiečiai demokratai su šiauriečiais unijų lyderiais, negrais, žydų, lenkų, čekų, na, ir lietuvių grupėmis. Tai koalicijai atstatyti Kennedy į viceprezidento vietą įmanevravo (su žaltišku gudrumu) gabų ir ambicingą Senato daugumos lyderį Johnsoną, kuris buvo įsižeidęs, kai prieš rinkimus respublikonai skelbė, jog jis priimsiąs viceprezidentinę demokratų nominaciją (jisai norėjo prezidentūros). Johnsonas turėjo garantuoti pietinių valstijų balsus. Šiauriečių miestam — darbininkijai, intelektualams, etninėm ir rasinėm grupėm Kennedy — kaip ir Rooseveltas po pirmųjų rinkimų — sudarė liberalesnę, progresyvesnę partijos programą, kaip bet kada prieš tai. Paegzaminavę rinkimų davinius pamatysime, kad Kennedy laimėjo didesniąją dalį pietų valstijų ir tas šiaurines, kuriose didieji miestai nulėmė rinkimus. Tačiau nedidelė Kennedy pergalės dauguma (vos 200,000 balsų) rodo, kad jisai visos Roosevelto koalicijos neatstatė.

Pasisekimo priežastys

Kodėl Kennedy pasisekė laimėjimas? Pirma, aišku todėl, kad pajėgė rinkimams suvienyti pietiečių ir šiauriečių demokratų vadus. Atrodo, šie metai — tai demokratų metai (šie metai — demokratų metai, skundėsi Kentucky pralaimėjęs buvęs senatorius Clement — ir kodėl jie turėjo nominuoti kataliką!). Kraštas buvo nepasitenkinęs Eisenhowerio valdžios lėtumu, nors ir reiškė „meilę" pačiam Eisenhoweriui. Trečia, Kennedy išmušė kai kuriuos respublikonų argumentus iš Nixono rankų. Viena, pademonstruodamas, kad kraštas iš tikrųjų ekonomiškai nebuvo taip stiprus kaip Nixonas skelbė, antra — debatuose su Nixonu pademonstruodamas, kad jisai nemažiau pažįsta palitinį gyvenimą ir yra nemažiau patyręs, kaip Nixonas. Pats Kennedy po rinkimų pasisakė, kad jam pergalę atnešė debatai. Svarbiausia debatų pasekmė buvo ta, kad iki tol mažiau žinomas Kennedy pasidarė lygiai žinomas su seniai jau žmonėm pažįstamu Nixonu ir debatuose pasirodė Nixono pajėgumo. Kai kam jisai atrodė net pajėgesnis, ir tai tiems, kuriems Nixono asmuo atrodė mažiau simpatingesnis. Buvo žmonių, kurie nemėgo Nixono fizionomijos; gi moterims Kennedy atrodė gražesnis. Partijų lyderiai sako, kad kiekvienų rinkimų metų dalis rinkėjų apsisprendžia balsuoti ne racionaliai, bet dėl to, kad jiems asmeniškai vienas ar kitas kandidatas labiau patinka. Taigi, koalicija su pietiečių vienpartine sistema ir su gausingom ir energingom miestų demokratinėm organizacijom šiaurėje, demokratam palanki atmosfera, debatai, asmeniniai emociniai nusistatymai prieš Nixoną — šitosios buvo svarbiausios Kennedy pergalės priežastys.

Kodėl tokia maža pergalė?

Demokratų vadas senatorius Jackson iš Washingtono valstijos tesingai sako, kad Kennedy pergalė buvo tokia maža dėl to, kad protestantai įvairiose valstijose, kai kur Pietuose, daugiur Vid. Vakaruose ir Vakaruose, vieton kaip paprastai balsavę už demokratą, balsavo už Nixoną, pasisakydami prieš Kennedy religiją. Kitaip tariant, mažos Kennedy pergalės prie-

žastis — dar egzistuojantys religiniai prietarai. Kaip ten tačiau bebūtų Kennedy išrinkimu Amerika pademonstravo, kad žymia dalim tą prietarą yra pergalėjusi.

Ilgai bus ginčijamasi dėl katalikų balsų įtakos. Paprastai sakoma, kad katalikų dauguma balsavo už Kennedy. Tai gali būti teisybė. Tačiau reikia atminti, kad katalikai paprastai didžiule dauguma balsuoja už demokratus: airiai beveik visi, daug italų ir kitų. Lietuviai taip pat — su nedidelėm išimtim (naujieji ateiviai). Šios grupės pabalsuoja už respublikonus, kai tieji (o ne demokratai) kandidatu išstato grupės žmogų: italą, žydą, lietuvį. Tokiu būdu, katalikų, balsavusių už Kennedy vien dėl katalikiškumo tikriausiai tebuvo tik kokia 10-15% daugiau kaip paprastai. Kai kuriose valstybėse tačiau yra labai aišku, kad katalikai už Kennedy daug labiau balsavo pirminiuose rinkimuose nei tikruosiuose. Taip, pav., Kennedy stipriu balsų skaičium laimėjo pirminius rinkimus Wisconsine, bet didele balsų dauguma pralaimėjo rinkimus į prezidentus. Kiekvienu atveju, ką belaimėjęs iš katalikų, jisai prarado didelėm protestantų masėm pabalsavus prieš Kennedy dėl jo religinės priklausomybės. Porą valstybių (Tennessee ir Oklahoma) ir gal net kitas (kaip Kentucky) Kennedy pralaimėjo dėl savo religijos. Jo pergalė S. Carolinoje buvo labai nežymi, nors ta valstija nuo Civilinio karo laikų niekad nėra balsavusi už respublikoną. Nixonas surinko tiek daug balsų, kadangi S. Carolinos balsuotojai protestavo prieš Kennedy.

Pergalė tačiau, kad ir maža, palieka pergale, ir Amerika turi naują prezidentą. Elektoriniais balsais Kennedy laimėjimas yra visai pakankamas. Amerikos rinkimų pergalės dauguma, reikia pridėti, nenustato mandato dydžio, suteikto išrinktajam. Tokiu būdu Kennedy jausis visai laisvas vykdyti savo liberalinę programą.

Kennedy programa

Kennedy prižadėjo didelę programą, nors ir neišaiškino, iš kur tai programai finansuoti gaus reikalingų pinigų. Jis, atrodo, viliasi, kad tas programas galės finansuoti Kenendy inspiruotas JAV ekonomijos augimas: federalinė valdžia turės daugiau pinigų iš mokesčių. Kennedy pažadai ima daug: nuo paramos senom ligoninėm restauruoti iki medicininės pagalbos garantijos pensininkams virš 65 metų. Toji garantija būtų apmokama iš reguliarių socialinės pensijos fondų. Vidaus politikai Kennedy programa progresyvi. Tačiau reikia abejoti, kad jisai galės ją įvykdyti be kompromisų, kuriuos priėmus iš tikrųjų reikės pasitenkinti Nixono siūlytaisiais įstatymų projektais. Tokio pesimistinio galvojimo priežastis glūdi Kongrese. Nors tenai ir demokratų dauguma, tačiau tik retais atvejais įstatymai nusprendžiami vienos partijos balsais. Nuo 1938 m. Kongreso abejus rūmus praktiškai valdo pietiečių demokratų ir šiauriečių respublikonų (didžiulės daugumos) koalicija. Ta koalicija tebėra nesugriuvusi. Kennedy pasisekimui garantuoti reikia sugriauti tą koaliciją. Ar koalicijos statytojui seksis koalciją griauti — parodys ateitis. Antra, Kongresas iš esmės (komitetų ir vyresniškumo sistema) yra konservatyvioji valdžios dalis ir daugelis Kennedy pasiūlymų užklius komitetuose, kurių svarbiesiems pirmininkauja konservatyvūs žmonės, kad ir demokratai.

Kennedy ir Lietuvos reikalas

Labiausiai, žinoma, mums rūpi šis jo nusistatymas. Daugelis naujųjų ateivių nuogastavo, kad Kennedy susidės su Stevensonu, Eleanor Roosevelt ir kitais — ir tada jau „amen" priešinimuisi komunizmui. Šias eillutes rašant dar buvo neaišku, kas bus Kennedy Valstybės Sekretorius, bet reikia spėlioti, kad tai nebus Stevensonas. Pats Kennedy yra padaręs kai kuriuos pažadus. Visų pirma, yra pa-

BAŽNYČIA IR VALSTYBĖ

AMERIKOS ŽEMYNE

PUERTO RICO: AR VYSKUPAI „KIŠOSI Į POLITIKĄ" AR POLITIKAI Į BAŽNYČIOS REIKALUS? • PRINCIPAS IR IŠMINTIS • KUO PADEDAMA KRIKŠŽIONIŠKAI DEMOKRATIJAI IR KUO NE

Tuo pat metu, kai Amerika rinko prezidentu kataliką John Fitzgerald (senelio vardu) Kennedy, Amerikos protektorate Puerto Rico katalikai vyskupai uždraudė salos ispaniškai kalbantiems katalikams balsuoti už gubernatoriaus Luis Munoz Marin Demokratų partiją. Tokiu būdu Jungtinių Amerikos Valstybių teritorijoje, — kur katalikui tradiciškai buvo paneigiama Prezidentūra dėl to, kad jisai tariamai tarnautų Popiežiui ir vyskupui, ne Amerikai, — aukšti Bažnyčios hierarchai lyg ir pademonstravo Bažnyčios vadinamą „kišimąsi į politiką", kurį Amerikos protestantai teigė ir nuo kurio prezidentinis kandidatas Kennedy atsisakė.

žadėjęs neeliminuoti emigracijos kvotos Lietuvai. Prieš tą kvotą yra buvę pasikėsinimų, ją bandant įjungti į Sovietų Sąjungos kvotą. Antra, yra pažadėjęs iš dviejų kartų: Hayanis Port ir per Draugą nepripažinti Lietuvos okupacijos ir toliau tęsti Rooseveltinę nepripažinimo politiką. Šis pastarasis Kennedy raštas, kiek atrodo, lietuviškajai spaudai buvo pasiųstas po to, kai Nixonas laišku pasisakė Amerikos R. Katalikų Federacijai. Tačiau nuo to pažadas nesumažėja. Lietuvos klausimo sprendimas tačiau priklausys ne tiek nuo konkrečių pažadų dėl Lietuvos (darytų ypač rinkimų metu), kiek nuo bendros pasaulinės ir Amerikos politikos prieš Sov. Sąjungą. Šitai turime stebėti ypač atidžiai ir būti pasirengę reikalui esant reaguoti.

KONFLIKTAS PUERTO RICO

Trys Puerto Rico vyskupai, du amerikiečiai ir vienas vietinis (arkivyskupas James P. Davis, vyskupas James E. McManus, C. Ss. R., ir augziliaras vyskupas Luis Aponte Martinez) spalio 23 d. ganytojiniame laiške datuotame spalio 18 d., pasmerkė Demokratų partiją, liepdami tikintiesiems nebalsuoti už tokią partiją, kuri atstovauja „antikrikščionišką, antikatalikišką filosofiją, kuri remiasi modernia herezija, kad ne dieviškasis įstatymas, bet viešoji valia nusprendžia, kas yra moralu ir kas ne. Vyskupai nurodė, kad Demokratų partija kaip tik palaikanti „nemoralias idėjas ir nemoralų elgesį." Cituodami Leono XIII **Immortale Dei**, jie užakcentavo savo kaip ganytojų pareigą „uždrausti katalikams balsuoti už partiją, kuri, paneigdama krikščioniškąją moralę, prisiima laicistinę moralę. Konkrečiai, vyskupai užprotestavo prieš kai kuriuos Puerto Rico Demokratų partijos prog-

raminius pasisakymus. Jie interpretavo, kad Populiariosios Demokratų partijos programa (1) norinti uždaryti kunigus į zokristiją, jiems nepripažįstant net teisės „protestuoti prieš religijai, moralei ir Bažnyčios mokslui prieštaraujančią politinę veiklą"; (2) kad partija meluoja skelbdamasi pripažįstanti religiją esmine dalim tokios civilizacijos, kurią partija norėtų sukurti. Meluojanti todėl, kad praktikoje religinį mokymą leidžianti tik parapijinėse mokyklose, kurios sudaro tik 5% visų Puerto Rico mokyklų; (3) kad partija pripažįstanti nusikaltimais tik tokius veiksmus, kurie pasmerkti didžiosios daugumos gyventojų. Kalbant ne filosofiškai, vyskupų laiškas pakaltino partiją, kad ji draudžianti kunigams organizuoti opoziciją ir pasisakyti prieš praktinę Demokratų partijos politiką; kad Demokratų partija atsisakanti leisti tikybos dėstymą valstybines mokyklas lankantiem vaikam už mokyklos ribų (neseniai įstatymo projektas leidžiąs tokį „released time" dėstymą vėl buvo atmestas); kad Demokratų partija palaikanti abortų ir sterilizacijos praktiką, leidžianti „gimdymų kontrolės" literatūros platinimą ir toleruojanti nei Bažnyčios nei valdžios nesurištas vedybas. Šitokios praktikos moralumą ar nemoralumą, vyskupai netiesiogiai pasakė, negalima nustatyti balsų dauguma, bet religijos, moralės ir Bažnyčios mokslo dėsniais.

Vyskupai pasiaiškino, kad toks jų laiškas neprieštaraująs JAV vyskupų praktikai politinių partijų atžvilgiu laikytis neutralumo. Neprieštaraująs todėl, kad situacija Puerto Rico esminiai esanti skirtinga nuo JAV sąlygų. Pirma, JAV katalikams „negrasina anti-katalikiški įstatymai ir veikla iš valdžios pusės; antra, federalinė Washingtono valdžia nesikišanti į vietinius reikalus, kaip tai daro San Juan valdžia; trečia, katalikai JAV yra mažuma, gi Puerto Rico — dauguma, kuri nusprendžia, kas valdys. Todėl katalikam esanti pareiga žiūrėti, kad jų išrinktoji valdžia valdytų pagal krikščioniškus principus.

Vyskupų laiškas buvo ne tik perskaitytas bažnyčiose, bet paskelbtas ir visoje salos spaudoje, paskleistas per katalikų organizacijas ir pagarsintas pranešimais per radiją ir televiziją.

VYSKUPAI — UŽ KATALIKŲ AKCIJOS PARTIJĄ

Toks griežtas vyskupų laiškas buvo interpretuojamas kaip pasisakymas už naujai įsteigtą Krikščioniškosios Akcijos partiją. Salos vyskupai, ypačiai miesto Ponce vvckupas McManus iš seniau jau vaidijosi su valdančia Demokratų partija ir jos vadu gubernatorium Luis Munoz-Marin. Kai gubernatorius neparėmė vyskupų nusistatymo, kad būtų leidžiamas užmokyklinis tikybos dėstymas valdinių mokvklų vaikams, galų gale santykiai visai suiro, ir vyskupai „palaimino" Krikščioniškosios Akcijos partijos steigimą. Toji partija šįmet jau norėjo dalyvauti rinkimuose. Bažnyčios vyresnybė piktinosi, kad tai partijai Munoz-Marin vyriausybė neleidžianti dalyvauti rinkimuose, nepatvirtindama daug parašų, kuriais Krikščioniškosios Akcijos partijos nariai buvo išstatomi į rinkimus. Partija tačiau rinkimuose dalyvavo kartu su Respublikonų, Nacionalistų ir Demokratų partijomis. Amerikos spauda skelbė, kad iš tikrųjų vyskupas McManus norėjo ne tiek padėti Krikščioniškosios Akcijos partiiai, kuri nieko negalėjusi laimėti, kiek pakenkti Demokratams, kad tokiu būdu laimėtų respublikonai ir jų vadas Luis Ferre iš Ponce miesto. Respublikonai pasisako už Puerto Rico pilną įjungimą į JAV kaip atskirą valstybę. Bendrai pasakius, amerikietiškoji spauda pakaltino vyskupus kišimusi į politiką, o senatoriaus Kennedy brolis Robertas, Jacko kampanijos vadovas, viešai pareiškė nepasitenkinimą tokiu Puerto Rico vyskupų elgesiu. Iš kitos pusės, bostoniškis katalikų **The Tablet,** sukeitė stalus, pakaltinda-

mas Puerto Rico politikierius kišantis į religijos ir moralės sritį. Vatikanas reagavo atsargiai. Jo oficiolai pareiškė, kad iš anksto jie nežinojo apie vyskupų laišką ir kad tai nieko nustabaus, nes ordinarai gali tokius dalykus daryti laisvai. Apie patį laišką Vatikano žmonės komentuoti atsisakė, nes neturį nei teksto, nei žiną laiško aplinkybes bei jo motyvus. Tačiau pridėjo, kad Puerto Rico vyskupų instrukcijos yra taikomos tik salos tikintiesiems, ir kad iš to vyskupų elgesio negalima spręsti kaip būtų elgiamasi tose teritorijose, kurios nėra Puerto Rico vyskupų jurisdikcijoje.

Daugel laiško skaitytojų pastebėjo, kad vyskupai buvo uždraudę balsuoti už Demokratų partiją, bet nebuvo pagrasinę ekskomunika tiems, katalikams, kurie pasielgtų prieš vyskupų valią. Po Vatikano pasisakymo, Puerto Rico vyskupų atstovas pareiškė, jog balsuoją už Demokratus padarą nuodėmę ir be abejonės „galį būti" ekskomunikuojami.

DU KARDAI: BAŽNYČIA IR VALSTYBĖ

Mūsuose apie Bažnyčios - Valstybės santykius kalbėta daug. Kartais rimtai, kartais mažiau. Tačiau mūsų svarstymai ėmė labiau ir labiau darytis spekuliatyviniai. Greičiausiai dėl to, kad neturime savos valstybės. Šios svarios ir moderniem laikam esminės problemos svarstymui reiktų naudotis konkrečiais atvejais, kaip, pavyzdžiui, Puerto Rico įvykiais. Šis nuotykis ir duoda progą pasisakyti.

Kad kunigija ir hierarchija turi teisę naudotis visiems lygiomis politinėmis teisėmis, pav., teise balsuoti, agituoti, organizuoti politinį gyvenimą — nėra ir negali būti klausimo, jei išpažįstama demokratija. Kad Bažnyčia turi teisę ir pareigą prakalbėti apie visas gyvenimo sritis, jei tikėjimo ar moralės reikalai liečiami — bent katalikai tuo neabejoja. Tuo neturėtų abejoti nei kiti demokratai. Jeigu unijos ir bizniai gali savo teises ginti politiniu būdu, t. y. „kištis į politiką", kodėl to turi būti atsisakoma pripažinti Bažnyčiai: juk iš vienos pusės ir ji yra organizacija, kaip ir unija ar pan.

Iš tikrųjų Bažnyčios vadovybė tais klausimais visose srityse, taigi, ir politikoje, yra pasisakiusi, ir tai nekartą. Reikia tik prisiminti pav., kaip Leonas XIII patarė Prancūzijos katalikams priimti ir palaikyti III Respublikos demokratiją (prancūzai būtų geriau Popiežiaus paklausę; Prancūzijos gyvenimas būtų išsivystęs daug naudingiau ir Prancūzijai ir katalikybei) ir kad Pijus XII pagrasino ekskomunika visiems italams katalikams, kurie balsuotų už komunistų partiją (tokiu būdu bent laikinai išgelbėjo Italiją nuo komunizmo). Pripažįstant Bažnyčiai laisvę pasisakyti tais klausimais, tuo nepaneigiama nei valstybinių organų laisvė „kištis" į tam tikrus bažnytinės administracijos dalykus, pav., reikalauti, kad bažnyčios ir mokyklos būtų statybinės konstrukcijos metodu apdraustos nuo gaisrų, kad būtų gaunami leidimai procesijoms, kad besimylintieji vedyboms užsiregistruotų (ir gautų leidimą!) valdžios įstaigose prieš bažnytines vedybas ir pan. Nuo Gelazijaus, paskelbusio dviejų kardų doktriną, Bažnyčia ir Valstybė laikomos nepriklausomomis institucijomis, nors ir katalikų ir jų priešų tarpe yra buvę bandymų jas suderapatinti. Tas principas ir yra Bažnyčios ir Valstybės santykių pagrinde. Jei tas principas pripažįstamas, reikia pripažinti, kad tos institucijos viena iš kitos gali kai ko ir reikalauti. Taigi, reikalinga pripažinti tų institucijų nepriklausomybę, o kartu ir teisę Bažnyčiai „kištis" į jos paskirtį liečiančius dalykus, taip kaip Valstybei teisę reikalauti, kad Bažnyčia prisitaikytų prie bendrųjų administratyvinių reikalavimų ir paliktų valstybės valdymą administratoriams (politikams). Reikalinga Bažnyčiai suteikti teisinę apsaugą bei lygybę. Tačiau Bažnyčia kaip žmogiškoji institucija (iš vienos pusės ji tokia

yra) negali reikalauti privilegijų, neduodamų kitoms panašioms bendruomenėms.

KOKIO TIKSLUBMO AKCIJA?

Šitaip tuos santykius suprantant, Puerto Rico įvykį tenka vertinti ne filosofiniu (principo), bet išminties (t. y. inspiracijos, proto panaudojimo principui pritaikyti) požiūriu. Kartais daug gerų intencijų ir gerais principais besivadovaujančių žmonių atsiekia labai blogų rezultatų praktikoje. Tokių atvejų yra ir Bažnyčios istorijoje. Iš moderniųjų galima suminėti popiežių pasiskelbimą Vatikano kaliniu. Tąjį pasiskelbimą paskum reikėjo atpirkti Laterano susitarimais su diktatorium Mussolini. O kiek nenaudos buvo Bažnyčiai dėl nenoro anksti pripažinti Italijos suevernumą! Katalikų leistose ir rašomose knygose (Mario Einaudi, **Christian Democracy in Western Europe)** netiksliu randamas ir Pijaus XI draudimas kunigui De Gasperi, krikščioniškosios demokratijos Italijojo steigėjui, sudaryti koaliciją su socialistais, kad tokiu būdu sulaikyti Mussolinio įsiveržimą į valdžią. Prie tokios kategorijos žygių reikia priskaityti ir Puerto Rico vyskupų pasisakymą. Jų teises pasisakyti negali nuginčyti joks demokratiškai galvojantis žmogus. Jie turi teisę kalbėti apie ką tik nori. Tačiau reikia nepamiršti, kad laiško pasėkoje pasmerktojo Munoz-Marin Demokratų partija rinkimuose gavo 58% balsų — kaip niekad iki šiol. Gi Krikščioniškosios Akcijos partija nesurinko nei 10% ir todėl pagal Puerto Rico tvarką (teisingiau, diskriminaciją) nustojo legalinės teisės. Tokiu būdu krikščioniškajai demokratijai Puerto Rico nebuvo pasitarnauta. Atvirkščiai, ji sulikviduota pumpure (aišku, priešams didžiai džiaugiantis).

Nepasitarnavo Puerto Rico vyskupai krikščioniškajai demokratijai nei kitose šalyse. Nepasitarnavo, skelbdami, kad katalikams esant daugumoje jų „moralinė atsakomybė" esanti vienokia, o esant mažumoje — kitokia. Tokia kalba tik sudaro įspūdį, jog katalikai politiniame gyvenime gali vartoti dvigubą standartą. Katalikų priešai jau seniai šitai katalikams yra prikišę ir Puerto Rico ganytojų laiške tam bus rasta naujos ugnies.

STUDENTIJOS POLITINIS PORTRETAS

1960 m. balandžio - gegužės mėn. JAV Lietuvių Studentų Sąjungos studijų komisijos daryta studija atidengė įdomių duomenų apie lietuvių studentijos politinį veidą. Nors studija buvo daryta dar prieš nominacijas, betgi rastas jau ryškus pasiskirstymas kandidatais ir partijomis. Rinkimų pasėkoje studijos rezultatai gali šiek tiek pasikeisti, bet kaip rodo šioje srityje darytos studijos, pasikeitimas turėtų būti nežymus. Kaip ten bebūtų, žemiau pateiktos lentelės apytikriai nusako jaunosios kartos politinį veidą ir atskleidžia įdomių skirtumų tarp skirtingų ideologinių organizacijų narių. Įdomu pastebėti, jog minėta studija buvo norima patikrinti studentijos politinę orientaciją, liečiančią lietuvių politines partijas. Visai nereikšmingas studentų skaičius pasisakė priklausą ar simpatizuoją lietuvių politinėm partijom, kai tuo tarpu beveik visi vienokiu ar kitokiu būdu identifikavosi su Amerikos politine partija. Tai rodytų, kad jaunoji karta jau visa savo egzistencija surišta su šiuo kraštu.

Studentijos politinis pasiskirstymas pagal politinę orientaciją ir organizacinį priklausomumą 1960 m. gegužės mėn.

	Ateitininkai	Akademi Skautai	Santar ečiai	Neoliti nai	Gintari čiai	Kiti	viso
	%	%	%	%	%	%	%
Demokratai	21,6	14,8	11,1	7,2	10,0	11,1	15,1
Linksta į demokratus	17,6	14,8	5,6	—	—	5,6	11,6
Nepriklausomi	27,0	26,1	33,3	35,7	70,0	33,3	30,6
Linksta į respublikonus	16,2	15,9	8,4	35,7	10,0	14,0	15,6
Respublikonai	17,6	28,4	41,6	21,4	10,0	36,0	27,1

Studentijos pasiskirstymas pagal kandidatus 1960 m. gegužės mėn.

Kandidatai	Ateitininkai	Akademikai skautai	Santariečiai	Visi kiti	Viso
	%	%	%	%	%
Kennedy	65,3	46,9	25,0	44,0	49,1
Nixon	33,5	44,3	42,9	44,0	40,2
Rockkefeller, Stevenson, Johnson	1,2	8,2	32,1	12,0	10,7

Ateitininkai, nors maždaug lygiai pasidalinę tarp demokratų ir respublikonų, 2:1 santykiu remia Kennedy. Ar čia kartais nepasireiškia religinis motyvas? Santariečiai ir neolituanai yra žymiai pakrypę į respublikonų pusę. Jie maždaug atitinkamai remia Nixoną. Nepriklausomi studentai rodo lygiai tokią pat partinę afiliaciją kaip ir santariečiai. Gi akademikai skautai šiek tiek mažiau palinkę į respublikonus, bet daugiau kaip santariečiai remia Kennedy. Trumpai tariant, lietuviškoji studentija yra gerokai pakrypus į respublikonų pusę, nors Kennedy, kaip prezidentinis kandidatas, susilaukė daugumos paramos.

Pirmą kartą 1960 m. lietuviškos studentijos tarpe, tiek ateitininkų tiek ir santariečių, tiek ir akademikų skautų tarpe pastebėtas susidomėjimas rinkimais. Kandidatai ir jų politika buvo diskutuojami viešuose susirinkimuose. Tai gal būt dar viena žymė to seniai jau kalbamo jaunosios kartos persiorientavimo iš pabėgėlio į imigranto ir piliečio statusą. Lietuvis studentas jau psichologiškai pradeda susirišti su Amerikos politinėmis partijomis.

T. Remeikis

Visame atgijusios lietuvių tautos gyvenime visada aktyviai reiškėsi jos jaunimas. Maskvos, Varšuvos, Petrapilio lietuvių studentai buvo tautos atgimimo apaštalai. Juos jautė Vilniaus Didysis Seimas 1905 metais. Jie išvežiojo šio seimo nutarimus po Lietuvą. Jaunimas stojo savanoriais į Lietuvos kariuomenę ir dėjosi į valstybės kuriamąjį darbą. Jaunimu didžiąją dalimi rėmėsi lietuvių rezistencijos judėjimas paskutiniųjų okupacijų metais.

St. Barzdukas

LIETUVIŲ BENDRUOMENĖJE

Bendruomenė žvelgia į savo veidą

Rugsėjo 24 - 25 dienomis Čikagoje įvyko metinė ir paskutinė dabartinės Lietuvių Bendruomenės Tarybos sesija. Šioje sesijoje Lietuvių Bendruomenės Taryba pirmoje eilėje pažvelgė į savo veidą — į atliktus darbus, laiko iškeltus reikalavimus ir organizacinę sąrangą.

Ligi šiol Lietuvių Bendruomenės įstatai rodė, jog Lietuvių Bendruomene bendradarbiauja su Lietuvos laisvinimo institucijom. Pertvarkydama įstatus Lietuvių Bendruomenės Tarybos paskutinioji sesija pabrėžė, jog Lietuvių Bendruomenės organai dirba Lietuvos laisvinimo darbą.

Tarybos sesijoje pakeista ir Lietuvių Bendruomenės Tarybos rinkimų tvarka. Nutarta sudaryti 5 rinkimines apygardas, kurios išrinks 31 Tarybos narį. Kiekvienos apygardos išrinktų Tarybos narių skaičius priklausys nuo balsavusiųjų skaičiaus. Tokiu būdu naujojoj Taryboj bus atstovai iš visų rinkiminių apygardų.

Tarybos sesijoj iškilo ir organizacijų priklausomumas Lietuvių Bendruomenei. Nutarta, jog organizacijos gali įsijungti į Lietuvių Bendruomenę, joms gali būti suteiktos apylinkės ar seniūnijos teisės, betgi organizacijos nariai priklauso vietinei apylinkei ar seniūnijai.

Išryškinta Lietuvių Bendruomenės centralizacija. Įvairūs Lietuvių Bendruomenės padaliniai, kaip Kultūros Fondas ir t. t., priklauso LB Centro Valdybai.

Apgailestauta, jog lietuvių jaunimas mažai domisi Lietuvių Bendruomene. Lietuvių Bendruomenė jaunimo akyse yra sena organizacija, nors ji tikrumoje yra pati jauniausia.

Pelkių Žiburėlis

Šviesos Sambūris, tremties dienose Vokietijoj susiorganizavęs ir gyvai pasireiškęs, dabar savo veiklą tęsia Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Šviesos Sambūris Vokietijoj pirmoj eilėj juntamai reiškėsi lietuvių akademinio jaunimo tarpe, gi JAV susitelkė į kultūrinę veiklą. Šviesos įsteigtas ir per Margučio radiją sekmadieniais transliuojamas Pelkių Žiburėlis yra graži dovan lietuvių jaunimui ir visuomenei.

Pelkių Žiburėlis tampriai susijęs su didžiojo lietuvių dramaturgo ir poeto Balio Sruogos vardu. Vienoje Balio Sruogos dramų viena dalis pavadinta Pelkių Žiburėlio vardu. Minint Balio Sruogos mirties sukaktį šviesiečiai ryžosi tuo vardu pavadinti lietuvišką radijo valandėlę, kurios svarbiausias uždavinys būtų aktorių lūpomis perduoti lietuvių rašytojų kūrybą. Taip atsirado Pelkių Žiburėlis, kuris nuo ankstyvo rudens ligi pavasario per Margučio radiją Čikagoje girdimas kiekvieną sekmadienį. Pelkių Žiburėlio pirmųjų organizatorių tarpe buvo D. Bylaitienė, P. Jurkštas, S. Valiukienė.

Pelkių Žiburėlis yra vienintelė lietuvių radijo valandėlė ištisai paskirta lietuvių rašytojų kūrybai, iš dalies lietuvių muzikai ir vaikų literatūrai. Per aštuonerius veiklos metus Pelkių Žiburėlis apžvelgė beveik visus lietuvių rašytojus, skleidė jų kūrybą, supažindino su autoriais. Pelkių Žiburėlis skleidė K. Donelaičio, Maironio, J. Biliūno, Žemaitės ir kitų klasikų kūrinius, supažindino su vyresniųjų ir jaunųjų rašytojų kūryba. Nepamiršti mirusieji, neaplenkti gyvieji, neišskirti gyvenantieji Lietuvoje ir laisvajame pasaulyje. Betgi Pelkių Žiburėlis, vertindamas tik tikrąją kūrybą, negalėjo įsileisti įsakomosios „kūrybos", kuria dabar

maitinami Lietuvos gyventojai. Iš jaunųjų rašytojų stengtasi gauti dar nespausdintų kūrinių.

Pelkių Žiburėlio programos paįvairinamos muzika. Muzikinę dalį tvarko G. Gudauskienė. Karts nuo karto transliuojama vaikų literatūra ir pristatomi vaikų literatūros autoriai.

Pelkių Žiburėlis tampriai bendradarbiauja su lietuviais aktoriais. Be aktorių pagalbos darbas būtų sunkiai įmanomas. Aktorių talka didelė. Skaitė H. Kačinskas, A. Škėma, B. Pūkelevičiūtė ir jos teatrinė trupė. Didelės talkos susilaukta iš Čikagoje gyvenančių aktorių.

Pelkių Žiburėlio programas tvarkė P. Jukšas, A. Mackus, dabar jas tvarko L. Narbutis.

Paskutiniame Pelkių Žiburėlio susirinkime poetas Algimantas Mackus lyg ir nusiskundė, jog juntamas pavargimas, mažesnis domėjimasis lietuvių kūryba, betgi Pelkių Žiburėlio entuziastai ryžtingai pasisakė uždegtąjį žiburėlį išlaikyti neužgesintą. Svetimas kraštas tautinei kūrybai gal ir panašus į pelkę, betgi pakanka vietos ir tautiniam žiburėliui žibėti, kol yra lietuviai rašytojai, aktoriai ir nemirusi lietuviškoji sąžinė.

● **Balfo jubilėjinis** 10-tas seimas įvyko lapkričio 25 27 d. Chicagoje. Dalyvavo apie 100 svečių ir delegatų. Išrinktas naujas direktoriatas ir centro valdyba. Keturios grupės paskyrė šiuos atstovus: Barčiauską, Spudienę, Bredį, Trečioką, Seniką, Blinstrubą, Andriulionį, Devenienę, Audėną, Bendorių, Alinską, Montvilą. Kiti atstovai išrinkti Balfo darbuotojų. Tai kan. J. B. Končius, N. Gugienė, J. Daukus, M. Rudienė, V. Abraitis, E. Paurazienė, V. Šimkus, A. Bakas, A. Dabšys, dr. O. Labanauskaitė, kun. V. Martinkus, kun. B. Sugintas, E. Armonienė.

Lapkričio 26 d. Congress viešbutyje įvyko banketas, kurio metu pagerbtas Chicagos kard. Meyer ir Valstybės Departamento atstovas Warren. Vakarui vadovavo dr. Vyt. Vardys.

Naujų direktorių pasitarime išrinkta valdyba: pirm. — kan. J. B. Končius, vicepirmininkai — Rudienė, Bredis, Trečiokas, Audėnas, ižd. — Abraitis, sekr. — Gugienė, prot. rašt. — Barčiauskas. Spaudos komisiją sudaro: Zujus, Gintneris, Kasniūnas ir Barčiauskas.

VARDAI ĮVYKIUOSE

* **Dail. Paulius Augius** palaidotas gruodžio 10 d. Šv. Kazimiero kapinėse. Dail. P. Augius priklauso pirmajai originaliajai nepriklausomos Lietuvos grafikų grupei, išugdytai lietuviškos meno mokyklos. Kraštui atgavus nepriklausomybę, susitvarkius administracinėms bei mokslo institucijoms, tuojau pradėjo veikti ir meno mokykla su visais skyriais, neišskiriant ir grafikos.

Paulius Augius, paskatintas mokyklos, giliai įsijautė į mūsų liaudies grafikos dvasios bei formos kalbą. Būdamas tikras kūrėjas, jisai liaudies grafikos nepamėgdžiojo, o surado jam būdingą tematikos ir vaizdavimo stilių. Iš kitos pusės, — Pauliui Augiui buvo įgimtas mūsų liaudies meno nekompliikuotas siužeto pasakojimas ir jo išraiškos būdas. Todėl savo sintetinėmis, o kartais beveik simbolinėmis formomis jisai išliko mūsų liaudies meno ekspresijos charakteryje.

Dar, palyginamai, visai jauno Pauliaus darbai atkreipė meno autoritetų dėmesį ne tik Nepriklausomoj Lietuvoj, bet ir tarptautinėj arenoj jie buvo teigiamai įvertinti. Ypatingą dėmesį Paulius Augius savo darbais atkreipė tarptautinėse knygos iliustravimo parodose Čekoslovakijoj 1934 metais ir Chicagos Art Institute 1937-taisiais. (Pastebėtina, jog po šios parodos vie-

nas Augiaus darbas tapo nupirktas nuolatinei Instituto kolekcijai). Tais pačiais, 37-tais metais, jisai dalyvavo ir pasaulinėje parodoje Paryžiuje. Tai buvo graži pradžia jaunam, besivystančiam dailininkui. Vėliau Paulių Augių mes matėme ir kitose tarptautinėse bei grupinėse lietuvių parodose įvairiausiuose Europos ir Amerikos miestuose: Prancūzijoj — Paryžiuje, Vokietijoj — Berlyne, Muenchene, Stuttgarte, Freiburge, Goettingene, Austrijoj — Salzburge, Italijoj — Romoj, Florencijoj; Belgijoj — Briusely; Olandijoj — Amsterdame ir kitose parodose JAV bei Kanadoj.

Dalyvavo Paulius Augius ne tik parodose, bet ir lietuvių dailininkų sąmbūriuose: nepriklausomoj Lietuvoj, dar būdamas mokykloj, priklausė jaunųjų grafikų grupei Forma, kuriai priklausė ir jo ryškieji bendrakeleiviai — Petravičius, Dargis, Valius ir Vilimas; tremtyje — 1948-tais metais Vokietijoj — su kitais kolegomis buvo vienas iš Lietuvių Dailės Instituto iniciatorių, dalyvaudamas Instituto veikloje iki pat paskutiniųjų gyvenimo dienų.

Ateities žurnalas, ligi šiol leistas New Yorke, perkeltas į Čikagą. Redaguoja studentų ateitininkų redakcinis kolektyvas, pasiskirstęs į 2 grupes. Jaunieji redaktoriai jau išleido 2 **Ateities** numerius Čikagoje. 1961 m. vasario mėn. išleidžiamas jubilėjinis numeris, minint žurnalo 50 metų sukaktį. **Ateitis** pradėta leisti 1911 metais prie A. Jakšto redaguojamos **Draugijos,** kaip priedas katalikiškam lietuvių jaunimui.

Į Laisvę garbingos sukakties sulaukusiam **Ateities** žurnalui ir redakciniam kolektyvui siunčia geriausius sveikinimus.

Dail. Bronės Jameikienės vitražai Trys išminčiai ir **Žalčių karalius Žilvinas** buvo išstatyti Havajų meno parodoje Honolulu mieste. Parodą rengė tapytojų ir skulptorių sąjunga.

H. Šalkauskis, Australijoj gyvenąs jaunas lietuvis dailininkas, gavo kvietimą dalyvauti antrojoj tarptautinėj grafikos parodoj Tokijo ir kituose Japonijos miestuose.

Lietuvos operos sukaktis. Gruodžio 31 d. Lietuvos opera susilaukia 40 metų amžiaus. Pirmasis ir atidaromasis Lietuvos operos spektaklis įvyko 1920 m. gruodžio 31 d. Kaune. Pastatyta Verdi **Traviata.** Dainavo: K. Petrauskas, A. Galaunienė - Nezabitauskaitė, Sodeika, Bieliūnas, P. Oleka, V. Poderaitė, J. Vencevičaitė. Dirigavo J. Tallat-Kelpša, režisavo K. Glinskis. Nuo to laiko **Traviata** virto tradicine opera ir buvo statoma kiekvienų Naujųjų Metų išvakarėse. Per 20 m. Lietuvos nepriklausomybės laikmetį Lietuvos opera pastatė 65 operas, jų tarpe 6 lietuvių kompozitorių operas.

Iš Vilniaus atvykę lietuviai pasakoja, jog dabartinė Vilniaus opera nebeturi to iškilumo, kokį ji buvo pasiekusi nepriklausomybės metais. Pirmųjų solistų tarpe tebėra iš Sibiro grąžintas A. Kučingis, K. Gutauskas, Stasiūnas. Mažeika, A. Sodeika, Jasaitytė jau pensininkai.

Su Lietuvos opera tampriai susijęs Kipro Petrausko vardas, kuris neseniai atšventė 75 m. sukaktį. Šią vasarą K. Petrauskas ruošėsi išvažiuoti pas sūnų dr. Luką Petrauską į Naująją Gvinėją, buvo gavęs ir leidimą, kuris vėliau buvo staiga atšauktas, komunistams įtarus, kad K. Petrausko kelionė gali reikšti jo pabėgimą.

Dr. Antanas Razma, Drauge, gruodžio 8 d. numeryje, iškėlė mintį, kad lietuviai turėtų įprasminti savo veiklą tremtyje sudėdami pastovų milijono dolerių fondą, kurio procentais būtų remiama visa išeivijos kultūrinė ir politinė veikla. Daktaro apskaičiavimu, pasaulyje yra 1,400 ekonomiškai stiprių lietuvių, kurie tokiam fondui galėtų duoti po 1,000 dol. Dr. Razma, kuris yra pats nuoširdus lietuviškų reikalų rėmėjas, tikisi, kad lietuviai turi geros valios ir tokį fondą galėtų įsteigti, tik reikia nuoširdžiai imtis šio darbo realizavimo.

A. VALEŠKOS MENO STUDIJOS 1960-JŲ METŲ SVARBESNIEJI DARBAI

Pagal dail. A. Valeškos projektus pagrindinai buvo perdekoruota architektūriniai ir dekoratyviniai Šv. Philomenos bažnyčia, 1921 No. Kedvale Ave., Chicago, Ill. Bažnyčioje buvo atlikti svarbūs konstrukcijos darbai, kaip Presbiterijos grindų lygio pakėlimas trimis pėdomis, visoj bažnyčioj įdėjimas naujų lubų, iškalimas naujų langų suteikiant patalpai daugiau šviesos, suprojektavimas ir pastatymas naujų altorių, klausyklų, sakyklos ir kt. Presbiterijos siena už altoriaus padengta mozaika, visa presbiterija išklota marmoru, altoriai marmoriniai, bažnyčios šoninių navų sienos ir kolonos padengtos travertinu, išklotos naujos grindys. Be šių didesnių konstrukcijos projektavimo darbų dail. A. Valeška yra padaręs bažnyčios fasado didelį vitražą Šv. Philomena, šoninių navų viršutinius vitražus abstraktinliais motyvais, šonines vitražines kryžiaus formos lempas, Presbiterijai mozaiką 30 x 30 pėdų dydžio, daugelį metalo ornamentacijos darbų kaip žvakidės, Tabernakulio šviesa ir kt.

Dekoravimo darbe talkino šie dailininkai: Bronė Jameikienė suprojektavusi Presbiterijos vitražą „Kristaus kančios simboliai"; Ada Korsakaitė suprojektavusi ir išpildžiusi keramikinius pannaux už didžiojo altoriaus ir seselių vienuolyno valgomajame bei Kryžiaus Kelių Stotis; skulptorius Juozas Bakis sukūręs keturiasdešimt keramikinių įvairių Šventųjų figūrų keturiems mažiesiems šoniniams altorėliams.

Techniškuose darbuose talkino kontraktoriai J. Raudonis ir V. Sodeika ir didesnė dalis visų darbų buvo atlikta lietuvių rankomis.

Dail. A. Valeškos didžiulis slab-glass technikos vitražas įstatytas Congregation Rodfei Zedek Lansky koplyčioje, 5200 So. Hyde Pk. Blvd., Chicago, Ill. ir šiuo metu tai pačiai koplyčiai vykdomas antrasis langas.

1960-tų metų Chicagos Tarptautinėj Parodoj Lietuvos Paviljonas administruojant Lietuvių Bendruomenės Chicagos Apygardos skyriaus valdybai, buvo suprojektuotas ir įrengtas dail. A. Valeškos, talkinant visai eilei dailininkų savo eksponatais ir technikine pagalba. Šioje parodoje už vitražus buvo įteiktos dvi premijos.

Be šios parodos studija dalyvavo su savo religinio meno eksponatais Metinėje Liturginės Konferencijos parodoje Pittsburgh rugpiūčio mėn., ir Tautinėj Religinio Meno parodoj "Kristus — Karalius — Bažnyčia" Birminghame, Mich., spalio 2-30 dienomis.

Šiuo metu vykstančioj religinio meno parodoj Grand Rapids, Mich., rengiamoj Lietuvių Bendruomenės vietinio skyriaus valdybos, dail. A. Valeškos meno studija yra surinkus ir paruošus visus eksponatus.

* **Lietuvių Rašytojų novelių** angliškai — Selected Lithuanian Short Stories pasirodė antra laida. Kai kurių autorių, buvusių pirmoje laidoje nebėra, tačiau įdėti Vaižganto ir Žemaitės kūriniai. Knygai įvadą parašė prof. Angoff ir žinomas amerikietis poetas, literatūros profesorius Clark Mills. Jis savo plačiam įvade tarp kitko sako: „Šiuo rinkiniu Stepas Zobarskas padarė anglų literatūron įnašą, kuris yra naujas, egzotiškas ir vienintelis. Tiesa, skaitytojo apetitas, atbukintas prastų knygų, televizijos ir bauginančių žinių apie tautinius skandalus,

Bičiuliui Leonui Norkevičiui ir Rūtai Klimkaitytei, Vokietijoje šeimos židinį sukūrusiems, gražiausios laimės linki **Į Laisvę** Redakcija ir Administracija.

Bičiulį Dr. Antaną Valiuškį, lapkričio mėn. sukūrusį lietuvišką šeimą, nuoširdžiai sveikina **Į Laisvę** Redakcija ir Administracija.

PRO DOMO SUA

Nuo 1959 m. vasaros **Į Laisvę** iš New Yorko persikėlė į Viduriniuosius Vakarus — Čikagą ir Milwaukee. Į Čikagą persikėlusios **Į Laisvę** šeši sąsiuviniai apima 400 puslapių medžiagos, pašvęstos labiausiai Lietuvos vergijoje ir Lietuvos laisvajam pasaulyje studijom.

Į Laisvę yra susitvarkiusi kaip trimėnesinis žurnalas, ir mes skaitytojus 1960 m. aplankėme keturis kartus. Kitaip tariant, esame periodiniai, nors mūsų periodiškumas dar nevisai tikslus. Jisai tačiau ne visada nukentėjo dėl Redakcijos ar Administracijos kaltės ,bet gerokai ir dėl techninių spaustuvės sąlygų. Skaitytojai tur būt pastebėjo, kad nuo 1960 m. pradžios sukontinentalėjo — sumažėjo **Į Laisvę** rašmenys — šriftas. Tokiu būdu kiekvienu numeriu galėjome Jums pateikti 10% daugiau medžiagos, taigi per 1960 metus Jums davėme praktiškai penkis ankstesniais rašmenimis žurnalo numerius. Žinoma, manome ir pagrožėję...

Į Laisvę leidimas priklauso nuo talkos. Šiuo metu kitaip periodinį žurnalą leisti nėra įmanoma. Mūsų talka nemaža. Redakcijos sekretorium darbuojasi žurnalistas Stasys Daunys. Nuo 1959 m. rudens techniniu redaktorium dirba Vincas Rygertas, ilgus metus nepriklausomoj Lietuvoj techniškai tvarkęs dienraščius **Rytą, XX Amžių** ir kitus leidinius. Šių metų rudenį į darbą redakcijos nariu įsijungė Kęstutis Skrupskelis, Toronto universiteto filosofijos doktorantas. Pradedant 1961 metus **Į Laisvę** iliustruos dailininkė Ada Korsakaitė - Sutkienė. Korektūras atsidėjusiai taisė Juozas Baužys, buvęs **Ateities** redaktorius. **Į Laisvę** kalbą žiūrėjo lituanistas auklėtojas Petras Bagdonas. Mūsų skaitytojam tačiau aišku, tur būt, kad kai ką nuo Juozo Baužio ir Petro Bagdono buvome ir nuslėpę... Besikuriant Čikagoje 1959 m. techniškąją žurnalo pusę tvarkyti padėjo žurnalistas Vladas Būtėnas, rašytojas Česlovas Grincevičius, Agnė Jasaitytė-Kižienė.

Administraciją tvarko inž. Viktoras Naudžius, jo artimiausias bendradarbis buvo inž. Albinas Salys, o administracijos darbe kruopščiai talkininkavo Nijolė Dumbrytė, Onutė Eringytė, Nijolė Kazlauskaitė, Regina Ostrauskienė, Gražina Stirbytė, Jonas Akšys, Jonas Barkus, Česlovas Grincevičius, Motiejus Kvedaras ir Vladas Sinkus.

Ir ateinančiais metais stengsimės skaitytojus lankyti periodiškai. Ir toliau stengsimės laikytis pozityvios linijos, skatindami lietuviškąsias (politikos, kultūros ect.) studijas, pasisakydami degančiais laiko klausimais ir ugdydami socialinę taiką.

Jūsų

Vytautas Vardys

---

tarptautines krizes bei dabartinius nusikaltimus, pasiges šiose novelėse sensacingumo, nes jos vaizduoja ramų kaimo gyvenimą, prisitaikiusį prie lėto metų laikų pasikeitimo, derliaus, oro ir Lietuvos krašto. Tačiau ši reakcija kaip tik išryškins mūsų įpročius ir skonį keistame šių laikų klimate nenuvertindama pačių kūrinių."

"Būdami viena iš mažiausių grupių tarp išeivijoje esančių tautybių, lietuviai tegali sutelkti labai mažą įtaką ir pavyzdį, tačiau, nežiūrint to, šiuo novelių rinkiniu suteikia neginčijamą įnašą pasaulio literatūrai."

Lietuvių noveles angliškai įsigijo daug universitetų ir miestų bibliotekų, o visa eilė amerikiečių žurnalų ir laikraščių parašė gana palankias recenzijas. Knygos red. Stepas Zobarskas šiuo leidiniu praturtino lietuvių literatūrą svetimomis kalbomis. Kiekvienas mūsų kultūrinis pasireiškimas yra kova už mūsų tėvynės išlaisvinimą.

Į LAISVĘ ATSTOVYBĖS

Australijoje: N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Kilda South, Victoria. A. Grigaitis, 21 Brunswick St., Fitzroy, Vic.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, Via Verbania 28, Interno 18, Roma

Jungtinėse Valstybėse: A. Salys, 6540 So. Artesian Ave., Chicago 29, Illinois. Telef. RE 7-6621; B. Polikaitis, 15483 Ward St., Detroit 21, Mich.; J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St., Los Angeles, Calif.; A. Gaigalas, 335 Titan St., Philadelphia, Pa. Telef. HO 7-4176; V. Vaitkus, 85 Arnold St., Waterbury, Conn.; A. Sabalis, 251 Alphonse St., Rochester, N. Y.; V. Ročiūnas, 1892 Lampson Rd., Cleveland 12, Ohio.

Kanadoje: A. Bumbulis, 200 Indien Grove, Toronto, Ont.; J. Pleinys, 10 Tisdale Ave., So. Hamilton, Ont.; J. Urbonas, 34 Brimorton Dr., Scarborough, Ont. Telef. AX 3-8518; V. Barisas, 336 Clinton, Windsor, Ont.

Švedijoje: P. Duda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern

Vokietijoje: A. Grinienė, Kristallstr. 8/1 (13b) Muenchen; V. Krištolaitis, (22b) Kaiserslautern 2, Schliessfach 323.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Leonardas Andriekus — Saulė kryžiuose, eilėraščiai. Išleido 1960 m. Tėvai Pranciškonai, 910 Willoubhgy, Brooklyn, N. Y.

Stepas Zobarskas (red.) — Selected Lithuanian Short Stories. Įvadas Charles Angoff, įžanga Clark Mills. Antroji pataisyta ir papildyta laida, 1960 m. Išleido Voyages Press, 35 West 75 Street, New York 23, N. Y. Šiame leidiny spausdinami ir trys nauji dalykėliai — Žemaitės, Vaižganto ir Grušo — be jau spausdintų pirmame knygos leidime 1959 m. 18 novelių ir legendų.

Mykolas Vaitkus — Keturi ganytojai, atsiminimai apie keturius Lietuvos vyskupus, 180 psl. Išleido Lietuviškosios Knygos Klubas Čikagoje.

Algis Trakys ir taksiukas Šleivys. Jų nutikimai Lietuvos kaime. Kova su gaidžiu. — Tekstas Algirdo Gustaičio, iliustracijos Vytauto Stasiūnaičio. Pieštas garsinis spalvotas lietuviškas filmas — kartūnas. Išleido **Lietuvių Dienų** leidykla.

Sportas — Dvimėnesinis Šiaurės Amerikos lietuvių sporto laikraštis nr. 4(7) 1960 m. Redaktorius K. Čerkeliūnas. Administracijos adresas: V. Švalbonas, 19 Kiely Place, Brooklyn 8, N. Y. Prenumeratos kaina metams 3 dol., atskiras nr. 50 centų.

Vytautas Alantas — Tarp dviejų gyvenimų, romanas, 462 psl. Išleido Lietuviškosios Knygos Klubas Čikagoje.

Gaudeamus — Studentų Ateitininkų Sąjungos informacinis leidinys. Redaktorius G. Naujokaitis, administratorius R. Gedeika. Nr. 5, 1960 m. liepos mėn.